

3/4

Šolska knjižnica | letnik 24 | 2014 | ISSN 0353-8958 | št. 3/4

šolska knjižnica

Romana Fekonja

Uvodnik	131
---------------	-----

Stroka**Marija Kobal, Mateja Ločniškar-Fidler, Nevenka Pečavar, Tatjana Arnuš**

Strategije iskanja knjižničnega gradiva 3: blok za vsebinsko analizo v formatu COMARC / <i>Strategies of searching for library materials 3: block for subject cataloguing in COMARC format</i>	132
---	-----

Tanja Merčun

Čas za spremembe: prihodnost knjižničnega kataloga / <i>The time for change: future of the library catalogue</i>	144
---	-----

Igor Pesek, Blaž Zmazek, Alenka Lipovec, Jernej Regvat

Slovenski i-učbeniki / <i>School library in social media</i>	156
--	-----

Tanja Turšek, Miroslav Kolarič, Robert Vehovec

E-knjige v sistemu COBISS / <i>E-books in the COBISS system</i>	164
---	-----

Domen Božeglav

Šolska knjižnica na družbenih medijih / <i>School library in social media</i>	175
---	-----

Tina Bilban

Opredelitev poučne knjige za otroke in mladino in lastnosti dobre poučne knjige / <i>A definition of a good educational book for children and youth, and characteristics of a good educational book</i>	181
--	-----

Slavica Remškar

Poučna besedila v revijah za otroke / <i>Didactic texts in children's magazines</i>	190
---	-----

Vanja Gregorič

Geslovnika SSG in SGC – pregled predmetnih oznak za glasbene tiske / <i>Subject heading lists SSG and SGC - an overview of subject headings for printed music</i>	196
--	-----

Stroka in praksa**Maja Miklič, Maja Grošičar**

Knjižnično informacijsko znanje od 6. do 9. razreda na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja, Ljubljana / <i>Library and information knowledge from 6th to 9th grade at Primary School dr. Vito Kraigher Ljubljana</i>	201
--	-----

Mateja Drnovšek

Spodbujanje samostojnega dela, raziskovanja in iskanja ter zbiranja podatkov pri nadarjenih učencih: izdelovanje raziskovalnih nalog / <i>Encouraging talented students in independent work, exploration, searching and data gathering: preparing research assignments</i>	218
--	-----

Danijela Kajzer, Primož Južnič

Oblikovanje nabavne politike v osnovnošolski knjižnici / <i>Planning an acquisitions policy in a primary school library</i>	224
--	-----

Irena Brilej

Elektronska knjiga na poti v šolsko knjižnico / <i>Electronic book on its way to the school library</i>	236
--	-----

Urška Hlupič Voda

Pravljčna joga v oddelku jutranjega varstva / <i>Fairy-tale yoga in morning care class</i>	242
--	-----

Breda Veber

Pletemo niti mreže z Miškom in Belamiško /

Knitting the threads with Miško and Belamiška 247

Mali in veliki odmev

Gregor Škrlič

Poročilo o konferenci Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi 2014 252

Irena Brilej

Pogledi na prihodnost knjižnic – mednarodna strokovna konferenca 253

Romana Fekonja

ECIL 2014 – Evropska konferenca o informacijski pismenosti 254

Romana Fekonja

Slovenski knjižni sejem 2014 256

ISSN 0353-8958 • ŠOLSKA KNJIŽNICA • 24. letnik • številka 3/4 (86/87) 2014

Ustanovitelj in izdajatelj: Zavod Republike Slovenije za šolstvo; **predstavnik:** dr. Vinko Logaj

Uredništvo: Romana Fekonja (odgovorna urednica), Alja Bratuša, Osnovna šola Polzela, Irena Brilej, Gimnazija Poljane, mag. Mateja Ločniškar Fidler, Mestna knjižnica Ljubljana, Maja Miklič, Osnovna šola dr. Vita Kraigherja Ljubljana, mag. Majda Steinbuch, Gregor Škrlič, Osnovna šola Prule, dr. Polona Vilar, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, mag. Savina Zwitter, Gimnazija Bežigrad; **prevod izvodov v angleščino:** dr. Polona Vilar; **urednica založbe:** Simona Vozelj; **oblikovanje:** Anže Škerjanec; **priprava in tisk:** Design Demšar d.o.o., Present d.o.o., Ljubljana; **naklada:** 600 izvodov; letna naročnina: 32,97 € za šole in ustanove, 27,96 € za posameznike, 26,29 € za dijake, študente in upokojence, 39,12 € za tujino; cena dvojne številke revije v prosti prodaji je 17,52 €; **naslov uredništva:** Romana Fekonja, Zavod RS za šolstvo, OE Maribor, Trg revolucije 7, 2000 Maribor, tel. 02/320 80 65, e-pošta: revija.solskaknjiznica@zrss.si; **naročila:** Nataša Bokan, Zavod RS za šolstvo – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; zalozba@zrss.si. Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 575.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2014

Poštšina plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije kakorkoli reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Uvodnik

> Romana Fekonja,
odgovorna urednica

Spoštovani bralci, spoštovane bralke,

pred nami je obsežen in bogat izbor raznovrstnih prispevkov v zadnji, dvojni številki 24. letnika.

V prvem sklopu – v rubriki Stroka – je še zadnje nadaljevanje prispevka iz prejšnjih števil o strategijah iskanja knjižničnega gradiva. V tretjem delu je predstavljen blok za vsebinsko analizo v formatu COMARC. Z vsemi predstavljenimi strategijami v vseh treh prispevkih bo naše iskanje po katalogih veliko lažje in predvsem veliko bolj natančno, rezultati bodo odgovori na naša natančno določena vprašanja. Za naše uporabnike ali pa za svoje potrebe bomo tako v knjižničnih katalogih lažje našli točno tisto gradivo, ki ga želimo. S ciljem, da bomo lažje in natančneje iskali po katalogih, se že obetajo spremembe. Kakšne so te spremembe in kakšna je prihodnost knjižničnega kataloga, nam v svojem prispevku predstavlja Tanja Merčun. Temeljite spremembe v zadnjem času doživljamo na področju gradiva za pouk in poučevanje. V času sodobnih medijev nastajajo tudi e-gradiva, med njimi izpostavljamo e-učbenike, natančneje i-učbenik – interaktivni učbenik. Kakšen je, kako se uporablja in komu je namenjen, lahko preberete v prispevku o slovenskih i-učbenikih. Sodobna gradiva, elektronska ali interaktivna, so že tukaj med nami, vse več jih je tudi v knjižnicah. Kako se e-knjige vključujejo v sistem COBISS, nam v svojem prispevku predstavljajo sodelavci z IZUM-a. V času sodobnih medijev zelo pogosto uporabljamo (mi in naši uporabniki) družbena omrežja. Zakaj jih ne bi izkoristili tudi za promocijo naše knjižnice in dejavnosti, ki potekajo v njej? Kako začeti, na kaj je treba biti pozoren in zakaj je smiselno, da je šolska knjižnica na družbenih omrežjih, nam predstavlja Domen Božeglav. V naslednjih dveh prispevkih pa je govor o poučnih knjigah za otroke in mladino. Tudi ta tema je aktualna, saj prav s tovrstnimi besedili in knjigami spodbujamo radovednost naših uporabnikov in tudi urimo njihovo bralno pismenost. V rubriki Stroka je še prispevek o geslih oz. predmetnih oznakah za glasbene tiske.

V rubriki Stroka in praksa je kot po navadi veliko primerov dobre prakse, v katerih lahko najdete nove ideje za svoje delo z uporabniki – tako pri izvajanju ur knjižničnega informacijskega znanja kot za druge dejavnosti za spodbujanje branja, raziskovanja, obiskovanja knjižnice ipd. Koristen za delo knjižničarja bo tudi prispevek o oblikovanju nabavne politike v osnovnošolski knjižnici. Irena Brilej pa opisuje, kako si pot v šolsko knjižnico utira elektronska knjiga. V sodelovanju s knjižnico, pravzaprav v organizaciji knjižničarke, sta potekala tudi pravična joga in kulturni dan. Seveda vsaka dejavnost na drugi šoli, prva na Ptuj in druga v Grižah.

Med velikimi in malimi odmevi je tokrat najprej zapis o konferenci Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi, nato pa poročilo o mednarodni strokovni konferenci, ki je bila v okviru prodajne razstave Frankfurt po Frankfurtu. Med odmevi pišemo še o letošnji Evropski konferenci o informacijski pismenosti (ECIL 2014), ki je bila v Dubrovniku, in o slovenskem knjižnem sejmu.

Želim vam prijetno branje in uspešen prenos zanimivih novih spoznanj v vašo prakso.

Strategije iskanja knjižničnega gradiva 3: blok za vsebinsko analizo v formatu COMARC

Strategies of searching for library materials 3: block for subject cataloguing in COMARC format

> Marija Kobal
>> Mateja Ločniškar - Fidler
>>> Nevenka Pečavar
>>>> Tatjana Arnuš

Izvleček

V tretjem delu prispevka Strategije iskanja knjižničnega gradiva izpostavljamo polja in podpolja, ki so v formatu COMARC namenjena vsebinski analizi knjižničnega gradiva, ter ustrezne iskalne predpone. Predstavljene so predmetne oznake glede na ključno vsebino in vrstilci Univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), s katerimi opredelimo ter v knjižnični sistem uvrstimo posamezno delo. V COBISS/OPAC-u lahko v ukaznem načinu iskanja poiščemo posamezna dela v knjižnični zbirki glede na vrste predmetnih oznak in vrstilce UDK, ki jih v procesu bibliografske obdelave vnesemo v knjižnični katalog. Za uspešnost iskalne strategije je pomembno poznavanje strukturirane vsebinske obdelave v vzajemnem knjižničnem katalogu. Teoretični del dopolnjujejo primeri iz vzajemnega kataloga COBIB.

Ključne besede

knjižnice, bibliografska obdelava, COBISS/OPAC, vsebinska obdelava, predmetne oznake, Univerzalna decimalna klasifikacija, iskanje informacij, informacijsko poizvedovanje, ukazno iskanje, predpone

UDK 025.355:025.4.03

Abstract

The third part of the paper on search strategies places emphasis on COMARC format fields and subfields for subject cataloguing together with the pertaining search prefixes. We present subject headings related to key content and to Universal decimal Classification (UDC) numbers which define a work and help place it in the library system. COBISS/OPAC enables to search for individual works according to types of subject headings and to UDC numbers which have been entered in the catalogue during processing. Search strategy success depends on the knowledge of the structure of content analysis in the union catalogue. Theoretical part is complemented by examples from the union catalogue COBIB.

Keywords

libraries, bibliographic processing, COBISS/OPAC, subject cataloguing, subject headings, Universal decimal Classification, information retrieval, information searching, expert searching, prefixes

1 Uvod

Vsebinska obdelava v formatu COMARC poteka na več nivojih. V prvih dveh prispevkih o strategijah iskanja knjižničnega gradiva¹ smo že predstavili iskanje po bloku za

¹ Ločniškar - Fidler, M., Kobal, M., Pečavar, N., Arnuš, T. (2013). Strategije iskanja knjižničnega gradiva: bloka za identifikacijo gradiva in kodirane podatke v formatu COMARC. Šolska knjižnica, letn. 23, št. 3/4, str. 132–151. Ločniškar - Fidler, M., Kobal, M., Pečavar, N., Arnuš, T. (2014). Strategije iskanja knjižničnega gradiva 2: blok glavnega opisa, blok za opombe, povezovanje, sorodne naslove in za podatke o odgovornosti v formatu COMARC. Šolska knjižnica, letn. 24, št. 1, str. 4–16.

kodirane podatke (1XX), kjer so z vsebino povezani šifrirani podatki o jeziku besedila, vrsti vsebine in literarni zvrsti ter namembnosti, ter po bloku za opombe (3XX), kjer je polje 330 namenjeno vpisu anotacije oz. povzetka vsebine literarnega dela, polje 334 pa vpisu literarne nagrade, ki jo je avtor za obdelani naslov prejel in je povezana z vrednotenjem vsebine določenega dela.

Vsebinska analiza v bloku 6XX dopolnjuje formalno bibliografsko obdelavo s podatki o vsebini posameznih del. Bibliografskim enotam pri vsebinski analizi določimo predmetne oznake in vrstilce Univerzalne decimalne klasifikacije (UDK). Za predmetno označevanje uporabljamo izraze iz Spletnega splošnega slovenskega geslovnika (SSSG),² Splošnega geslovnika COBISS.SI (SGC)³ in lokalnih sistemov predmetnih oznak ter iz ustreznih splošnih in terminoloških slovarjev. Vrstilce UDK oblikujemo na podlagi 3. elektronske izdaje UDCMRF 2011⁴ in priročnika Univerzalna decimalna klasifikacija (2006).

V prispevku so predstavljeni predmetne oznake in vrstilci UDK, ki jih lahko s pomočjo predpon z ukaznim načinom iskanja v COBISS/OPAC-u poiščemo ter tako uporabnikom pomagamo poiskati knjižnično gradivo glede na iskano vsebino. Iskalna strategija je odvisna od podatkov, s katerimi oblikujemo iskalno zahtevo, zato je pomembno poznavanje možnosti, ki nam jih omogoča format COMARC oz. vzajemni knjižnični katalog COBISS/OPAC.

V nadaljevanju so predstavljena posamezna polja 600/610 za predmetno označevanje ter polje 675, ki je namenjeno vrstilcem UDK. Poudariti moramo, da je **iskanje po vsebini povezano z ustrezno vnesenimi predmetnimi oznakami in vrstilci UDK v posamezna polja za vsebinsko analizo tako v lokalnem kot v vzajemnem katalogu**. Pri posameznih iskalnih predponah so iz vzajemnega kataloga COBIB podani primeri vsebinske obdelave v formatu COMARC s pripadajočimi iskalnimi zahtevami. Priložen je abecedni seznam predpon.

2 Blok za vsebinsko analizo – predmetne oznake

Pri oblikovanju predmetnih oznak in predmetnih nizov upoštevamo splošna navodila (Šauperl, 2000; Splošni slovenski geslovník, 2002) ter posebna pravila za oblikovanje predmetnih oznak za leposlovje (Kovač, 2006). Za vsebinski opis videofilmov upoštevamo geslovník in navodila, objavljena v zborniku Knjižnice za prihodnost (Kovač, 2007).

Bibliografskim enotam pri vsebinski obdelavi vnesemo:

- strukturirane predmetne oznake (600–609),
- nesprejete oblike predmetnih oznak (960–969),
- prosto oblikovane predmetne oznake (610) in
- vrstilce UDK (675).

Predmetne oznake so izrazi, ki z eno besedo ali besedno zvezo povzemajo vsebino bibliografske enote. Lahko jih povezujemo v predmetni niz, ki vsebuje predmetno značnico⁵ in predmetna določila. Predmetne oznake v vlogi predmetnih značnic so podrobneje predstavljene v poglavjih od 2.1 do 2.8.

² <http://www.nuk.uni-lj.si/sssg/>

³ <http://cobiss6.izum.si/scripts/cobiss?ukaz=BASP&bno=506&id=1204054476411411>.

⁴ <http://udcmrf2011.nuk.uni-lj.si/GlavnaTabela.aspx#>.

⁵ Imenovana tudi izhodiščna predmetna oznaka.

PREDMETNA ZNAČNICA	PODPOLJA	ISKALNA PREDPONA
osebno ime	600\$a\$b\$c\$d\$f	PN=
ime korporacije	601\$a\$b\$c\$d\$e\$f	CS=
rodbinsko ime	602\$a	FN=
naslov	605\$a\$i	TS=
tema	606\$a	TN=
zemljepisni pojem	607\$a	GN=
časovno obdobje	608\$a	CH=
oblika, vrst bibliografske enote	609\$a	FS=

Slika 1: Predmetne značnice

Predmetna določila dopolnjujejo katero koli od zgoraj navedenih predmetnih značnic in skupaj z njimi tvorijo predmetni niz.

Iskalne predpone za predmetne značnice so različne, iskalne predpone za predmetna določila pa so enotne, in sicer je za tematsko določilo iskalna predpona **DX=** (*angl.* Topical subdivision), za zemljepisno določilo **DY=** (*angl.* Geographical subdivision), za časovno določilo **DZ=** (*angl.* Chronological subdivision) in za oblikovno določilo **DW=** (*angl.* form subdivision). Pri netiskanem gradivu z oblikovnim določilom vedno pojasnimo, na katerem mediju oz. nosilcu je določeno gradivo: analogno, digitalno in elektronsko. Sprejeti izrazi so: Zvočne kasete, Gramofonske plošče, CD-plošče, Videokasete, Video DVD-ji, BD-ji, CD-ROMi, DVD-ROMi, DualDisc (primer iskanja:dw=video dvd-ji).

PREDMETNA DOLOČILA	PODPOLJA	ISKALNA PREDPONA
Tematsko	600\$x-609\$x	DX=
Zemljepisno	600\$y-609\$y	DY=
Časovno	600\$z-609\$z	DZ=
Oblikovno	600\$w-609\$w	DW=

Slika 2: Predmetna določila

Predmetne oznake (predmetne značnice in predmetna določila) v poljih 600–609 pišemo z veliko začetnico, nesprejete oblike predmetnih značnic pa pišemo praviloma z malo začetnico v polja 960–969, upošteva pravopisna pravila. Pri oblikovanju iskalne zahteve velika začetnica ni pomembna.

2.1 Osebno ime kot predmetna oznaka – 600: PN=

Osebno ime kot predmetno značnico vnašamo po katalogizacijskih pravilih. V posamezna podpolja vnesemo naslednje podatke: v 600\$a priimek oz. osebno ime, podpolje 600\$b osebno ime; sestavni deli so lahko še dodatki k imenu (600\$c), vrstilni števniki (600\$d) in letnice rojstva/smrti (600\$f). Mitološkim, legendarnim in literarnim osebam dodamo kvalifikator, npr. Lepa Vida (ljudska junakinja). Iskalna predpona za osebno ime kot predmetno značnico je **PN=** (*angl.* personal name). Osebno ime kot predmetno značnico lahko podrobneje opredeljujejo predmetna določila v podpoljih 600\$x\$y\$z\$w in skupaj z njo tvorijo predmetni niz.

600	1	1	aPrešeren	bFrance	f1800-1849	wBiografski romani	2NUK
------------	---	---	-----------	---------	------------	--------------------	------

Slika 3: Prikaz osebnega imena kot predmetne oznake (priimek in ime)

The screenshot shows a search interface with three tabs: 'Osnovno', 'Izbirno', and 'Ukazno'. The 'Ukazno' tab is selected. The search query is 'pn=prešeren, france* and lc=a5'. The 'Izbor zapisov' (Select records) dropdown is set to 'knjige' (books).

Slika 4: Primer ukaznega iskanja leposlovnih del o Francetu Prešernu v povezavi z iskalno predpono za literarno vrsto (lc=) in kodo (a5 – življenjepisni roman).

600 1 0 aNapoleon dl cfrancoski cesar f1769-1821 xV mladinskem leposlovju 601 2NUK

Slika 5: Prikaz osebnega imena kot predmetne oznake (imena vladarjev, papežev itn.)

The screenshot shows a search interface with three tabs: 'Osnovno', 'Izbirno', and 'Ukazno'. The 'Ukazno' tab is selected. The search query is 'pn=napoleon* and py=2010:2014'. The 'Izbor zapisov' (Select records) dropdown is set to 'knjige' (books).

Slika 6: Primer ukaznega iskanja del o Napoleonu z omejitvijo na izdaje monografskih publikacij med letoma 2010 in 2014

600 1 1 aLepa Vida (ljudska junakinja) xV leposlovju 2NUK

Slika 7: Prikaz ljudske junakinje kot predmetne oznake

The screenshot shows a search interface with three tabs: 'Osnovno', 'Izbirno', and 'Ukazno'. The 'Ukazno' tab is selected. The search query is 'pn=lepa vida*'. The 'Izbor zapisov' (Select records) dropdown is set to 'vse gradivo (tudi e-viri)' (all material, including e-resources).

Slika 8: Primer ukaznega iskanja del o ljudski junakinji Lepi Vidi

Podobno lahko poiščemo tudi mitološke junake (pn=*mitološki junak) in literarne junake (pn=*literarni junak).

Kadar pri iskanju izhajamo iz priimka in osebnega imena oz. iz osebnega imena, iskalno zahtevo vedno zaključimo z zvezdico, npr.: pn=jančar, drago*, pn=kekec*.

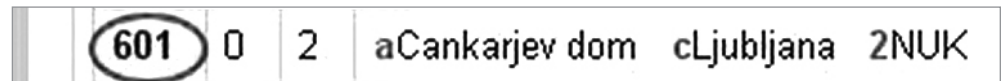
Iskanje po imenu kot predmetni oznaki je primerno takrat, kadar iščemo dela, ki govorijo o pisateljih, umetnikih, znamenitih osebnostih, literarnih in mitoloških junakih idr. S takim načinom iskanja lahko informator dobi natančnejši seznam najdenih zapisov o določeni osebi za pripravo referatov ali učnih vsebin tako za učence in dijakke kot tudi za učitelje in profesorje.

2.2 Ime korporacije kot predmetna oznaka – 601: CS=

Pri korporacijah zabeležimo naslednje podatke: ime korporacije (601\$a), ime podrejene korporacije (601\$b), dodatek k imenu (601\$c), zaporedno številko sestanka

(601\$d), kraj sestanka (601\$e) in letnico sestanka (601\$f) ter jo vsebinsko dodatno opredelimo s predmetnimi določili (601\$x\$y\$z\$w) in tako skupaj z njimi tvorimo predmetni niz.

Imena umetniških skupin podrobneje pojasnimo z ustreznim kvalifikatorjem, npr.: OHO (umetniška skupina), Metallica (glasbena skupina). Iskalna predpona za korporacije kot predmetne značnice je predpona **CS=** (angl. corporate body name used as subject).

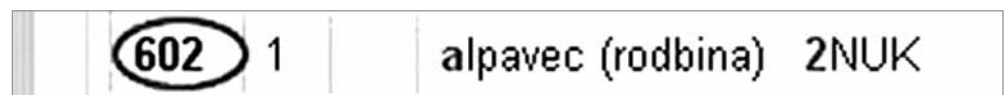

Slika 9: Primer korporacije kot predmetne oznake

Slika 10: Primer iskanja del o ustanovi Cankarjev dom

2.3 Rodbinsko ime kot predmetna oznaka – 602: FN=

Rodbinskemu imenu, ki ga vnesemo v podpolje 602\$a, dodamo kvalifikator, npr. Ipavec (rodbina), ter ga glede na vsebino bibliografske enote še podrobneje opredelimo s predmetnimi določili (602\$x\$y\$z\$w) in tako oblikujemo predmetni niz. Iskalna predpona za rodbinsko ime kot predmetno značnico je **FN=** (angl. family name).

Slika 11: Prikaz rodbinskega imena kot predmetne oznake

Slika 12: Primer iskanja del o rodbini Ipavčevih

Enako lahko iščemo grofe Celjske – Celjski (rodbina), rodbine Auersperg, Erberg, Lazarini, Attems, Habsburg, Herberstein, Lamberg, barone Ptujске – Ptujski (rodbina) in mnoge druge. Iskanje po rodbinah je priročno, ko moramo kot informatorji pomagati učencem in dijakom pri iskanju zgodovinskega gradiva za seminarske naloge in druge projekte.

2.4 Naslov kot predmetna oznaka – 605: TS=

V podpolje 605\$a vnesemo naslov obravnavanega dela in v podpolje 605\$i naslov morebitnega podrejenega dela. Tako kot pri preostalih predmetnih značnicah lahko

tudi naslov dodatno vsebinsko opredelimo s predmetnimi določili (605\$x\$y\$z\$w) in oblikujemo predmetni niz. Iskalna predpona za naslov kot predmetno značnico je **TS=** (angl. title used as subject). Tako iščemo dela, ki predstavljajo neavtorske in ljudske zapise, npr.: ts=bržijski spomeniki, ts=kalevala ipd.

2.5 Tema kot predmetna oznaka – 606: TN=

Tematske predmetne značnice se nanašajo na vsa strokovna področja in vsebujejo poimenovanja za posamezne entitete in poklice, rezultate človekovega uma in proizvode njegovega dela, naravne vire, snovi in proizvode iz narave, živa bitja, organe in dele telesa, naravne pojave in pojme iz narave, družbene pojave in pojme iz družbe, procese, stanja in gibanja, znanosti, panoge in dejavnosti, vrednote in lastnosti, imena narodov, ljudstev in plemen, jezike, dobe in geološka obdobja, splošne pojme, izpeljane iz lastnih imen ter objekte, ki jih ne moremo uvrstiti pod imenom naselja.⁶ V primeru možne nejasnosti jim dodamo kvalifikator, npr.: Internet (računalniško omrežje), Rak (medicina).

V podpolje 606\$a vnesemo izbrano predmetno značnico. Iskalna predpona je **TN=** (angl. topical name used as subject). Vsebino lahko natančneje opredelimo s predmetnimi določili, ki jih vnesemo v podpolja 606\$x\$y\$z\$w in oblikujemo predmetni niz.

Navajamo primera tiskanega strokovnega in leposlovnega dela:

606	1	aVreme wKnjige za mladino 2NUK
606	1	aVremenske ujme wKnjige za mladino 2NUK
610	0	zslv - slovenski avremenski pojavi

Slika 13: Primer teme kot predmetne oznake: strokovno delo na temo vreme, vremenske ujme

Iskalna zahteva v ukaznem načinu iskanja je lahko naslednja:

tn=vreme

ali

tn= vreme and dw=knjige za mladino

ali

tn=vremenske ujme

tn=vremenske ujme and dw=knjige za mladino

606	1	aBranje xV leposlovju 2NUK
606	1	aJudje yNemčija z1939-1945 xV leposlovju 602 2NUK
606	1	aSvetovna vojna 1939-1945 xV leposlovju 601 2NUK

Slika 14 a: Primer teme kot predmetne oznake: leposlovno delo na temo branje, Judje, druga svetovna vojna

Iskalna zahteva v ukaznem načinu iskanja je lahko naslednja:

tn=branje and dx=v leposlovju

ali

tn=judje and dx=v leposlovju

⁶ Splošni slovenski geslovnik, 2002.

Če pa želimo poiskati leposlovna dela o Judih iz določenega kraja, države in obdobja, je iskalna zahteva v ukaznem način naslednja:

tn=judje and dy=nemčija and dz=1939-1945 and dx=v leposlovju

Zgornji primer nakazuje, da lahko iščemo tudi leposlovna dela s temo o drugi svetovni vojni. Iskanje je naslednje:

tn=svetovna vojna 1939-1945 and dx=v leposlovju

Podobno lahko v iskalnem nizu kombiniramo med seboj tudi vse preostale predmetne oznake.

966	1	adruha svetovna vojna 601 2NUK
966	1	aŽidje 602 2NUK

Slika 14 b: Primer kazalk v polju 966

Nesprejete oblike predmetnih značnic vnašamo v polja 960–969, ki jih povežemo s polji v bloku 6XX s povezovalnim podpoljem, v zgornjem primeru sta to podpolji 606\$6 in 966\$6, povezovalne vrednosti pa 01 in 02. Predmetna oznaka »Judje« ima tudi sopomenko »Židje«, prav tako lahko namesto sprejete predmetne značnice »Svetovna vojna 1939–1945« pri iskanju uporabimo pogostejše uporabljen izraz »druga svetovna vojna«. V katalogu sta polji povezani s povezovalnim podpoljem, zato lahko v iskalno zahtevo praviloma vpišemo tudi sinonimna izraza »tn=židje« oz. »tn=druga svetovna vojna« in dobimo ustrezne zapise z iskano tematiko.

2.6 Zemljepisni pojem kot predmetna oznaka – 607: GN=

V podpolje 607\$a vnašamo zemljepisno ime kot predmetno značnico, ki predstavlja vsebino bibliografske enote. Zemljepisne predmetne značnice vsebujejo poimenovanja za teritorialne enote, kot so države, pokrajine in mesta, zgodovinske teritorialne enote, celine in druga širša zemljepisna območja, naravne oblike, kot so morja, jezera, reke in gore, nebesna telesa, kot so planeti in zvezde ter druge zemljepisne enote, kot so arheološka nahajališča in naravni parki.⁷ V določenih primerih zemljepismu imenu dodamo kvalifikator, npr. Koroška (Avstrija).

Iskalna predpona za zemljepisno predmetno značnico (607\$a) je **GN=** (angl. geographical name). Vsebino natančneje opredelimo s predmetnimi določili, ki jih vnesemo v podpolja 607\$x\$y\$z\$w in tako skupaj z njimi tvorimo predmetni niz.

607	1	aŠkofja Loka	xZgodovina	wKnjige za mladino	2NUK
-----	---	--------------	------------	--------------------	------

Slika 15: Primer zemljepisnega pojma kot predmetne oznake: Škofja Loka z vidika zgodovine za otroke in mladostnike

Iskalna zahteva v ukaznem načinu iskanja je lahko naslednja:

gn= škofja loka

ali

gn=škofja loka and dx=zgodovina

ali

gn=škofja loka and dx=zgodovina and dw=knjige za mladino

⁷ Splošni slovenski geslovnik, 2002.

2.7 Časovna predmetna oznaka – 608: CH=

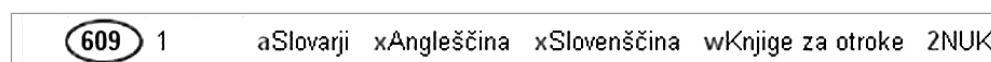
S časovno predmetno značnico v podpolju 608\$a opredelimo vsebino bibliografske enote, kadar je glavna tema določeno časovno opredeljeno obdobje. Časovne predmetne značnice so lahko izražene z besedami (imena geoloških in zgodovinskih dob) ali s številkami (letnice, stoletja). Uporabljamo krajšavo st. za stoletje, za časovni razpon med letnicami oz. stoletji pa uporabljamo vezaj (npr. 20. st., 1939-1945, 20.-21. st.).

Iskalna predpona za časovno predmetno značnico v podpolju 608\$a je **CH=** (*angl.* chronological heading). Časovno predmetno značnico natančneje določimo v predmetnem nizu z dodanimi predmetnimi določili v podpoljih 608\$x\$y\$z\$w.

Z iskalno predpono za časovno predmetno značnico lahko poiščemo dela o posameznih zgodovinskih obdobjih, npr.: ch=antika, ch=srednji vek, ch=1991-1995.

2.8 Formalna oz. oblikovna predmetna oznaka – 609: FS=

Oblikovne predmetne značnice (609\$a) označujejo vsebinsko obliko oz. zvrst bibliografske enote. Uporabljamo jo, kadar je vsebina oblikovno tipično organizirana (npr.: Leksikoni, Slovarji) ali kadar je vsebina podrejena obliki (npr.: Kolumne). Predmetna določila dodamo v podpolja 609\$x\$y\$z\$w. Iskalna predpona za oblikovne predmetne oznake je **FS=** (*angl.* form heading).

Slika 16: Primer oblikovne predmetne oznake: slovarji

Slika 17: Primer iskanja slovarjev (fs=), angleških (dx=), za otroke in mladostnike (ta=). Koda za strokovna dela za otroke in mladostnike je »a«.

2.9 Prosto oblikovane predmetne oznake – 610: DU=

V ponovljivo podpolje 610\$a vnašamo predmetne oznake, ki niso strukturirane v predmetnih nizih v poljih 600–609 in dopolnjujejo vsebinsko obdelavo bibliografske enote. Vsebujejo tudi izraze, ki jih še ni v kontroliranih geslovniki (SSSG in SGC). Iskalna predpona za prosto oblikovane predmetne oznake je **DU=** (*angl.* uncontrolled subject terms).

Z iskalno predpono **SU=** (*angl.* subject terms) lahko poiščemo vse predmetne oznake, tako tiste v predmetnih nizih kot tudi prosto oblikovane, ki so izpisane v vseh podpoljih v poljih 600–610.

Iskalna predpona **KW=** (*angl.* keyword) išče po vsebinskih in po formalnih podatkih o posameznem delu, ki so vneseni v indeksirana polja. Za iskanje po vsebini je predpona uporabna, kadar iščemo izraze iz anotacije, kateri je namenjeno podpolje

330\$a, ter za iskanje po podpolju 334\$a, v katerega vnašamo podatke o literarni nagradi. Rezultate iskanja je potrebno smiselno ovrednotiti zaradi široko definirane-ga iskalnega izbora, saj iščemo po celotnem bibliografskem zapisu.

3 Univerzalna decimalna klasifikacija (UDK) – 675

Polje vsebuje vsebinsko oznako bibliografske enote z vrstilci UDK. Podpolja so naslednja:

675\$a – UDK-vrstilec, 675\$b – UDK-skupina, 675\$c – UDK-vrstilec za iskanje in 675\$s – UDK-statistika.

UDK	PODPOLJE	ISKALNA PREDPONA
UDK-vrstilec	675\$a	DC=
UDK-skupina	675\$b	UG=
UDK-vrstilec za iskanje	675\$c	UC=
UDK-statistika	675\$s	US=

Slika 18: Univerzalna decimalna klasifikacija:podpolja 675\$a\$b\$c\$s in ustrezne iskalne predpone

3.1 Vrstilec UDK – 675\$a: DC=

V podpolje 675\$a vnašamo popolni vrstilec v skladu z zgradbo UDK. Če vsebino izrazimo z različnimi vrstilci UDK, se podpolje 675\$a ponovi (Šauperl, 2000). Iskalna predpona je **DC=** (angl. decimal classification).

Če je vrstilec UDK sestavljen s posebnimi oznakami, kot so: () , / , : , = , moramo vrednost iskanega vrstilca za predpono DC= obvezno vnesti z narekovaji, npr. iskanje priročnikov o biološkem oz. ekološkem vrtnarjenju z vrstilcem UDK: dc=»635:631.147(035)«.

3.2 Vrstilec UDK za skupino – 675\$b: UG=

V podpolje 675\$b vnesemo skrajšan vrstilec – UDK-skupino za bibliografije, ki je določena v lokalnem šifrantu posamezne knjižnice. Predstavlja podlago za izpis novosti v knjižnici. Izpolni se praviloma samo pri prvem polju 675. Iskalna predpona za vrstilec UDK za skupino je **UG=**.

3.3 Vrstilec UDK za iskanje – 675\$c: UC=

V podpolje 675\$c vnašamo skrajšan vrstilec UDK za iskanje, ki je enoten znotraj sistema COBISS. Uporabljamo globalni šifrant, ki omogoča iskanje v vzajemni bazi podatkov COBIB in v lokalnih bazah. Podpolje izpolnimo tudi pri ponovljenih poljih 675. Iskalna predpona za vrstilec UDK za iskanje je **UC=**.

Npr.: iščemo španska leposlovna dela za mladostnike, izdana v obdobju od 2010 do 2014. V ukaznem načinu iskanja za predpono zapišemo začetni vrstilec za književnosti–»uc=821« in s pomočjo kazalca (puščica) na desni strani okenca poiščemo vrstilec za špansko književnost – »821.134.2«. Ko kliknemo na izbrani vrstilec, se le-ta prenese v iskalno okno. Z Boolovim operatorjem »and« dodamo še iskalno predpono za namembnost, to je leposlovno delo za mladostnike (ta=e), ter obdobje izdaje (py=2010:2014).

Slika 19: Primer iskanja po vrstilcu UDK za iskanje – 675\$c (uc=), namembnosti (ta=) in obdobju izida (py=)

3.4 Vrstilec UDK za statistiko – 675\$s: US=

V podpolje 675\$s vnašamo skrajšan vrstilec UDK, ki uvršča bibliografsko enoto v posamezne statistične skupine, ki so določene v lokalnem šifrantu. Izpolni se praviloma samo pri prvem polju 675. Iskanje po vrstilcu UDK za statistiko je možno s predpono **US=**.

Sklep

V prispevku smo izpostavili blok za vsebinsko analizo (6XX) v formatu COMARC ter možnosti, ki jih imamo v okviru ukaznega načina iskanja v vzajemnem katalogu COBISS/OPAC. Predstavili smo posamezna polja in podpolja ter pripadajoče iskalne predpone, s katerimi lahko poiščemo bibliografske zapise glede na predmetne oznake in vrstilce UDK, ki jih v postopku vsebinske obdelave vnesemo v zapis.

V okviru predmetnega niza lahko z ustreznimi predponami iščemo po strukturiranih predmetnih oznakah, ki vsebujejo izhodiščno predmetno oznako oz. predmetno značnico: osebno ime – **pn=**, ime korporacije – **cs=**, rodbinsko ime – **fn=**, naslov – **ts=**, temo – **tn=**, zemljepisni pojem – **gn=**, časovno obdobje – **ch=**, obliko – **fs=** ter po dodanih predmetnih določilih: tematsko – **dx=**, zemljepisno – **dy=**, časovno – **dz=**, oblikovno – **dw=**. Z uporabo predpon za iskanje v okviru predmetnega niza lahko bolj natančno opredelimo iskalno zahtevo glede na vsebino, ki jo iščemo. Npr.: iščemo tematiko letnih časov v knjigah za otroke z iskalno zahtevo: »tn=letni časi and dw=knjige za otroke« in v vzajemnem katalogu COBIB dobimo 16 najdenih zapisov na dan 15. 10. 2014.

Prosto oblikovane predmetne oznake dopolnjujejo vsebinsko obdelavo in obsegajo tudi izraze, ki jih še ni v kontroliranih geslovniki ter so iskalne s predpono **du=**. Npr.: iščemo tematiko o računalništvu v oblaku z iskalno zahtevo: »du=računalništvo v oblaku« in v vzajemnem katalogu COBIB dobimo 289 najdenih zapisov na dan 15. 10. 2014.

S predpono **su=** lahko iščemo po vseh predmetnih oznakah v okviru bloka za vsebinsko analizo, tako po predmetnem nizu kot tudi po prosto oblikovanih predmetnih oznakah; s predpono za ključne besede **kw=** pa iščemo po vseh indeksiranih poljih v bibliografskem zapisu, torej tudi po poljih za vsebinsko analizo, zato je potrebno ustrezno ovrednotiti najdene zapise glede na iskalno zahtevo.

Iskanje po vrstilih UDK obsega več različnih možnosti iskanja: po celotnem vrstilcu UDK – **dc=**, po enotnem skrajšanem vrstilcu UDK za iskanje – **uc=** ter po vrstilcu za skupino UDK – **ug=** in vrstilcu za statistiko – **us=**, ki sta vezana na lokalni nivo.

Poznavanje knjižničnega kataloga kot informatorjevega osnovnega knjižničnega orodja je ključno za uspešno iskanje po bibliografski bazi. Predmetne oznake o

vsebin del in vrstilce UDK, ki jih pri bibliografskem popisu vnesemo v posamezna polja in podpolja, lahko glede na zahteve in potrebe uporabnikov v ukaznem načinu s pomočjo iskalnih predpon priključimo in uporabniku ponudimo možnost izbire del na iskano temo.

Pri oblikovanju iskalne zahteve z Boolovimi operatorji smiselno povezujemo predpone za iskanje po vsebini s predponami za iskanje po blokih za identifikacijo gradiva in kodirane podatke, po bloku glavnega opisa, blokih za opombe, povezovanje, sorodne naslove in po bloku za podatke o odgovornosti, ki smo jih spoznali v prvih dveh delih prispevka Strategije iskanja knjižničnega gradiva.

Viri

- Arnuš, T., Kobal, M., Ločniškar - Fidler, M., Pečavar, N. (2014, *interno gradivo*). Strategije iskanja knjižničnega gradiva: osnovni priročnik za bibliotekarje. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- COBISS/Katalogizacija : priročnik za uporabnike. (2008–). Maribor: IZUM.
- COMARC/B format (2010–). Maribor: IZUM.*
- COMARC/H format (2008–). Maribor: IZUM.*
- Ločniškar-Fidler, M., Kobal, M., Pečavar, N., Arnuš, T. (2013). Strategije iskanja knjižničnega gradiva: bloka za identifikacijo gradiva in kodirane podatke v formatu COMARC. Šolska knjižnica, letn. 23, št. 3/4, str. 132–151.
- Ločniškar-Fidler, M., Kobal, M., Pečavar, N., Arnuš, T. (2014). Strategije iskanja knjižničnega gradiva 2: bloka za identifikacijo gradiva in kodirane podatke v formatu COMARC. Šolska knjižnica, letn. 24, št. 1, str. 4–16.
- Kovač, T. (2006). Vsebinski opis leposlovja v NUK. Knjižnica, 50 (1-2), 163–170.
- Kovač, T., Ločniškar - Fidler, M. (2007). Vsebinski opis videofilmov. Knjižnice za prihodnost: zbornik referatov. Ljubljana, ZBDS.
- Spletni splošni slovenski geslovnik (2001–). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Spletni geslovnik COBISS.SI – SGC (2005–). Maribor: IZUM.
- Splošni slovenski geslovnik (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Šauperl, A. (2000). Klasifikacija knjižničnega gradiva. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
- UDCMRF 2011 (2014–). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.*
- Univerzalna decimalna klasifikacija (2006). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- *E-priročniki se občasno spreminjajo in dopolnjujejo. Dostopni so z uporabniškim imenom in geslom.

-
- > **Mag. Marija Kobal**, prof. slov., je zaposlena kot bibliotekarka v Mestni knjižnici Ljubljana (MKL).
Naslov: Kersnikova 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: marija.kobal@mklj.si
- >> **Mag. Mateja Ločniškar - Fidler**, univ. dipl. bibliotekarka, je zaposlena kot referentka za nabavo in bibliografsko obdelavo knjižničnega gradiva v MKL.
Naslov: Kersnikova 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: mateja.locniskar-fidler@mklj.si
- >>> **Nevenka Pečavar**, univ. dipl. bibliotekarka, je zaposlena kot klasifikatorica, katalogizatorica v MKL.
Naslov: Kersnikova 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: nevenka.pecavar@mklj.si
- >>>> **Tatjana Arnuš**, višja knjižničarka, je zaposlena kot referentka za nabavo in bibliografsko obdelavo neknižničnega gradiva v MKL.
Naslov: Kersnikova 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: tatjana.arnus@mklj.si

Priloga 1: Abecedni seznam predpon in njihov pomen

PREDPONA	Angleški izraz	Slovenski izraz (pomen)	COBISS
CH=	chronologicalheading	časovna predmetna oznaka	608\$a
CS=	corporatebody name used as subject	predmetna oznaka – ime korporacije	601\$a
DC=	decimalclassification	UDK-vrstilec	675\$a
DU=	uncontrolledsubjectterms	prosto oblikovana predm. oznaka	610\$a
DW=	form subdivision	oblikovno določilo	600\$w-609\$w
DX=	topicalsubdivision	tematsko določilo	600\$x-609\$x
DY=	geographicalsubdivision	zemljepisno določilo	600\$y-609\$y
DZ=	chronologicalsubdivision	časovno določilo	600\$z-609\$z
FN=	family name	predmetna oznaka – rodbinsko ime	602\$a
FS=	form heading	oblikovna predmetna oznaka	609\$a
GN=	geographical name	zemljepisna predmetna oznaka	607\$a
KW=	keyword	ključne besede	
PN=	personal name	predmetna oznaka – osebno ime	600\$a
SU=	subjectterms	vse predmetne oznake	600-610
TN=	topical name used as subject	tematska predmetna oznaka	606\$a
TS=	title used as subject	predmetna oznaka – naslov	605\$ai
UC=	*	UDK-vrstilec za iskanje	675\$c
UG=	*	UDK-skupina	675\$b
US=	*	UDK-statistika	675\$s

*V angleški izdaji UNIMARC-a ni predvidenih polj 675\$b, 675\$c in 675\$s.

Čas za spremembe: prihodnost knjižničnega kataloga

The time for change: future of the library catalogue

> Tanja Merčun

Izvleček

Bistvo knjižničnega kataloga je do današnjih dni ostalo tako rekoč nespremenjeno in še vedno temelji na praksi in načelih, oblikovanih pred desetletji. Neizpolnjevanje temeljnih ciljev, visoki stroški vzdrževanja ter slaba prilagojenost sodobnim tehnologijam in načelom upravljanja s podatki so prispevali k zavedanju, da so nujno potrebne korenite spremembe, če želi knjižni katalog ostati relevanten v prihodnosti. Prispevek opisuje nekatere težave, ki so vodile v razvoj FZBZ-ja, novega konceptualnega modela bibliografskega sveta, ki predstavlja osnovo prihajajočih sprememb. Po kratki predstavitvi modela je več pozornosti namenjene njegovemu potencialu s stališča uporabniških vmesnikov, ciljev kataloga kot tudi upravljanja s podatki.

Ključne besede

knjižnični katalogi, FZBZ, uporabniški vmesniki, katalogizacija

UDK 025.3:004.5

Abstract

Building on the practices and principles set decades ago, the core of the library catalogue has essentially remained unchanged until this day. However, the inability to fulfil its main objectives, the high cost of maintenance, as well as poor compatibility with modern technological and data management principles have contributed to the awareness that fundamental changes are needed if the library catalogue wishes to remain a relevant for the future. The paper describes some of the issues that have led to the development of FRBR, a new conceptual model of the bibliographic universe which presents the basis of upcoming changes. After a short introduction to the FRBR model, more attention is given to the potential of the model from the viewpoint of user interfaces, catalogue objectives as well as data management.

Keywords

library catalogues, FRBR, user interfaces, cataloguing

Uvod

Kljub neprestanemu širjenju storitev in nalog knjižnic katalog še vedno predstavlja eno izmed knjižničarjevih osnovnih orodij. Vendar pa se ob visokih stroških katalogizacije in vzdrževanja večkrat pojavljajo vprašanja o njegovi smotrnosti, še posebno v času, ko uporabniki vse redkeje uporabljajo storitve kataloga in raje poiščejo informacije drugje. Na žalost moramo priznati, da kljub prenekaterim posodobitvam knjižnični katalog v resnici temelji na načelih, ki so bila zasnovana pred desetletji (in celo stoletji), zaradi česar ni najbolje prilagojen računalniškemu okolju, v katerem danes deluje. Pravzaprav lahko ugotovimo, da ne izpolnjuje vseh svojih temeljnih ciljev, ravno tako pa ne izkorišča svojega bogastva na način, ki bi pritegnil uporabnike in mu zagotovil konkurenčno prednost pred preostalimi ponudniki informacij. Nezadovoljstvo uporabnikov, visoki stroški kot tudi neprilagojenost tehnološkim zahtevam so ustvarili zahtevo po spremembi obstoječih praks in po letih razprav se zdaj vendarle zdi, da je napočil čas za njihovo uresničitev. V nadaljevanju prispevka bomo orisali nekatera izhodišča prihajajočih sprememb in predstavili sliko prihodnjega razvoja kataloga, kakršno lahko vidimo na podlagi trenutnih dogajanj. Ob prihajajoči

transformaciji katalogizacijskih pravil in formatov, ki naj bi v prihodnjih letih ustvarili podporo za novo funkcionalnost knjižničnih katalogov, bodo spremembe vplivale tudi na šolske knjižnice.

1 Knjižnični katalog in njegove težave

Obstoječi katalogi dobro odgovarjajo na nekatera vprašanja svojih uporabnikov. Vendar pa obstaja vrsta nalog in vprašanj, pri katerih za iskanje odgovora lahko porabimo veliko časa, kot tudi vprašanj, na katere v katalogu ne najdemo odgovora. Knjižničarji so pri svojih poizvedbah bolj uspešni, saj poznavanje bibliografskih podatkov in delovanja sistema omogoča boljše izkoriščanje vseh potencialov kot tudi identifikacijo poizvedb, za katere bodo morali uporabiti drug informacijski vir. Pri uporabnikih pa je zaradi težav pri iskanju nezadovoljstvo s katalogi večje, saj se velikokrat zgodi, da ne najdejo tistega, kar iščejo, ne dobijo nobenega zadetka ali pa dobijo (pre)veliko število zadetkov, znotraj katerih se ne znajdejo najbolje. Online knjižnični katalogi se tako povsod po svetu že vrsto let soočajo s kritikami uporabnikov, tako zaradi težke uporabe kot tudi zaradi skopih podatkov in pomanjkljivih funkcij v primerjavi z drugimi posredniki informacij na spletu. Uporabniki zato katalog največkrat uporabijo le za preverjanje dostopnosti točno določenega, že znanega gradiva, ne pa za raziskovanje, odkrivanje in brskanje po zbirkah knjižnic ali za pridobivanje novih informacij.

Katera so torej tista problematična vprašanja, na katera uporabnik le stežka dobi odgovor v knjižničnih informacijskih sistemih? V nadaljevanju bo predstavljenih nekaj takšnih primerov, in čeprav prikazane pomanjkljivosti pridejo bolj do izraza v večjih zbirkah ali v vzajemnem katalogu, se tudi šolske knjižnice z manjšimi zbirkami soočajo s podobnimi težavami.

- *Katero je bilo zadnje delo za otroke, ki ga je napisal Tone Pavček?*

Velikokrat se zgodi, da uporabnik želi najnovejše oziroma zadnje delo, ki ga je napisal določen avtor. V katalogu nam razporejanje rezultatov po datumu izdaje navadno ne pomaga in se nanj ne smemo zanesti, saj se pri bolj branih avtorjih pogosto pojavljajo ponatisi njihovih predhodnih naslovov, nekateri izmed njih pa so bili morda izdani pozneje kot avtorjevo zadnje delo. Slika 1 prikazuje primer Toneta Pavčka, kjer iz seznama rezultatov ne moremo razbrati odgovora na naše vprašanje, saj ima najnovejši datum slikanica Sonce in sončice, ki je v resnici le ponatis izdaje iz leta 1993. Ob mnogih ponatisih knjig in širokem opusu nam v katalogu ni pomagalo niti zelo napredno iskanje, ki je omejilo zadetke na knjige za otroke in mladino (česar tipični uporabnik, ki išče s ključnimi besedami, ne bi naredil in bi s tem dobil še večje število zadetkov kot tu prikazanih 81). Tako moramo priznati, da si ob takšnem vprašanju ne moremo pomagati niti s katalogom niti s slovensko bibliografijo, jasnega odgovora pa ne dobimo niti na Wikipediji, saj podatki o slovenskih avtorjih niso redno posodobljeni.

- *Katere romane je napisal Drago Jančar?*

Tudi ob iskanju vseh del, ki jih je napisal izbrani avtor, se pojavi težava, kadar gre za večje število naslovov in izdaj le-teh. Tako lahko ob poizvedbi za romane Draga Jančarja dobimo skoraj 100 zadetkov, za odgovor pa je treba pregledati celoten seznam zadetkov različnih izdaj in iz njega izluščiti posamezne naslove. Podobno zanimivo vprašanje je na primer tudi, katere literarne zvrsti obsega opus avtorja. V tem primeru nas niti ne zanimajo posamezna dela, radi pa bi dobili širok pregled nad ustvarjalnim delom avtorja. Za Draga Jančarja se prikaže več kot 600 zadetkov, uporabnik pa bi potreboval kar nekaj časa, da bi pregledal celoten seznam in si v glavi ustvaril celovito sliko o avtorju.

Iskali ste: Avtor=tone pavček IN Koda za predvidene uporabnike=c (šolski, 5-10 let (C)),d (šolski, 9-14 let (P)) IN Izbor zapisov=vse gradivo (tudi e-viri) IN jezik=slv

Potek iskanja

Število najdenih zapisov: 81

SPREMEMI ISKALNO ZAHTEVO

Razvrstitev po: Leto - padajoče ▾

[zapisi: 1-20]

1 | 2 | 3 | 4 | 5 > >>

Št.	Avtor	Naslov	Vrsta gradiva	Jezik	Leto	Dostopnost zaloge	E-dostop
1.	Pavček, Tone, 1928-2011	Sonce in sončice	slikanica	slv	2014	za izposajo - na dom	
2.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri drugič v Afriki	slikanica	slv	2013	za izposajo - na dom	
3.	Pavček, Tone, 1928-2011	Krokodil	poezija	slv	2012	za izposajo - na dom	
4.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri v Afriki : o fantu, ki se ni maral umivati	slikanica	slv	2012	za izposajo - na dom	
5.	Peček, Stane	Z Mokronožci res ni dolgčas	pravljice	slv	2012	za izposajo - na dom	
6.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri gre po srečo : [četrty del stare zgodbe]	slikanica	slv	2012	za izposajo - na dom	
7.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri v Afriki : o fantu, ki se ni maral umivati	slikanica	slv	2012	za izposajo - na dom	
8.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri po Sloveniji : (tretji del stare zgodbe)	poezija	slv	2011	za izposajo - na dom	
9.	Pavček, Tone, 1928-2011	Romeo in Julija : [medvedja ljubezenska zgodba]	poezija	slv	2011	za izposajo - na dom	
10.	Pavček, Tone, 1928-2011	Svit, krilati konj : pesnitev za fante 2009-2010	poezija	slv	2011	za izposajo - na dom	
11.	Pavček, Tone, 1928-2011	Nina : pesnitev za punčke	poezija	slv	2011	za izposajo - na dom	
12.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri po Sloveniji : (tretji del stare zgodbe)	slikanica	slv	2011	za izposajo - na dom	
13.	Pavček, Tone, 1928-2011	Majhnice in majnice : pesmi mnogih let za mnoge bralce = Budding songs, maying songs : poems of many years for many readers	poezija	slv; eng	2010	za izposajo - na dom	
14.	Pavček, Tone, 1928-2011	Majhnice in majnice : pesmi mnogih let za mnoge bralce = Budding songs, maying songs : poems of many years for many readers	poezija	slv; eng	2010	za izposajo - na dom	
15.	Pavček, Tone, 1928-2011	Majnice : fulaste pesmi	poezija	slv	2010	za izposajo - na dom	
16.	Pavček, Tone, 1928-2011	Juri Muri v Afriki : o fantu, ki se ni maral umivati	slikanica	slv	2009	za izposajo - na dom	
17.	Golia, Pavel	Gospod Baroda in druge ljudske pesmi	poezija	slv	2009	za izposajo - na dom	
18.	Pavček, Tone, 1928-2011	Majhnice in majnice : pesmi mnogih let za mnoge bralce = Budding songs, maying songs : poems of many years for many readers	poezija	slv; eng	2009	za izposajo - na dom	
19.	Pavček, Tone, 1928-2011	Majhnice in majnice : pesmi mnogih let za mnoge bralce = Budding songs, maying songs : poems of many years for many readers	poezija	slv; eng	2009	za izposajo - na dom	
20.	Pavček, Tone, 1928-2011	Ana in Bučko : abecedarinja	poezija	slv	2009	za izposajo - na dom	

Slika 1: Rezultat iskanja v online vzajemnem katalogu

- *Katera dela je prevedla in katera ilustrirala Svetlana Makarovič?*

Poleg splošnega vprašanja o delih določenega avtorja je eno izmed problematičnih področij tudi ločevanje različnih vrst odgovornosti. Tako je, recimo, Svetlana Makarovič ne le avtorica zgodb in pesmi za otroke in odrasle, ampak je nastopala v različnih vlogah, tudi kot pevka, prevajalka in ilustratorica. Čeprav so ti podatki vsaj do neke mere navedeni v zapisih, katalog v svojem seznamu zadetkov te informacije ne posreduje uporabniku. Ne le, da je zato časovno potratno iskati izdaje del, ki jih je ilustrirala Svetlana Makarovič, uporabniku tudi niso ponujene informacije, ki bi bile lahko zanimive zanj (da, recimo, obstajajo tudi njeni prevodi pravljic ali posnetki, na katerih sama izvaja svoje skladbe ipd.).

- *Kdo vse je ilustriral slovenske izdaje Pepelke?*

Posamezne izdaje določenega dela pogosto ne vsebujejo le dela, po katerem nosijo naslov, ampak nosijo tudi spremljajoča dela, kot so ilustracije ali spremne besede. Da pridobimo odgovor na to, med katerimi ilustracijami Pepelke (ali pa morda spremnimi besedami k Iliadi) izbiramo, je treba odpreti zapise vseh zadetkov in pregledati navedbe odgovornosti.

- *Kateri prevodi Hamleta so na voljo?*

Niso pa le ilustracije in spremne besede tiste, po katerih razlikujemo izdaje nekega dela. Velikokrat se zgodi, da nimajo vse izdaje istega prevoda oziroma da obstaja več različnih prevodov, vendar pa to ni jasno razvidno s seznama rezultatov. To na eni strani pomeni, da uporabnik morda niti ne ve, da imajo različne izdaje različne prevode, na drugi strani pa od njega zahteva, da mora pregledati celotne zapise za vse zadetke, če želi na primer odgovor na vprašanje, kateri prevodi Hamleta so na voljo.

- *Kako se med seboj razlikujejo različne verzije in izdaje Ostržka?*

Poleg ilustracij, spremnih besed in prevodov so lahko med izdajami še večje razlike, saj se pod istim naslovom, in včasih tudi istim avtorjem, pravzaprav skrivajo različne priredbe. Tudi ob relativno natančni poizvedbi za Ostržka še vedno dobimo dolg seznam zadetkov, kjer se znajdejo videoposnetki, radijske igre, zvočni posnetki, slikanice in pravljice. Če se osredotočimo le na pravljice in slikanice ob pregledu polnih zapisov vidimo, da so pravzaprav med njimi velike razlike, saj obsegajo vse od devet pa tja do več sto strani, prav tako pa so različni avtorji priredb. V nekaterih primerih lahko sklepamo, da gre za priredbo le na podlagi števila strani, saj nikjer ni navedeno, da gre v resnici za priredbo, kar pomeni tudi, da uporabnik morda niti ne bo vedel, da je izbral skrajšano izdajo namesto celotnega besedila. Drugi problem, ki se lahko pojavi pri iskanju po naslovu dela, pa je, da nekaterih izdaj niti ne bomo dobili med zadetki, če je bilo delo morda izdano pod drugačnim naslovom in nima enotnega naslova.

Iskali ste: Avtor=collodi IN Naslov=ostržek IN Izbor zapisov=vse gradivo (tudi e-viri) IN jezik=slv Potek iskanja

Število najdenih zapisov: 80 SPREMEMI ISKALNO ZAHTEVO

Razvrstitev po: COBISS.SI-ID [zapisi: 1-20] 1 | 2 | 3 | 4 > >>

Št.	Avtor	Naslov	Vrsta gradiva	Jezik	Leto	Dostopnost zaloge	E-dostop
1.		Ostržek [Videoposnetek]. Bobnar	video DVD	slv	2012	● za izposajo - na dom	🔗
2.	Kukić Katalinić, Sanja	Ostržek	slikanica	slv	2014	● za izposajo - na dom	🔗
3.	Collodi, Carlo	Ostržek	slikanica	slv	2013	● za izposajo - na dom	🔗
4.	Collodi, Carlo	Ostržek	pravljice	slv	2012	● za izposajo - na dom	🔗
5.	Collodi, Carlo	Ostržek : zvočna postavljanka	slikanica	slv	2012	● za izposajo - na dom	🔗
6.	Pilić, Sanja	Ostržek	pravljice	slv	2011	● za izposajo - na dom	🔗
7.	Kukić Katalinić, Sanja	Ostržek	slikanica	slv	2009	● za izposajo - na dom	🔗
8.	Collodi, Carlo	Ostržek	članek - sestavni del	slv	2003	glej publikacijo	🔗
9.	Pilić, Sanja	Ostržek	pravljice	slv	2005	● za izposajo - na dom	🔗
10.	Molinari, Stefania	Ostržek	pravljice	slv	2003	● za izposajo - na dom	🔗
11.		Disney's Ostržek	slikanica	slv	2003	● za izposajo - na dom	🔗
12.	Collodi, Carlo	Ostržek	pravljice	slv	2002	● za izposajo - na dom	🔗
13.	Collodi, Carlo	Ostržek	slikanica	slv	2001	● za izposajo - na dom	🔗
14.	Collodi, Carlo	Ostržek	slikanica	slv	1998	● za izposajo - na dom	🔗
15.	Collodi, Carlo, 1826-1890	Ostržek	slikanica	slv	1997	● za izposajo - na dom	🔗
16.	Collodi, Carlo	Ostržek	pravljice	slv	1968	● ni za izposajo	🔗
17.	Collodi, Carlo	Ostržek	pravljice	slv	1968	● za izposajo - v čitalnico	🔗
18.	Milivojević, Gaša	Ostržek	slikanica	slv	1996	● za izposajo - na dom	🔗
19.	Eidam, Klaus	Ostržek : I. del, II. del : mladinska igra prosto po Collodiju in Bierbaumu	radijska igra	slv	1984	● za izposajo - na dom	🔗
20.	Collodi, Carlo	Ostržek	pravljice	slv	1984	● za izposajo - na dom	🔗

☒ ☐ ☐ ☐ SPREMEMI ISKALNO ZAHTEVO

Slika 2: Različne izdaje Ostržka

- *Katera dela so nastala na podlagi knjige Male ženske Louise May Alcott?*

Nemalokrat uporabnike zanimajo tudi dela, ki so nastala na podlagi določenega dela, pa naj bodo to parodije, nadaljevanja, imitacije, filmske ali dramske priredbe ali pa besedila, ki govorijo o izbranem delu. Vendar pa je iskanje takšnih informacij v katalogu še bolj težavno, saj se problem pojavi že pri samem oblikovanju poizvedbe, prav tako pa povezave med deli niso nujno zabeležene v bibliografskih zapisih. Za primer Malih žensk Louise May Alcott tako ne bi mogli izvedeti, da pravzaprav obstajajo še nadaljevanja zgodbe kot tudi filmska priredba pod naslovom Čas dekleštv.

1.1 Naloge knjižničnega kataloga

Morda se zdi, da nekatera od navedenih vprašanj presegajo naloge knjižničnega kataloga. Pa vendar lahko skozi dolgo zgodovino katalogizacije prek del Panizzija,

Cutterja, Ranganathana, Lubetzkyja in Verone kot tudi prek Pariških in Mednarodnih katalogizacijskih načel sledimo oblikovanju ciljev kataloga, ki v celoti ali vsaj delno zajemajo tudi zgornja vprašanja. Temeljna ideja za opisanimi nalogami je, da mora katalog na eni strani omogočati uporabniku najdenje znanega gradiva, na drugi strani pa mu mora ponuditi tudi pregled nad vsebino zbirke, mu pomagati pri izbiranju med različnimi izdajami dela ter podpirati raziskovanje del določenega avtorja, del na izbrano temo ali del, ki pripadajo določeni vrsti literature. Medtem ko so v preteklosti marsikatero od teh nalog pomagali izpolniti s posebnim razvrščanjem kartic v listkovnih katalogih, pa se je ob prehodu na računalniški katalog del te funkcionalnosti izgubilo. Po besedah Yee (2005) so z izginotjem pomembne dimenzije katalogi postali predvsem iskalni sezname, ki izpolnjujejo prvo nalogo (tj. priklic znanega gradiva), ne uresničujejo pa v celoti druge naloge (prikaz del avtorja in vseh izdaj dela). Zdi se, kot da so obstoječi katalogi tako zelo oblikovali (oziroma omejili) pričakovanja svojih uporabnikov, da le-ti niti ne pričakujejo podpore pri iskanju tovrstnih informacij, ter da se je ob tehnološkem napredku pozabilo na širšo sliko in vprašanja, kot so: Kako dobro katalog odgovarja na vprašanja uporabnikov? Na katera vprašanja bi moral knjižnični katalog odgovarjati? Kakšne informacije in informacijsko vedenje bi moral podpirati?

1.2 Izvor težav

Če povzamemo pomanjkljivosti obstoječih katalogov, lahko rečemo, da dajejo slab pregled nad gradivom v zbirki, prav tako pa predstavlja problem pomanjkanje povezav med tako ali drugače sorodnimi deli. Čeprav novejši uporabniški vmesniki delno rešujejo ta problem s fasetno navigacijo in nekoliko obogatenimi prikazi zadetkov (slika 3), sam izbor zapisov, ki so bili priklicani z iskanjem, ni dosti boljši, prav tako pa je včasih težko ugotoviti, v kakšnem odnosu so prikazani zapisi z dano poizvedbo. Ne gre zanikati, da uporabniški vmesnik igra pomembno vlogo pri lažji uporabi kataloga, vendar težave, o katerih govorimo v tem prispevku, v prvi vrsti izhajajo iz samih bibliografskih podatkov in odražajo pomanjkljivosti v katalogizaciji in načinu organizacije informacij. Bibliografski informacijski sistemi so namreč lahko le tako dobri, kot so dobri bibliografski podatki za njimi (Ellero, 2012), in dejstvo je, da trenutni podatki ne podpirajo funkcionalnosti, ki bi bila potrebna za uresničevanje vseh nalog knjižničnega kataloga. Glavni potencial za bolj učinkovite in uspešne kataloge leži v spremembi katalogizacijske prakse (Yee, 1999), ki je bila v preteklosti sicer ustrezna za listkovne kataloge, ni bila pa nikoli zares prilagojena računalniškemu okolju. Prav tako pomembno je, da bi sodobnejši način zapisovanja podatkov, ki bi v vseh točkah upošteval načela avtomatskega procesiranja podatkov in bil prilagojen tehnološki realnosti današnjega časa (format MARC namreč izhaja iz šestdesetih let prejšnjega stoletja), omogočil tudi večje možnosti za izmenjavo podatkov z drugimi ponudniki informacij v spletnem okolju.

2 FZBZ – Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise

Vse večje zavedanje, da morajo knjižnice ustvariti ne le bolj funkcionalne, informativne in uporabne ampak tudi tehnološko naprednejše kataloge, je v zadnjih letih sprožilo ne le vrsto zapoznelih razprav o bibliografskih podatkih in samih formatih, ampak tudi pobude, ki poskušajo na novo postaviti infrastrukturo in formalni okvir bibliografskih podatkov, ki bi v končni fazi omogočal boljše izpolnjevanje potreb uporabnikov. Anglo-ameriška katalogizacijska pravila je tako v letu 2013 že nadomestil RDA (Resource Description and Access), ki se širi tudi na druga jezikovna področja, nova katalogizacijska pravila imajo tudi že v Italiji, pod okriljem Kongresne knjižnice pa se je že začel razvoj novega formata zapisa, imenovanega BIBFRAME, ki temelji

Save Search

Narrow your search

▼ Format

☐ Book (76)
☐ Electronic Resources (45)
☐ Sound Recording (34)
☐ Nonmusical Sound Recording (33)
☐ Audio Ebook (27)

More>>

▼ Fiction/Nonfiction

☐ Fiction (32)
☐ Non-fiction (28)
☐ Novels (5)
☐ Mixed forms (2)
☐ Short stories (1)

▼ Age Level

☐ Juvenile (41)
☐ Adult (27)
☐ Adolescent (4)
☐ General (2)
☐ Pre-adolescent (2)

▼ Language

☐ English (108)
☐ Spanish (1)

► Locations - all items

► Authors

► Series

► Subjects

► Publication Date

► Popularity

Related searches

Keyword search for:

Go!

Search by:

Using: 1 selected databases

Limit by location:

Select Databases

More Search Options

1 - 10 of 109

per page

Sort by:

Page: [\[1\]](#) [2](#) [3](#) ... [11](#)

1. *Little women*, Louisa May Alcott

by Lydon, Meghan.

New York, NY : Spark Pub., c2002.

Series: SparkNotes

Availability: 1 (of 1)

- View item

Call Number: E-Book

Current Holds: 0

Availability

Full Display

Place Hold

2002

Add to My List

2. *Little vampire women*

by Messina, Lynn (Lynn Ann), 1972-

New York : HarperCollins, c2010.

Availability: 1 (of 1)

- View item

Call Number: E-Audio

Current Holds: 0

Availability

Full Display

Place Hold

2010

Add to My List

3. *Little vampire women*

by Messina, Lynn (Lynn Ann), 1972-

New York : HarperTeen, c2010.

Availability: 0 (of 1)

Availability

Full Display

Place Hold

Slika 3: Uporabniški vmesnik novejših katalogov s fasetno navigacijo, kjer uporabnik dobi pregled nad zadetki ter zoži seznam s pomočjo različnih kriterijev. Kljub vsemu je izbor zadetkov ob iskanju po ključnih besedah še vedno problematičen.

na načelih semantičnega spleta in naj bi v nekaj letih nadomestil dosedANJI MARC. Prehod iz starih v nove okvirje bo seveda postopen, v prvih korakih pa je potrebno predvsem razumevanje sprememb, od kod izhajajo in kaj pomenijo za storitve knjižnic.

Večina omenjenih sprememb izhaja iz konceptualnega modela FZBZ (*Funkcionalne*, 2000), ki je sicer nastal pred skoraj dvajsetimi leti, vendar pa je knjižničarska skupnost potrebovala kar nekaj let za posvojitve idej kot tudi za iskanje načinov, kako te ideje tudi uresničiti v praksi. Čeprav celoten proces modeliranja bibliografskega sveta še vedno ni končan, saj so v tem času FZBZ oziroma Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise, ki so se osredotočale predvsem na modeliranje izdaj, dopolnili še s FRAD (Funkcionalne zahteve za normativne podatke) in FRSAD (Funkcionalne zahteve za predmetne normativne podatke), prav zdaj pa poteka usklajevanje vseh treh modelov.

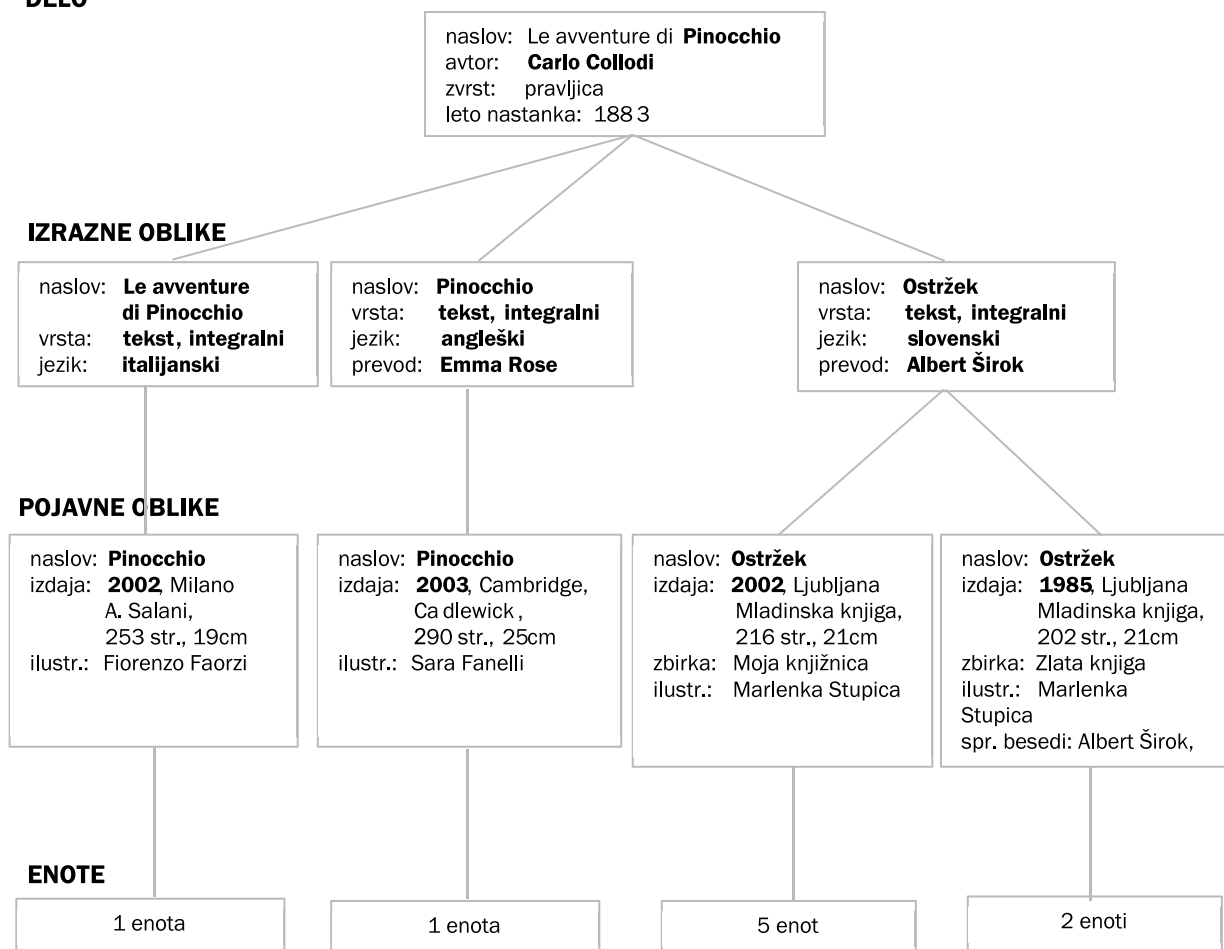
Vendarle FZBZ ostaja osrednji model, ki z vzpostavljanjem koncepta dela in z identifikacijo entitet in relacij med entitetami poskuša ustvariti potrebne strukture v podatkih. Le-te bi med drugim na eni strani omogočile združevanje vseh izdaj istega dela, na drugi strani pa bi podpirale tudi prikaz vseh med seboj povezanih del. Idejo FZBZ pravzaprav najlažje predstavimo kar s pomočjo konkretnega primera (slika 4). Trenutno nam ob poizvedbi Ostržek knjižnični katalog vrne dolg seznam različnih

Šolska knjižnica, Ljubljana, 24 (2014) 3/4, 144–155

149

izdaj. Le-te so bile izdane pri različnih založnikih, v različnih letih, z različnim številom strani, različno velikostjo črk, tudi z različnimi ilustracijami. Medtem ko ima knjižnica primerek posamezne izdaje (t. i. *enota*), zapis v knjižničnem katalogu pravzaprav opisuje celotno izdajo, ki jo v FZBZ besedišču imenujemo *pojavná oblika* (*angl. manifestation*). Vsaka nova izdaja Ostržka je tako nova *pojavná oblika*, vsaka pojavná oblika pa lahko vsebuje eno ali več *izraznih oblik*. *Izrazna oblika* je intelektualna ali umetniška izvedba dela ter predstavlja nekoliko bolj abstrakten koncept. V primeru Ostržka je vsak nov prevod Ostržka kot tudi skrajšava (če ne predstavlja prevelikega odklona od izvirnega besedila) ali priredba v drugo obliko s spremembo intelektualne vsebine (recimo brano besedilo in nov pripovedovalec) nova *izrazna oblika* oziroma realizacija *dela*. *Delo* je najbolj abstraktna od štirih entitet in pomeni intelektualno ali umetniško stvaritev, v našem primeru je to pravljica Ostržek, ki jo je avtor Carlo Collodi ustvaril leta 1883. Collodijev Ostržek je realiziran v celi vrsti *izraznih oblik*, naša knjižnica ima, recimo, izvirno besedilo v italijanščini, en prevod celotnega oz. integralnega besedila v angleščino in en v slovenščino, torej skupaj tri različne *izrazne oblike*. Vsaka *izrazna oblika* ima lahko eno ali več pojavnih oblik (torej je bilo isto besedilo Ostržka izdano večkrat, vsaki izdaji pa so bile lahko dodane različne ilustracije ali spremne besede). V našem primeru vidimo, da imamo v knjižnici po eno *pojavná obliko* angleške in eno *pojavná obliko* italijanske *izrazne oblike*, medtem ko imamo za slovenski prevod Alberta Široka dve različni *pojavní obliki*: izdajo iz leta 1985 in izdajo iz leta 2002. Skupno ima knjižnica torej 9 enot Ostržka, od tega 7 v slovenskem jeziku.

DELO

Slika 4: Primer Ostržka po FZBZ

Enota, *pojavnna oblika*, *izrazna oblika* in *delo* so torej štiri primarne entitete prve skupine, ki so med seboj povezane z relacijami, vsaka entiteta pa ima tudi nabor atributov (npr. naslov, jezik, izdaja ...), ki jo definirajo. S takšnim t. i. entitetno-relacijskim modelom bibliografski zapis, ki je trenutno le kopija katalognega listka, postane bolj primeren za gradnjo podatkovne baze. Med posameznimi entitetami nato lahko vzpostavljamo tudi dodatne povezave, lahko na primer povemo, da je risanka Ostržek nastala na podlagi Collodijeve pravljice, da je, na primer, slovenski prevod nastal na podlagi angleškega prevoda in ne izvirnega besedila (izmišljeni primer) ali da diplomsko delo Moj Ostržek govori o Collodijevi pravljici Ostržek. Čeprav smo nekatere od teh stvari že do zdaj zapisovali v bibliografskih zapisih, pa način zapisa ni bil primeren za avtomatsko procesiranje, zaradi česar je bil tudi izkoristek veliko manjši. Prednost takšnega oblikovanja zapisa je tudi v tem, da enostavno vidimo, katera besedila so v osnovi enaka in katera različna, prav tako pa lahko izberemo informacijo na tisti ravni, ki zanima uporabnika. Če se njegovo vprašanje pravzaprav nanaša na raven *dela*, mu lahko ponudimo vse tri različne *izrazne oblike*, če bi rad besedilo v slovenščini (ni pomembno kateri prevod), mu ponudimo obe *pojavnki obliki*, če pa ga zanima točno določena izdaja, pa mu ponudimo le-to.

Seveda so lahko strukture entitet in relacij tudi precej bolj kompleksne (ko imamo več izraznih oblik znotraj iste pojavnne oblike), prav tako pa se večkrat soočimo s problemom, kaj še spada pod isto *delo* ter kje je odklon od izvirnika že tako velik, da gre pravzaprav za novo *delo*.

3 Katalog prihodnosti?

Kljub temu da so ideje o konceptu dela ter o drugačni organizaciji zapisov v literaturi s področja bibliotekarstva in informacijske znanosti navzoče že več kot 20 let, pa so spremembe v knjižničnem okolju šele dobro začele svojo pot. Čeprav še ni povsem jasno, kakšna bo končna implementacija v katalogih, kako bodo pretvorjeni obstoječi zapisi ali kako bomo pridobili vse manjkajoče podatke, potrebne za identifikacijo posameznih entitet, pa se zdi končni cilj bolj oprijemljiv. Tudi v novih Mednarodnih katalogizacijskih načelih (*Izjava*, 2009) so cilji in funkcije kataloga že osnovani na uporabniških nalogah in entitetah FZBZ, v njih pa je zapisano, da mora biti katalog praktično in učinkovito orodje, ki uporabniku omogoča, da:

- **najde** bibliografske vire v zbirki s pomočjo iskanja prek atributov posameznih virov ali odnosov med njimi, naj bo to posamezni vir ali pa zbir vseh virov, ki pripadajo istemu *delu*, utelešajo isto *izrazno obliko*, ponazarjajo isto *pojavno obliko*, so povezani z določeno osebo ali korporacijo itd.;
- **identificira** bibliografski vir, tj., lahko ugotovi, ali opisana entiteta ustreza temu, kar išče, in identificira razliko med dvema ali več entitetami s podobnimi lastnostmi;
- **izbere** bibliografski vir, ki ga potrebuje (izbere vir, ki ustreza njegovim zahtevam glede medija, vsebine, nosilca ...);
- **pridobi** opisano enoto ali podatke o tem, kako pridobiti dostop;
- **se giblje** znotraj samega kataloga in zunaj njega s pomočjo logične razporeditve podatkov ter prikaza enostavnih načinov preiskovanja, vključno s prikazom odnosov med *deli*, *izraznimi oblikami*, enotami, osebami ...

Iz naštetega je razvidno, da načela vodijo k boljši podpori prav takšnim vprašanjem, kot so bila izpostavljena na začetku prispevka. Pravzaprav lahko spremembe, ki naj bi jih prinesli katalogi v prihodnosti, povzamemo v treh sklopih.

1. Združevanje vseh izdaj istega dela

S pomočjo nove strukture podatkov se bodo vse *pojavnne oblike* (izdaje) določenega dela prek *izraznih oblik* lahko povezale eno celoto. To pomeni, da bo uporabnik dobil celoten pregled nad vsemi različicami in izdajami izbranega *dela* v zbirki, pri čemer bo lažje prepoznal razlike in podobnosti med njimi, hkrati pa bo pridobil tudi izdaje, za katere bi bilo v obstoječih sistemih treba narediti novo poizvedbo (npr. drugačen naslov, prevod v drug jezik) ali pa bi bile spregledane, saj uporabnik ne bi vedel, da obstajajo, in jih zato ne bi iskal. Združevanje izdaj na ravni dela bi tudi pomenilo občutno zmanjšanje dolgih seznamov, saj bi bile vse izdaje *dela* združene v enem zadetku.

2. Identifikacija povezanih del

Možnost vzpostavitve relacij na ravni *dela* pomeni, da bo katalog uporabnika lahko vodil od *dela A* do preostalih *del*, ki so z njim povezana (npr. delo A je bilo osnovano na delu B, delo A je nadaljevanje dela C, delo A je bilo obravnavano v literarni študiji D ...), pri tem pa mu bo povedal tudi, za kakšno vrsto povezave gre. S tem bo možen pregled nad mrežo *del*, ki so povezana z izbranim *delom* (t. i. družina *del*), kot tudi raziskovanje in odkrivanje novih *del*.

3. Povezovanje oseb in stvaritev

S povezovanjem osebe in posameznih primarnih entitet se identificira vloge kot tudi vrste stvaritev izbrane osebe. Na ravni *dela* tako povemo, da je oseba avtor (pisec, skladatelj, režiser) tega dela ali pa predmet obravnave, na ravni *izrazne oblike* identificiramo prispevke, kot so prevod, izvedba, branje besedila itd. To omogoča infrastrukturo, s katero bo preprosteje odgovoriti na vprašanja o opusu določene osebe, saj bo sistem že sam identificiral in prikazal tako njegove vloge kot *dela*.

3.1 Uporabniški vmesnik

Spremenjena struktura in vsebina bibliografskih podatkov bosta za uresničitev svojega potenciala zahtevali tudi drugačno oblikovanje uporabniških vmesnikov, saj obstoječi linearni seznam ne zmorejo prikazovati struktur, ki jih ob ustrezni katalogizaciji prinaša nova ureditev. Na žalost se je ob vsem dogajanju, ki je v prvi vrsti posvečeno oblikovanju nove infrastrukture, pozabilo raziskati področje prikaza in interakcije s podatki, ki temeljijo na modelu FZBZ, osamljeni poskusi implementacij pa so zato le delno izkoristili ponujene možnosti (npr. Flamski vzajemni katalog splošnih knjižnic,¹ testni katalog za glasbena dela,² švedski katalog LIBRIS³). Kot kažejo predstavitve na kongresu World Library and Information Congress letos v Lyonu, se obetajo spremembe tudi na tem področju, saj je OCLC že začel resneje testirati nove načine prikaza, ki jih namerava postopoma uvajati v katalog WorldCat (na testni platformi Fiction Finder⁴ (slika 5) je že mogoče videti in preizkusiti nova orodja). Zaradi pomanjkljivih podatkov do zdaj nismo videli veliko implementacij, kjer bi lahko raziskovali povezana dela in dela, povezana z avtorjem, smo pa v naših raziskavah testirali tudi takšne možnosti prikazov (primera na slikah 6 in 7).

¹ <http://zoeken.bibliotheek.be/>.

² <http://webapp1.dlib.indiana.edu/scherzo/>.

³ <http://libris.kb.se/>.

⁴ <http://experimental.worldcat.org/xfinder/fictionfinder.html>.

OCLC Experimental Home | OCLC Research

WorldCat® Fiction Finder
Explore fiction and movies from libraries around the world.

Search

Search Title, Title by Author, ISBN or OCLC #

[ADVANCED SEARCH](#)

Browse Search Results [Back to search results](#) << [Previous record](#) Displaying result 3 of 35 [Next record](#) >>

The golden compass
by: [Pullman, Philip, 1946-](#)
[135 editions in 3 languages held by 8026 libraries](#)
Date: 1984 - 2013
Book
SUMMARY

Accompanied by her daemon, Lyra Belacqua sets out to prevent her best friend and other kidnapped children from becoming the subject of gruesome experiments in the Far North.

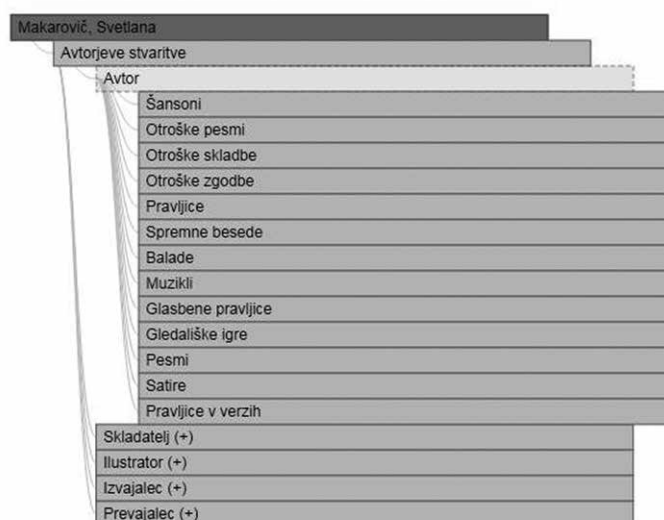
Genres, Characters, Subjects & More

GENRES	Young adult works Fantasy fiction Steampunk fiction Juvenile works
SUBJECTS	Kidnapping Missing persons--Experiments Missing persons
PLACES	Arctic Regions

Slika 5: Prikaz dela v orodju Fiction Finder

Slika 6: Primer možnega prikaza povezanih del

Slika 7: Primer možnega prikaza za pregled in raziskovanje avtorjevega opusa

3.2 Primeri s spleta

Zanimivo je, da je FZBZ že pred skoraj dvajsetimi leti predstavil vrsto idej, ki so se v zadnjih nekaj letih neodvisno razvile tudi v okviru semantičnega spleta. Na spletu že lahko vidimo primere storitev, kakršne je predvidel tudi FZBZ, kot tudi primere uporabe FZBZ idej zunaj okolja knjižnic. Slika 8 (levo) prikazuje Googlov poskus s t. i. diagramom znanja (Knowledge graph), ki ob iskanju uporabniku poleg seznama rezultatov na desni strani ponudi tudi zbrane podatke o iskani entiteti. V tem primeru je pri iskanju Hamleta identificiral *delo*, ob njem pa navedel še leto nastanka, avtorja dela, izvirni jezik, podobna dela, torej vse, kar tudi po FZBZ povežemo s konceptom *dela*. Prav tako je pri poizvedbi Drago Jančar prepoznal ustvarjalca in ob seznamu rezultatov navedel nekatere osnovne podatke kot tudi seznam del z letnico prve objave. Naj na tem mestu omenimo le še spletno stran Librarything⁵, kjer po konceptu FZBZ združujejo različne izdaje istega dela, ustvarjajo profile avtorjev s seznamami njihovih del ter omogočajo možnost dodajanja povezav med *deli* (slika 8, desno). Ustvarjanje povezav, identifikacija avtorjev in združevanje izdaj so prepuščeni uporabnikom strani, in čeprav rezultati niso popolni, kažejo na očitno potrebo po takšnih storitvah.

Hamlet

Hamlet je tragedija angleškega dramatika Williama Shakespeara. Igra je nastala v njegovem tako imenovanem »drugem obdobju« njegovega ustvarjanja v letih med 1601 in 1608, ko štejejo za dramatično najzrelejšo obdobje. Wikipedija

Objavljeno: 1603
 Avtor igre: William Shakespeare
 Žvrst: Tragedija
 Izvirni jezik: Angleščina
 Lik: Ofelja, Kladis, Polonij, Laert, Hamlet, Horacij, Gertruda, več

Drugi so iskali tudi Oglejte si jih še več kot 5

Drago Jančar

Drago Jančar, slovenski pisatelj, dramatik in esejist. * 13. apr. 1948, Maribor, Slovenija. Drago Jančar je eden najbolj dejavnih sodobnih slovenskih pisateljev. Wikipedija

Rojstvo: 13. apr. 1948 (starost 66), Maribor

Knjige Oglejte si jih še več kot 15

Posmehljivo poželenje
1993

Seveda si
1964

To noč sem jo videl
2012

Smrt pri Mary Sneežni
in

LibraryThing

Home Groups Talk Zeitgeist

His Dark Materials

by Philip Pullman

Series: His Dark Materials (omnibus 1-3)

Members	Reviews	Popularity	Average rating	Mentions
10,171	163	262	★★★★½ (4.29)	256

[Add to your library](#) [Add to wishlist](#)

▼ Work-to-work relationships

Contains

- The Golden Compass by Philip Pullman
- The Subtle Knife by Philip Pullman
- The Amber Spyglass by Philip Pullman

Has the adaptation

- His Dark Materials - The Play by Nicholas Wright
- His Dark Materials Trilogy: BBC Radio 4 Full-cast Dramatisation (BBC Audiobooks) by Philip Pullman

Was inspired by

- Paradise Lost by John Milton

Has as a reference guide/companion

- The Rough Guide to His Dark Materials by Paul Simpson
- His Dark Materials: The Definitive Guide by Laurie Frost
- Discovering the Golden Compass: A Guide to Philip Pullman's Dark Materials by George Beahm
- Philip Pullman's His Dark Materials Trilogy: A Reader's Guide (Continuum Contemporaries) by Claire Squires
- (show 3 more)

Has as a study

- The Science of Philip Pullman's His Dark Materials by Mary Gribbin
- The Magical Worlds of Philip Pullman: A Treasury of Fascinating Facts by David Colbert

Slika 8: Primeri s spleta – Googlov diagram znanja (levo) in LibraryThing (desno)

⁵ <http://www.librarything.com/>.

Sklep

Predstavljene spremembe napovedujejo, da bodo knjižnice verjetno kmalu soočene s precej revolucionarnim zasukom tako na področju katalogizacije kot tudi v načinu, na katerega ponujajo svoje storitve. Vendar pa so premiki nujni, če želijo knjižnice še naprej ostati pomemben vir informacij in kar najbolj izkoriščati bogastvo svojih zbirk (ter konec koncev tudi drage katalogizacije). Knjižnični katalog mora namreč preiti okvirje orodja za iskanje znanega gradiva in preverjanje dostopnosti ter postati ne le sistem za raziskovanje in brskanje, ampak tudi vir informacij, ki bo predstavljal dodano vrednost knjižnice in omogočal uporabnikom odkrivanje novega znanja. Nov pristop pri upravljanju z bibliografskimi podatki pa prinaša še vrsto drugih potencialov. Z ločeno katalogizacijo *del*, izraznih oblik in *pojavnih oblik* bi bilo omogočeno dodajanje podatkov le na tisti ravni, kjer bi bili potrebni (če imamo npr. le novo *pojavno obliko* že obstoječe *izrazne oblike*, bi zapisali le še podatke o novi izdaji), hkrati pa bi ves čas le na enem mestu dopolnjevali podatke o *delu* in s tem bogatili bazo (npr. s seznamom prejetih nagrad, povezavami na sorodna dela, predmetnimi oznakami). Vse to ne bi pomenilo le bolj učinkovite katalogizacije in bogatejših zapisov z manj napakami in nekonsistentnostmi, ampak tudi možnost rezervacij na ravni *dela* ali *izrazne oblike*. V trenutnem sistemu je potrebno rezervacijo vezati na točno določeno izdajo, pri čemer je morda uporabniku vseeno, katero izdajo dobi, le da je v slovenskem jeziku.

Vsekakor se spremembe ne bodo zgodile čez noč, saj bo potrebna prenova celotnega sistema, od pravil in vmesnikov za katalogizacijo do novih formatov ter načinov predstavitve informacij. Morda je v tem trenutku za knjižničarje najbolj pomembno spremljanje dogajanja (na mednarodni ravni OCLC na primer vzpostavlja poleg normative osebnih in korporativnih imen⁶ še normativo del in izraznih oblik), razumevanje izhodišč in koncepta FZBZ ter postopno vpeljevanje nekaterih elementov v katalogizacijo, ki bodo v prihodnosti omogočili lažjo transformacijo obstoječih zapisov.

Viri

Ellero, N. P. (2012). Integration or disintegration: where is discovery headed? *Journal of Library Metadata*, 13 (4), 311–329.

Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise: končno poročilo (2000). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

Izjava o mednarodnih katalogizacijskih načelih (2009). Pridobljeno 28. 8. 2014 s spletne strani: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-sl.pdf.

Yee, M. M. (2005). FRBRization: A Method for Turning Online Public Finding Lists into Online Public Catalogs. *Information Technology and Libraries*, 24 (3), 77–95.

> **Doc. dr. Tanja Merčun**, raziskovalka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete,
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: tanja.mercun@ff.uni-lj.si

⁶ <http://viaf.org/>.

Slovenski i-učbeniki

Slovenian textbooks

> Igor Pesek
 >> Blaž Zmazek
 >>> Alenka Lipovec
 >>>> Jernej Regvat

Povzetek

V prispevku je predstavljen razvoj e-gradiv od prvih poskusov in izdelkov v zgodnjih dobah interneta do zadnjih dognanj pri e-učbenikih v Sloveniji. Sledi delitev na tri vrste e-učbenikov, med katerimi je najpomembnejši učbenik, poimenovan interaktivni učbenik oz. krajše i-učbenik. Predstavimo nekaj ključnih inovacij, tehničnih inovacij pri slovenskih i-učbenikih in sklenemo z obravnavo nekaterih možnih načinov uporabe i-učbenika glede na delež vključenosti učne enote i-učbenika v izvedbo pouka: učitelj lahko uporabi celotno enoto ali le njen del, učenec pa lahko uporablja i-učbenik tudi popolnoma samostojno.

Ključne besede

e-gradiva, interaktivni učbenik, i-učbenik, pouk, uporaba

UDK 37.091.64:004

Abstract

The article presents evolution of e-learning materials from first attempts in the early ages of internet to recent findings in e-textbooks in Slovenia. Regarding different ways of designing e-learning materials, technologically and didactically, we divide them in three groups the most important of which is called interactive textbook or i-textbook. We present some of the important technical innovations of the Slovenian i-textbooks and conclude with the explanation of some of possible ways of using i-textbook in the classroom considering different shares of learning unit inclusion as follows: entire unit or part of a unit is used in teacher guided instruction or the i-textbook is used completely independently by the student.

Keywords

e-materials, interactive textbooks, i-textbooks, teaching, use

Uvod

V zadnjem času v šolstvu veliko pozornosti namenjamo tudi razvoju ustreznega učnega okolja. To okolje obsega med drugim tudi fizični prostor in vso tehnologijo, ki jo še posebej v zadnjih letih premišljeno in sistematično vpeljujemo v slovensko šolstvo. Ključ te tehnologije vsekakor ni v tehnološki opremljenosti šol, čeprav je ta tudi pomembna in nezanemarljiva, temveč v vsebinah, gradivih, ki jih lahko neodvisno od naprave (telefoni, tablice, interaktivne table, računalniki ...) uporabimo pri delu v razredu. Ustrezna gradiva in njihova uporaba na napravah odpirajo nove koncepte dela v vzgojno-izobraževalnih zavodih, še posebej z e-gradivi in i-učbeniki, ki se pojavljajo v zadnjem času. Skrb za razvoj, smiselno vpeljevanje in evalvacija uporabe e-gradiv in i-učbenikov ter profesionalni razvoj učiteljev so pogoji za kakovostno delo v šolah.

Z razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologij je omogočena tudi učinkovitejša uporaba e-gradiv v procesu izobraževanja, kar je posledica interaktivnosti učnega medija (Pesek, 2011). Z začetkom svetovnega spleta leta 1992 se je v Sloveniji začel razvoj e-gradiv s projekti, kot sta Petra in Računalniško opismenjevanje (RO), hkrati pa je ministrstvo, pristojno za šolstvo, začelo z nakupi didaktične programske

opreme za šole in zavode. V letu 1995, ko smo v Sloveniji dobili prvo izvedbo Slovenskega izobraževalnega omrežja (takrat <http://sio.edus.si>), se je začela priprava smernic za vrednotenje gradiv (npr. Batagelj, 1996; Batagelj, 1999), katerih poveza-va se je pojavila v katalogu gradiv (znan pod imenom Trubar). Od tedaj je ministrstvo redno organiziralo srečanja strokovnjakov na področju IKT v izobraževanju, učiteljev in profesorjev na mednarodnih konferencah MIRK, SIRIKT, VIVID idr.

V letih 1997–1999 je ministrstvo že razpisovalo manjše projekte za izdelavo e-gradiv na spletu, v okviru katerih so posamezniki ali skupine učiteljev izdelovali e-gradiva za različna področja. ZRSS je v teh projektih sodeloval s svetovalci, večina nastalih e-gradiv pa je bila vključena tudi v programe seminarjev za uporabo IKT pri poučevanju in učenju. V letih 2006–2008 je ministrstvo izvedlo javne razpise za obsežnejša e-gradiva na spletu (e-gradiva so dostopna na <http://www.sio.si>) (Kreuh, 2011; Čampelj in Čač, 2011). S temi razpisi je želelo izbrati projekte, ki z razvojem novosti pri uporabi IKT (širjenje novih načinov dela pri vzgojiteljih in učiteljih ter posledično učencih) prispevajo k nadaljnjemu razvoju izobraževalnega sistema. Namen razpisov so bila nova multimedijška in interaktivna e-gradiva, ki so usklajena z učnimi načrti. Nastala e-gradiva in druga gradiva so poleg izobraževanja učiteljev namenjena tudi brezplačni uporabi v vzgojno-izobraževalnem procesu, tj. podpora izvedbe obstoječih izobraževalnih programov. E-gradiva lahko pripomorejo tudi k manjšemu številu tiskanih gradiv, ki jih uporabljajo učenci. Na daljši rok lahko z njimi staršem znižamo stroške za šolanje otrok in zmanjšamo težo šolskih torb. Vsa e-gradiva so v uporabi pod licenco Creative Commons, ki omogoča, da se odkrite napake lahko popravijo, pri tem pa ministrstvo za šolstvo ne potrebuje posebnega dovoljenja. (Čampelj in Čač, 2011)

I-učbeniki

Ker se v zadnjem obdobju vse večjega trenda uporabe IKT v izobraževanju pojavlja vse več e-učbenikov v obliki digitaliziranih klasičnih (tiskanih) učbenikov, ki izkoriščajo nove medije le kot nadomestilo (Pravilnik o potrjevanju učbenikov od leta 2010 omogoča potrjevanje vseh oblik e-učbenikov), je vpeljan pojem i-učbenik za interaktivne e-učbenike. Ta pojem pomeni e-učbenike, ki izkoriščajo nove medije za nadgradnjo interakcije z uporabnikom, kot jo omogoča nova tehnologija. Uporaba multimedijških elementov, vprašanj s takojšnjo povratno informacijo in interaktivnih nalog in zgledov sama ponuja kategorizacijo elektronskih učbenikov v tri ravni oz. vrste.

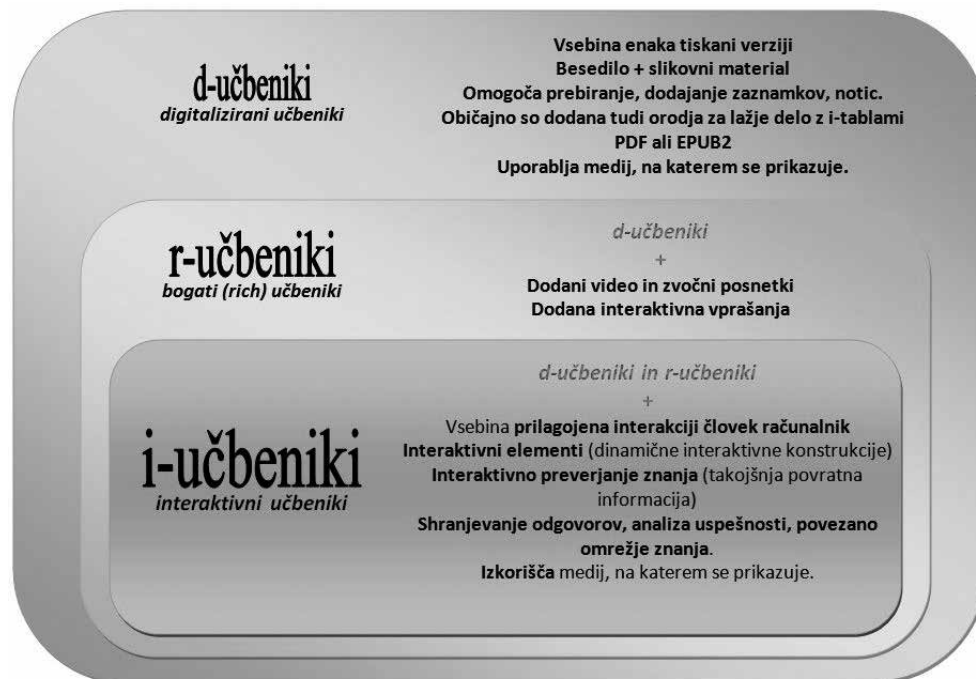
Na prvo raven e-učbenikov uvrščamo t. i. *d-učbeniki*, kar je skrajšano poimenovanje za digitalizirane učbenike. Ti učbeniki so elektronske kopije klasičnih tiskanih učbenikov, torej vsebujejo samo besedilo in slike. Po navadi so v formatih PDF ali EPUB2, med ponudniki pa se ti d-učbeniki razlikujejo predvsem v aplikacijah, ki jih prikazujejo. Te aplikacije ponujajo dodajanje zaznamkov, zapiskov. Nekateri ponudniki ponujajo še aplikacije za delo z interaktivnimi tablam.

Na drugo raven e-učbenikov uvrščamo *r-učbenike*. To so bogati e-učbeniki (ang. rich e-textbooks). Ti učbeniki so nadgradnja d-učbenikov, saj za osnovo služijo d-učbeniki, ki sta jim bila dodana zvok in video. Odvisno od prikazovalnika imajo nekateri dodana tudi preprosta vprašanja s takojšnjo povratno informacijo. Zaradi preprostosti nadgradnje se večina založnikov v tujini (npr. Digitale Schulbücher, Mosaic MozaBook idr.) odloča za ta tip e-učbenikov.

Na tretjo raven uvrščamo *i-učbenike*, kar je krajše poimenovanje za interaktivne e-učbenike. I-učbeniki niso nadgradnja r-učbenikov, čeprav omogočajo vse, kar

omogočajo r-učbeniki. Izdelava i-učbenikov se namreč bistveno razlikuje od vseh drugih, tako tehnološko kot vsebinsko. Ključna prednost i-učbenikov je neposredna vključitev interaktivnih zgledov, konstrukcij in nalog v besedilo i-učbenika. Povratne informacije pri reševanju so lahko kakovostnejše, omogočena sta shranjevanje odgovorov in spremljava uporabnika. I-učbeniki po navadi temeljijo na HTML5- ali EPUB3-standardu, s tem pa omogočimo tudi širok nabor aplikacij, ki jih podpirajo.

Grafično je delitev prikazana na sliki 1.

Slika 1: Kategorije e-učbenikov

I-učbenik pokriva celoten učni načrt za posamezni predmet v določenem razredu oz. letniku (če so v učnem načrtu opredeljena poleg splošnih tudi posebna in izbirna znanja, pokriva i-učbenik vsa znanja iz učnega načrta: obvezna in izbirna oziroma splošna, posebna in izbirna) z vnaprej dogovorjenimi oznakami za tip znanja.

Dober i-učbenik mora zadoščati naslednjim **minimalnim vsebinsko-didaktičnim, tehnično-organizacijskim** in **oblikovnim** zahtevam: strokovna ustreznost in korektnost, metodično-didaktična ustreznost (splošna in predmetno specifična), usklajenost z učnimi cilji in standardi oz. dosežki znanja iz učnega načrta, povratna informacija (sprotna in končna) z namigom za nadaljnje delo v primeru nerazumevanja snovi, upoštevanje razvojne stopnje učenca, upoštevanje sposobnosti in učnih zmoglosti učencev, upoštevanje splošnih didaktičnih načel (postopnosti, nazornosti, aktivnosti učencev itd.), še posebej načelo veččutnega (multisenzornega) učenja z vključevanjem didaktično ustreznih večpredstavnostnih elementov, možnost prilagajanja učencem s posebnimi potrebami, upoštevanje kulturnega okolja učencev, enotna zunanja oblikovna in uporabniška podoba, jezikovna ustreznost (poudarek tudi na semantični oz. starostni stopnji, primerni sporočilni vrednosti informacij, razumljiva razlagalna besedila, jasne strukture).

Sam i-učbenik je zasnovan tako, da učencu nudi različne izkušnje, taksonomsko raznovrstne naloge in spodbude k (sistematičnemu) povezovanju znanja (Rutar Ilc, 2003, str. 99). To pomeni, da i-učbenik omogoča učencu tudi razvoj procesnih ciljev, saj ga spodbuja k utemeljevanju, pojasnjevanju, razvrščanju ...

Vsebina i-učbenika je s kazalom strukturirana po vsebinskih sklopih, v vsakem vsebinskem sklopu so nanizane e-učne enote, ki smiselno pokrivajo vsebino za najmanj eno in največ tri šolske ure.

E-učne enote tako nikakor niso teoretične didaktične priprave za učitelja, temveč čim bolj spodbudno, prijazno in produktivno okolje za samostojno učenje, ki spodbuja razvoj relacijskega učenja (Skemp, 1978) z izgradnjo povezane kognitivne sheme oz. z izrazitim poudarkom na razumevanju kot bistveni komponenti konceptualnega znanja (Hiebert, 1986).

E-učne enote navajajo učenca na aktivno samostojno učenje, kar optimalno dosega s tem, da spodbujajo učenje z reševanjem problemov in od učenca oziroma dijaka terjajo namesto pasivnega branja in spoznavanja reaktivno sodelovanje. Zato morajo vsebovati zadostno količino interaktivnih, dinamičnih in drugih elementov, ki jih omogoča sodobna tehnologija (slike, zvočne sekvence, videoprojekcije, animacije oz. zaporedje slik), simulacije ter aplete. Vsebujejo tudi risbe z visoko didaktično uporabnostjo, kar pomeni, da ni ilustracij, ki so same sebi namen, temveč ilustracije z uvajanjem v bistvo problema omogočajo njegovo spoznavanje ali reševanje. Povezava (link) se ne šteje kot interaktivni element.

Sodobni interaktivni in dinamični gradniki lahko v učnem procesu – v odvisnosti od spretnosti sestavljavca e-učne enote – odigrajo konstruktivno, pa tudi destruktivno vlogo. Lahko so koristni pripomočki pri zagotavljanju aktivne udeležbe učenca oz. dijaka pri boljši predstavitvi dejstev in doseganju globljega razumevanja snovi. Napačno uporabljeni gradniki pa lahko zbranost učenca oz. dijaka zmotijo in jo od bistvenih ciljev usmerijo povsem drugam. Dinamičnost in interaktivnost zato ne smeta biti sama sebi namen in nista sama po sebi dobra. Uporabiti ju moramo ne za poceni »šov«, pač pa za doseg že prej naštetih konstruktivnih ciljev (Zmazek, Kobal, Zmazek in Hvala, 2007)

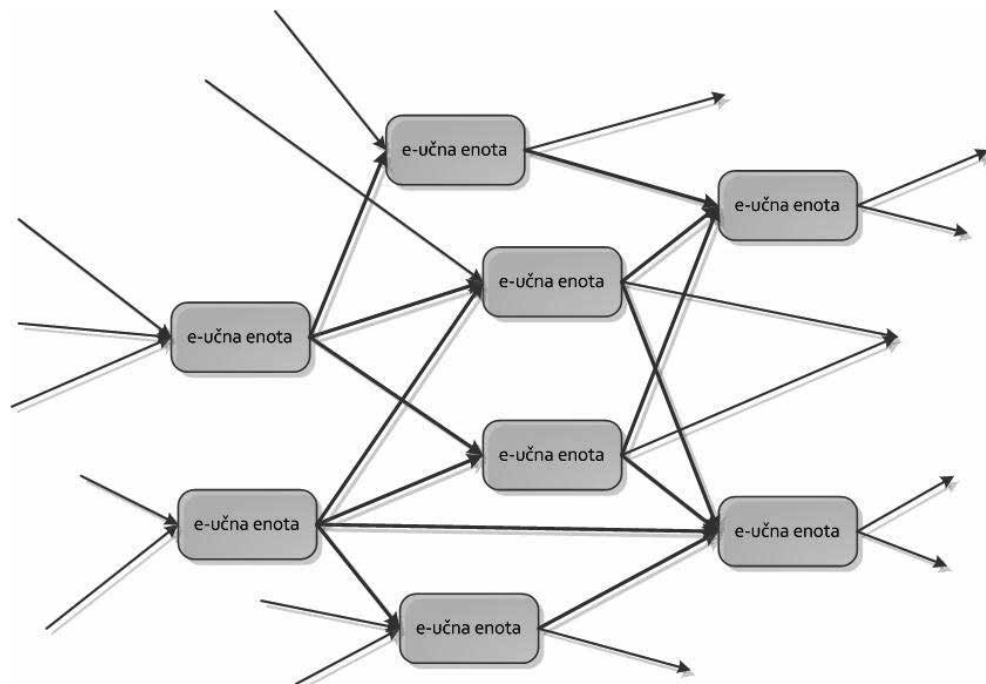
Povezano omrežje znanja

Med pripravo konceptov in pozneje tudi med umeščanjem e-učnih enot v e-učbenike so uredniki e-učbenikov želeli, da bi bilo zaradi možnosti pametnega učenja smiselno vzpostaviti povezave med vsebinsko povezanimi e-učnimi enotami, ki bi lahko uporabniku ob nerazumevanju snovi ali le nekaterih pojmov zaradi slabšega predznanja ponudile seznam e-učnih enot (lahko tudi iz drugih razredov in predmetov), ki so potrebne za razumevanje obravnavane e-učne enote. Če je učencu snov trenutne učne enote zanimiva in bi o tej temi hotel zvedeti še kaj več, mu omrežje znanja lahko ponudi e-učne enote, ki izhajajo iz trenutne e-učne enote ali se nanjo navezujejo. Primer takšnega omrežja znanja z generičnimi imeni enot je prikazan na sliki 2.

V tujini se za tovrstna omrežja uporablja izraz »topic map« (Topic map, 1991). Zapis takega omrežja je standardiziran, ima lastno XML-shemo in se uporablja pri upravljanju velikih količin vsebin.

Prikazovanje i-učbenikov na različnih operacijskih sistemih

V času pisanja tega prispevka so bili na tržišču trije glavni operacijski sistemi, namenjeni za tablične računalnike, in sicer Android, iOS in Windows. V slovenskih šolah je na večino računalnikov nameščen operacijski sistem Microsoft Windows (ver. 7 ali 8). Tehnološka skupina (Pesek in Zmazek, 2014) je zato že od samega začetka iskala najprimernejši format zapisa vsebin in tudi aplikacije, ki bi te vsebine prika-

Slika 2: Povezano omrežje znanja

zovale. Kot najpomembnejša izhodišča za odločitev o načinu in izvedbi prikazovanja e-učbenikov so bila postavljena hitrost, preprosto vzdrževanje, možnost nadgradenj e-učbenikov, možnost različnih dodatkov, delovanje brez internetne povezave. Ker e-učbeniki v spletnih brskalnikih brez internetne povezave ne bi mogli delovati, kar pa je bila ključna zahteva pri pripravi e-učbenikov, je bila sprejeta odločitev, da se izdelajo za vse prej naštetih operacijskih sistemov aplikacije, ki so že dostopne v njihovih trgovinah pod imenom e-torba.

Neodvisen format zapisa vsebin – XML Schema

Izkušnje iz preteklih razpisov ministrstva, pri katerih ni bilo poenotenega zapisa vsebin, so posledično pripeljale do uporabe različnih formatov njihovega zapisa (HMTL, Adobe Flash, Java itd.). Razpršenost tehnologij in večkrat tudi njihova nezdružljivost sta onemogočili vse poskuse postavitve izdelanih e-gradiv na skupno platformo. Zato si je tehnološka skupina že v začetku zadala cilj, da format zapisa vsebin tehnološko poenoti in ga zapiše v formatu, ki ni vezan na nobeno trenutno tehnologijo. Skupina se je pri odločitvi zgledovala po dveh podobnih zapisih v tujini (ELML, 2008; ML3, 2007), kjer so prišli do podobnih ugotovitev. Ker je obema omenjenima zapisoma manjkalo nekaj ključnih lastnosti, je tehnološka skupina zasnovala lastno XML-shemo, ki vsebino opisuje v nevtralnem formatu XML, in jo je poimenovala E-learning object XML oz. krajše ELOX (ELO 2013). Shema podaja značke za opis vseh elementov posamezne e-učne enote e-učbenika. Vsebine so zapisane v zapisu XML, ki se ga s težavo bere, zato je potreben še en korak, ki te vsebine pretvori v človeku prijazno obliko, npr. HTML, ki ga prikazujejo spletni brskalniki. Avtorsko orodje ExeCute omogoča izvoz vsebin v ELOX-zapisu, razvijamo pa program, ki bo integriran v administrativni portal projekta in bo omogočal izvoz v različne oblike (EPUB3, SCORM idr.).

Uporaba i-učbenika

I-učbenik ponuja veliko možnosti uporabe tako v razredu kot zunaj njega, je enostavno dostopen, na računalniku pa lahko deluje s spletno povezavo ali brez nje. Namen

uporabe narekuje sam način uporabe i-učbenika. Če i-učbenik pri pouku uporablja učitelj ali če i-učbenik samostojno uporablja učenec, se pri uporabi pojavijo nekatere razlike. V nadaljevanju bomo prikazali uporabo i-učbenika v razredu in idejo uporabe i-učbenika doma (ali kjer koli zunaj razreda s samostojnim delom).

Učitelj uporabi celotno enoto i-učbenika

Imamo e-učno enoto, ki je pripravljena za do dve uri pouka. Ni smiselno pričakovati, da bodo učenci motivirani za samostojno uporabo i-učbenika, če jim bomo samo naročili, naj preberejo besedilo, premislijo zglede in raziščejo prikaze. Branje navodil in besedila je pri učencih namreč pogosto površno, saj preskakujejo njim manj zanimive dele. Interaktivne prikaze na hitro »preklikajo« (preizkusijo njihovo delovanje) in ob njih ne razmišljajo tako, kot si želimo učitelji. Zato je treba učence pri uporabi i-učbenika v šoli voditi (prim. Uesaka in Manalo, 2008). Vodenje je lahko ustno, tako da so učenci deležni ustnih navodil po korakih. Nevarnost ustnih navodil je skrita v dejstvu, da učenci ne poslušajo vedno osredotočeno in preslišijo bistvene napotke. Zato je lahko vodenje tudi pisno. Delovni list je lahko sestavni del izbrane enote i-učbenika, ki pa ga učitelj pripravi samostojno po lastnem premisleku o korakih obravnave vsebine v i-učbeniku. Naloženega ga lahko imamo v elektronski obliki v e-učilnici, tako da ni potrebe po fotokopiranju. Učenci lahko ustvarjajo zapiske na delovni list ali v zvezek, lahko pa jih zapisujejo v lasten dokument na računalniku. Namesto delovnega lista lahko pripravimo tudi spletna navodila, ob katerih lahko spremljamo opravljeno delo učencev. Navodila naj bodo kratka, razumljiva, strukturirana in nedvoumna, hkrati pa naj bo učencu omogočeno, da lahko v njemu lastnem tempu opravi predvideno delo, pregleda zglede, opravi zapiske in reši naloge (upoštevana individualizacija).

Učitelj uporabi del enote i-učbenika

Učitelj lahko pri pouku uporabi tudi le del gradiva, na primer prikaz (aplet), dejavnost ali zgled. Del gradiva uporabi, kadar pouk poteka frontalno in po navadi v učilnici z enim računalnikom. Učitelj zgled prikaže učencem in jih usmeri v razmislek s postavljanjem vprašanj (hevristični pristop), pri čemer je še posebej pozoren na taksonomijo vprašanj, ki jih zastavlja. Maganja (2009) namreč ugotavlja, da je več kot 80 % vprašanj, zastavljenih pri pouku matematike v drugem triletju, na nižjem taksonomskem nivoju, pri čemer prevladujejo (v več kot 50 %) enopomenska vprašanja. V primeru z razvrščanjem števk lahko učitelj učence izzove, naj sami razvrščajo številke v števila (z zapisovanjem v zvezek). Prikaz v i-učbeniku učitelj nato uporabi za predstavitev strategije (kombinatorično drevo) razvrščanja v različne kombinacije. Pri takšni uporabi i-učbenika učitelj po navadi izbere še enega od zgledov, pri čemer od učencev zahteva utemeljevanje odgovorov (rešitev), s tem pa učenci razvijajo matematični jezik in zmožnost utemeljevanja.

Samostojna uporaba i-učbenika

Zasnova i-učbenika omogoča učencu tudi samostojno učenje. V primeru daljše odsotnosti učenca (bolezen, šport, potovanja ...) lahko učenec ob usmerjenem, dobro načrtovanem delu samostojno usvoji večino ciljev. Vendar je tudi pri samostojni uporabi učbenika smiselno sodelovanje učitelja: učitelj namreč z nasveti in usmerjanjem učencu omogoči ciljno naravnano obravnavo vsebin. Če je le možno, naj učenec ne bo prepuščen samemu sebi ob branju in reševanju i-učbenika. Učenec naj samostojno pridobiva znanje s pomočjo pisnih navodil učitelja, če pa te možnosti ni, naj bodo navodila in usmeritve predstavljena vsaj ustno. V takem primeru namreč učenec rešuje zglede, preizkuša prikaze in premišljuje o ugotovitvah načrtno, osmišljeno in

s ciljem pred seboj. Tako se lahko učenec tudi izogne zgledom in nalogam, ki morda niso usklajeni z učiteljevim konceptom obravnave vsebine.

Uporaba i-učbenika v razmerju med šolskim in domačim delom

Eden od izhodiščnih konceptov pri načrtovanju i-učbenikov je bil pričakovan premik vlog učbenika, učenca in učitelja (prim. Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar in Strmčnik, 2003, str. 124).

Premik vloge učbenika se razodeva kot odmik od prevladujoče vloge učbenika kot vira vsebinskega dela priprav za učitelja k vlogi učbenika kot vira dejavnosti za učenca. I-učbeniki lahko zaradi svoje interaktivne zmožnosti poleg običajne vsebinske vloge prevzemajo tudi nekatere didaktične funkcije, ki so bile v tiskanih učbenikih običajno pridržane za didaktične priročnike k posameznim učbenikom in seveda za učitelja: spodbuda k uporabi specifičnih metod dela (npr. raziskovanje z navodilom »z apletom razišči«, diskusija z navodilom »pogovori se s sošolcem o ugotovitvah«), sprotne povratne informacije učencu ob posameznih dejavnostih, generiranje novih primerov nalog, multisenzorni pristop pri ponazoritvah pojmov (besedilo, slika, video, zvok, apleti).

Sklep

IKT je sestavni del sodobnega življenja. Omogoča nam skoraj takojšen dostop do podatkov, gradiv in storitev, kar je bilo še pred 15 leti nepredstavljivo. V izobraževanje prinaša novo možnost udejanjanja principa enakosti.

V prispevku smo predstavili temeljne koncepte, ki so bili vodilo v (oblikovanju/ustvarjanju) i-učbenikov, ki so nastajali v projektu E-učbeniki za naravoslovne predmete. Učbeniki so bili širši javnosti predstavljeni le v grobem (Lipovec idr., 2013), saj še vedno nastajajo. Struktura in didaktične smernice pisanja i-učbenikov temeljijo na mnogih spoznanjih predmetno specifičnih didaktik in didaktik uporabe tehnologij v učnih situacijah. Pri nastajanju učbenikov smo se dodatno opirali na mnoga znanstveno utemeljena spoznanja (Repolusk, 2013), ki smo jih prepletali z izkušnjami dolgoletnih priznanih učiteljev iz prakse ter oplemenitili s tehnično podporo, ki je sledila didaktično-vsebinskim zahtevam. V prispevku smo posebej izpostavili vlogo, ki jo igra interaktivnost višjih stopenj, in s tem namenom tudi razlikovali e-učbenike od i-učbenikov. Verjamemo, da bodo izdelani i-učbeniki pripomogli k poglobljenemu znanju učencev, in upamo, da bodo primer dobre prakse IKT-didaktike, ki se v Sloveniji šele razvija. Vse koncepte in tehnične rešitve sodobnih i-učbenikov si je mogoče ogledati na naslovu <http://eucbeniki.sio.si>.

Viri

- Batagelj, V. (1996). Matematika in Omrežje. Seminar DMFA 96, 9. februar 1996, PeF, Ljubljana. <http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/ponudba/matinfo/dmfa96.htm>.
- Batagelj, V. (1999). Analiza možnosti uporabe IKT pri podpori izobraževanja na daljavo v osnovni in srednji šoli, Projekt MIRK, Ljubljana, december 1999. Pridobljeno 1. 4. 2014 s spletne strani: <http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/dela/mirk/MirkAnap.htm>.
- Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M., Strmčnik, F. (2003). Didaktika. Novo mesto: Visokošolsko središče, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.
- Čampelj, B., Čač, J. (2011). E-gradiva, e-učbeniki in Ministrstvo za šolstvo in šport. E-gradiva in Slovensko izobraževalno omrežje – SIO. Bilten E-šolstva 5/2011, E-središče v okviru projekta E-šolstvo, Ljubljana. Pridobljeno 1. 4. 2014 s spletne strani: http://www.sio.si/fileadmin/dokumenti/bilteni/E-solstvo_BILTEN_03_2011_FIN_screen.pdf.
- ELML (2008). Pridobljeno 13. 4. 2014 s spletne strani: <http://www.elml.org>.

- ELO (2013). Pridobljeno 13. 4. 2014 s spletne strani: <http://eucbeniki.sio.si/elo>.
- Hiebert, J. (1986). *Conceptual and Procedural Knowledge: The Case of Mathematics*. London: Routledge.
- Kaučič, B., Prnaver, K., Regvat, J., Novoselec, P. in Šenveter, S. (2014). Tehnično-administrativni podporni mehanizmi. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Lipovec, A. in Senekovič, J. (2014). Evalvacija i-učbenikov za matematiko v OŠ. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Lipovec, A., Senekovič, J. in Repolusk, S. (2014). Načini uporabe i-učbenika. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Lipovec, A., Senekovič, J. in Zmazek, V. (2014). Modeliranje in i-učbeniki za matematiko v OŠ. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Lipovec, A., Vrtačnik, M., Senekovič, J., Repolusk, S. in Zmazek, B. (2013). E-učbeniki. V: Kreuh, N. (ur.) et al. Mednarodna konferenca Splet izobraževanja in raziskovanja z IKT – SIRIKT 2013, Kranjska Gora, str. 815–816.
- Mačanja, S. (2009). Metoda razgovora pri pouku na razredni stopnji osnovne šole. Diplomsko delo. Maribor: Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.
- ML3 (2007). Pridobljeno 13. 4. 2014 s spletne strani: <http://www.ml-3.org/>.
- Pesek, I. (2011). Kaj je e-gradivo. E-gradiva in Slovensko izobraževalno omrežje – SIO. Bilten E-šolstva 5/2011, E-središče v okviru projekta E-šolstvo, Ljubljana. Pridobljeno 1. 4. 2014 s spletne strani: http://www.sio.si/fileadmin/dokumenti/bilteni/E-solstvo_BILTEN_03_2011_FIN_screen.pdf.
- Pesek, I., Zmazek, B. (2014). Tehnično-organizacijska izhodišča pri izdelavi i-učbenikov. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Pesek, I., Zmazek, B., Mohorčič, G. (2014). Od e-gradiv do i-učbenikov. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Pesek, I., Zmazek, B., Mohorčič, G., Milekšič, V. (2014). Projekt e-učbeniki pri naravoslovnih predmetih v osnovni šoli. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Repolusk, S. (2013). Značilnosti učnega pogovora pri učenju matematike z apleti. Doktorska disertacija. Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Univerza v Mariboru.
- Rutar Ilc, Z. (2003). Pristopi k poučevanju, preverjanju in ocenjevanju. Ljubljana: ZRSŠ.
- Skemp, R. R. (1978). Relational understanding and instrumental understanding. *Arithmetic Teacher*, 26 (3), str. 9–15.
- Topic map (1991). Pridobljeno 13. 4. 2014 s spletne strani: <http://www.topicmaps.org/>.
- Uesaka, Y., Manalo, E. (2008). Does the Use of Diagrams as Communication Tools Result in their Internalisation as Personal Tools for Problem Solving? V: Love, B. C., McRae, K., Sloutsky, V. M. (ur.), *Proceedings of the 30th Annual Conference of the Cognitive Science Society (1711–1716)*. Austin, TX: Cognitive Science Society. Pridobljeno 15. 4. 2010 s spletne strani: <http://csjarchive.cogsci.rpi.edu/proceedings/2008/pdfs/p1711.pdf>.
- Wasserman, A., Drakulić, D., Pesek, I. in Zmazek, B. (2014). JSXGraph in itextbooks. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.
- Zmazek, B., Kobal, D., Zmazek, V., Hvala, B. (2007). The challenge of E-learning. V: 11th World Multiconference on Systemics, Cybernetics and Informatics jointly with the 13th International Conference on Information Systems Analysis and Synthesis, July 8–11, 2007, Orlando, Florida, USA. CALLAOS, Nagib (ur.) et al. *WMSCI 2007 : proceedings*. Vol. 1. [Orlando]: International Institute of Informatics and Systemics, cop. 2007, str. 5.
- Zmazek, B., Pesek, I., Milekšič, V., Repolusk, S., Zmazek, V., Lipovec, A. in Senekovič, J. (2014). Vsebinsko-didaktična izhodišča in napotila. Slovenski i-učbeniki, ZRSŠ, 2014.

- > **Dr. Igor Pesek**, Univerza v Mariboru, docent na Fakulteti za naravoslovje in matematiko,
Naslov: Koroška cesta 160, Maribor
Naslov elektronske pošte: igor.pesek@um.si
- >> **Dr. Blaž Zmazek**, Univerza v Mariboru, redni profesor na Fakulteti za naravoslovje in matematiko,
Naslov: Koroška cesta 160, Maribor
Naslov elektronske pošte: blaz.zmazek@um.si
- >>> **Dr. Alenka Lipovec**, Univerza v Mariboru, izredna profesorica na Pedagoški fakulteti,
Naslov: Koroška cesta 160, Maribor
Naslov elektronske pošte: alenka.lipovec@um.si
- >>>> **Jernej Regvat**, Zavod RS za šolstvo, OE Maribor,
Naslov: Trg revolucije 7, Maribor
Naslov elektronske pošte: jernej.regvat@zrss.si

E-knjige v sistemu COBISS

E-books in the COBISS system

> Tanja Turšek

>> Miro Kolarič

>>> Robert Vehovec

Izvleček

V prispevku predstavljamo nov segment programske opreme COBISS3/Elektronski viri ter povezavo med portalom za izposoje e-knjig Biblos in sistemom COBISS. Segment COBISS3/Elektronski viri je namenjen vodenju postopkov nabave elektronskega gradiva in povezovanju s portali za izposoje e-knjig. V prvem delu prispevka opisujemo razloge za razvoj segmenta, rešitve in potek vpeljave v živo okolje. Opisujemo, kako lahko povezavo s portalom za izposoje e-knjig uporabljajo tiste knjižnice, ki ne uporabljajo segmenta COBISS3/Nabava. V to skupino knjižnic sodi tudi večina šolskih knjižnic. V drugem delu prispevka prikazujemo uporabo segmenta, dopolnjeno različico programske opreme COBISS/OPAC ter delovanje povezave med portalom za izposoje e-knjig in sistemom COBISS.

Ključne besede

e-knjige, e-viri, COBISS, Biblos, knjižnice, licence, izposoja e-knjig, nabava, COBISS3/Elektronski viri, COBISS/OPAC, Moja knjižnica, e-gradivo

UDK 025.3/.5
004.08

Abstract

The article presents the new software module COBISS3/Electronic Resources and the link between the portal for lending e-books Biblos and the COBISS system. The COBISS3/Electronic Resources software module is intended for managing acquisition procedures for electronic resources and linking with the portal for lending e-books. The first part of the article describes the reasons for developing the software module, the solution and the process of integrating it into the production environment. It also describes how libraries that do not use the COBISS3/Acquisitions software module can use the link with the portal for lending e-books. Most school libraries fall in this category. The second part of the article demonstrates the use of the software module, the updated version of COBISS/OPAC software and the functioning of the link between the portal for lending e-books and the COBISS system.

Keywords

e-books, e-resources, COBISS, Biblos, libraries, licences, lending e-books, COBISS3/Electronic Resources, COBISS/OPAC, My library, e-material

Uvod

Med elektronske vire (v nadaljevanju e-viri) uvrščamo podatkovne zbirke: e-knjige, e-serijske publikacije in baze podatkov. Knjižnica lahko nabavi paket e-virov (zbirko) ali samostojen e-vir (npr. spletni slovar). Pri nabavi gre po navadi za nakup dostopa, tj. licence za določeno obdobje. Lahko pa knjižnica z nakupom vsebine postane tudi lastnik vsebine. Člani knjižnice dostopajo do e-virov tako, da jih pregledujejo na spletnem naslovu ali pa si jih naložijo na mobilno napravo (npr. bralnik ipd.). E-knjige, pri katerih ponudnik omogoča izposajo, si morajo člani knjižnice najprej izposoditi, šele nato si jih lahko naložijo na mobilne naprave. Izposoja e-knjig poteka po bolj ali manj podobnih načelih kot izposoja tiskanih knjig.

E-viri v sistemu COBISS

COBISS/OPAC (IZUM, 2014) je spletna aplikacija, ki knjižnicam in končnim uporabnikom med drugim omogoča dostop do bibliografskokatalogne baze podatkov COBIB in lokalnih baz podatkov v sistemu COBISS.

Bibliografske baze podatkov vsebujejo različne vrste gradiva. V zadnjem času narašča nabava različnih oblik elektronskega gradiva, ki ga knjižnice želijo ponuditi svojim uporabnikom.

Sistem COBISS na tem področju omogoča:

- Ročni (posamezni) vnos zapisov za e-vire v lokalne baze podatkov
- Paketni vnos zapisov za e-vire
Ko knjižnica pridobi večjo količino e-virov, ki jih želi vključiti v svojo lokalno bazo podatkov, se lahko z IZUM-om dogovori za paketni vnos zapisov. Ročno vnašanje zapisov bi namreč bilo zelo zamudno. Prvi pogoj je, da za te publikacije obstajajo vnaprej pripravljeni zapisi, primerni za pretvorbo v format COMARC. V letu 2012 je IZUM izvedel enega izmed takšnih paketnih vnosov (EBrary) (IZUM, 2013).
- Dostop do e-virov prek metaiskalnika (IZUM, 2014)
Metaiskalnik (<http://home.izum.si/izum/metaiskalnik/>) omogoča hkratno iskanje po več e-virih, kot so baze podatkov s polnimi besedili, knjižnični katalogi, baze e-časopisov, servisi elektronskih knjig (v nadaljevanju e-knjige), spletni iskalniki itd. Vključeni so izbrani prostodostopni in tudi licenčni informacijski viri, za dostop do teh se mora uporabnik avtorizirati.

V letu 2012 se je v Sloveniji pojavil prvi portal za izposojanje e-knjig Biblos (Beletrina, 2013–2014) in izkazalo se je, da je storitev izposoje e-knjig zelo zanimiva za knjižnice in uporabnike, pri čemer knjižnica ne kupi fizične oblike gradiva, ampak dostop do gradiva. Uporabniki lahko kupljene e-knjige iščejo na portalu za izposojanje in si jih izposodijo. Izposojene e-knjige lahko prenesejo na bralnike oziroma naprave, ki omogočajo branje e-knjig.

V IZUM-u si prizadevamo omogočiti knjižnicam, da predstavijo svojo celotno ponudbo na enem mestu, prav tako pa bi želeli omogočiti končnim uporabnikom, da lahko poiščejo željeno gradivo na enem mestu, ne glede na to, za kakšno vrsto gradiva gre. Medtem ko so procesi za obdelavo klasičnega gradiva v sistemu COBISS celovito podprti (od postopkov nabave do izposoje končnim uporabnikom), imamo pri elektronskem gradivu zaradi razpršenosti in hitrega tehnološkega razvoja tega gradiva več odprtih vprašanj.

Zato smo se odločili za razvoj novega segmenta COBISS3/Elektronski viri, ki bi omogočal vodenje licenc za e-vire, vodenje evidence plačil teh virov in drugo, kar je potrebno za vodenje postopkov nabave e-virov. Poleg tega bi segment omogočal povezovanje s portali za izposojanje e-knjig. V letu 2013 smo tako razvili segment COBISS3/Elektronski viri in s sodelovanjem kolegov pri založbi Beletrina vmesnike za povezavo med sistemom COBISS in portalom za izposojanje Biblos. Povezava med portalom in sistemom omogoča knjižnicam vodenje nabavnih postopkov na enem mestu, uporabnikom pa iskanje e-knjig v COBISS/OPAC na enak način, kot sicer iščejo druge vrste gradiva.

Povezava med obema sistemoma je potrebna tudi zaradi enostavnejšega vodenja statistike izposoj na nacionalnem nivoju (npr. najbolj brano gradivo). Statistika bi bila lahko upoštevana tudi pri izračunu knjižničnega nadomestila.

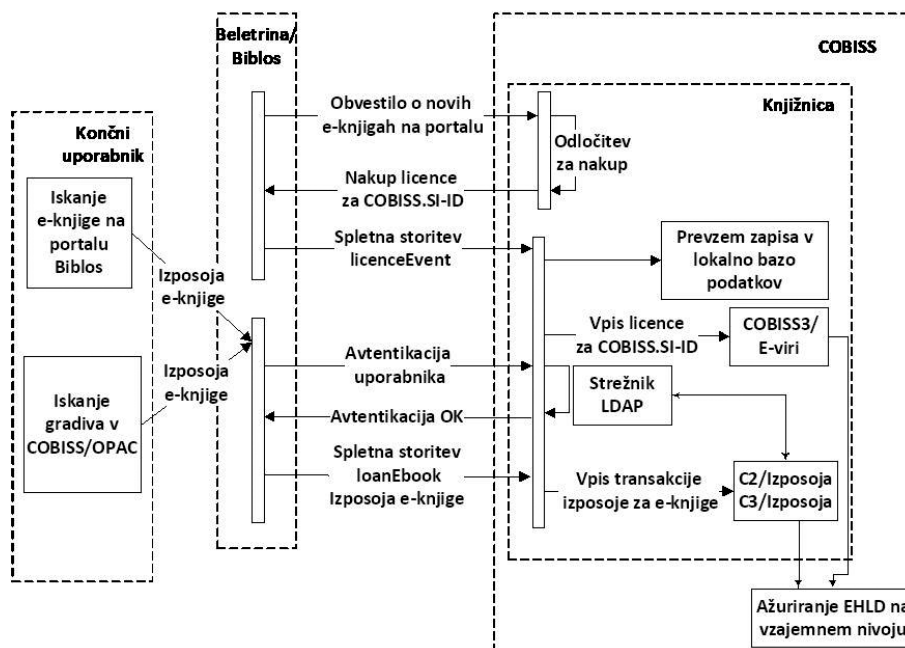
Vmesniki za povezavo s portalom e-knjig

Vmesniki so razviti tako, da so uporabni tudi pri morebitnem povezovanju z drugimi podobnimi portali. Z ustrezno tehnologijo spletnih storitev zagotavljamo uporabo standardov za prenos podatkov (XML, spletne storitve), varnost delovanja ter neodvisnost od konkretnega ponudnika storitve izposoje e-knjig in od uporabljene tehnološke platforme.

Za povezovanje smo razvili naslednje spletne storitve:

- Strežnik LDAP (avtentikacija, avtorizacija)
Strežnik omogoča, da se v postopku izposoje uporabnik avtorizira z istim uporabniškim imenom in geslom, kot ga uporablja za Mojo knjižnico.
- Prenos podatkov o nabavi licence za izposajo
Spletna storitev omogoča prenos podatkov o nabavi licence, ki jo je opravila knjižnica na portalu Biblos. Podatki o nabavi se prenesejo v sistem COBISS. Tako ima knjižnica na enem mestu vpogled v opravljeno nabavo na različnih portalih za izposajo e-knjig.
- Pregled nabavljenih licenc
Spletna storitev omogoča vpogled v vse nabavljene licence in je namenjena preverjanju pravilnosti prenosa med obema sistemoma.
- Prenos podatkov o izposoji
Ko končni uporabnik uspešno izvede izposajo e-knjige, se podatki o izposoji prenesejo v sistem COBISS, knjižnica ima na enem mestu vpogled v vse uporabnikove izposoje, tako v knjižnici kot na zunanjih portalih za izposajo e-knjig.
- Prenos računa
Spletna storitev omogoča prenos računa v sistem COBISS, kar prihrani ročno vnašanje podatkov o prejetem računu. Storitev je trenutno še v fazi razvoja.

Pogoj delovanja: COBISS.SI-ID (povezovalni podatek)

Slika 1: Potek nakupa licence in potek izposoje e-knjige

Shema prikazuje celoten potek medsebojne komunikacije med sistemom in portalom pri nakupu licence.

Ko so e-knjige pripravljene za izposajo končnim uporabnikom, knjižnice prejmejo obvestilo o novih knjigah na portalu. Knjižnica po pregledu seznama novosti na portalu ali pa po iskanju e-knjig na portalu sprejme odločitev glede nakupa določene knjige in na portalu za izposajo e-knjig Biblos izvede nakup. Transakcija nakupa licence se avtomatsko prenese v sistem COBISS, ki preveri, ali zapis s poslanim COBISS-ID obstaja v lokalni bazi podatkov. Če v lokalni bazi podatkov zapisa ni, se avtomatsko prevzame iz vzajemne bibliografske baze podatkov COBIB.SI. Licenca za izposajo se zabeleži v ustrezne podatkovne strukture segmenta COBISS3/Elektronski viri in v posebno strukturo na vzajemnem nivoju (EHLĐ), kjer je za vse knjižnice sproti ažurirano stanje licenc in tudi stanje izposoj e-knjig.

Končni uporabnik si lahko izposodi e-knjige prek portala Biblos, kjer knjige tudi išče, lahko pa iskanje opravi v COBISS/OPAC-u, ki uporabnika tudi napoti na postopek izposoje knjige na portalu Biblos. Postopek izposoje vključuje avtentikacijo uporabnika, ki se izvede s pomočjo strežnika LDAP v sistemu COBISS. Uporabnik tako lahko uporablja isto uporabniško ime in geslo kot sicer v Moji knjižnici. Poleg tega se lahko pri izposoji upoštevajo omejitve, ki jih knjižnica določa glede izposoje knjig. Ko se uporabnik uspešno avtentificira, se na portalu za izposajo e-knjig izvede izposoja. Po uspešni izposoji se transakcija izposoje prenese v sistem COBISS, zabeleži se v podatkovnih bazah COBISS2/Izposoja in COBISS3/Izposoja in v podatkovni strukturi EHLĐ.

Delovna skupina za uvedbo segmenta COBISS3/Elektronski viri

Za uvajanje novega segmenta COBISS3/Elektronski viri smo ustanovili delovno skupino, ki je testirala, verificirala in reševala odprta vprašanja. V njej so sodelovale knjižnice, ki so že sodelovale pri uvedbi storitev izposoje e-knjig z založbo Beletrina, in še nekatere druge.

Knjižnice, ki so bile pripravljene sodelovati v delovni skupini, so bile:

- Mestna knjižnica Ljubljana,
- Mariborska knjižnica,
- Osrednja knjižnica Celje,
- Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana ter
- Univerzitetna knjižnica Maribor.

V delovni skupini smo sodelovali tudi predstavniki IZUM-a.

Delovna skupina se je sestala dvakrat (12. 2. 2014 in 28. 5. 2014). Na drugem sestanku delovne skupine, na katerem so se nam pridružili tudi predstavniki Beletrine, smo določili datum prehoda v živo okolje (16. 6. 2014) ter potrebne aktivnosti ob tem prehodu.

Namestitev segmenta COBISS3/Elektronski viri

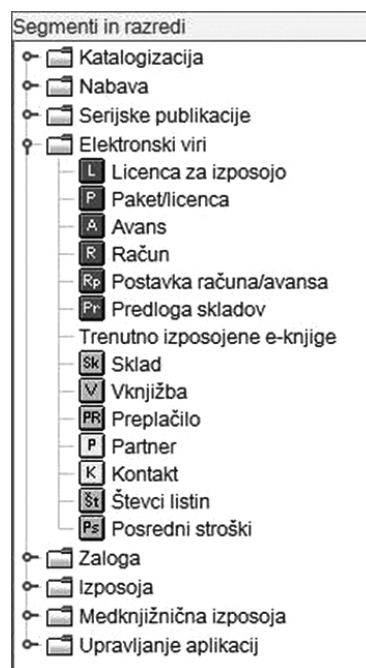
Dne 16. 6. 2014 smo uspešno vključili rešitve v živo okolje. Knjižnice, ki uporabljajo segment COBISS3/Nabava, so v programski opremi COBISS3 dobile nov segment COBISS3/Elektronski viri. Vendar veliko knjižnic v sistemu COBISS.SI še ne uporablja segmenta COBISS3/Nabava in med njimi je tudi večina šolskih knjižnic. Za tiste med njimi, ki bodo želele izposajo e-knjig prek portala Biblos in podpora tej izposoji v sistemu COBISS, smo v segment COBISS3/Zaloga vključili razreda **Licenca za izposajo** in **Trenutno izposojene knjige**.

Ta dva razreda, ki sta sicer del novega segmenta COBISS3/Elektronski viri, omogočata pregled poslovanja s portalom Biblos na enak način, kot če bi imele knjižnice vključeno programsko opremo COBISS3/Nabava (razen beleženja računov). Priporočamo, da knjižnice uporabljajo segment COBISS3/Nabava za vodenje nabavnih postopkov, saj celovito podpira nabavne postopke in zagotavlja dober pregled nad nabavo (npr. z ustreznimi izpisi).

Ob namestitvi novega segmenta smo namestili tudi dopolnjeno različico programske opreme COBISS/OPAC, ki ima vključeno dodatno pomoč za iskanje e-knjig in prilagojen izpis dostopnosti e-knjig z možnostjo izposoje. Uporabniki lahko v Moji knjižnici vidijo izposojene e-knjige in tudi zgodovino izposoje e-knjig. Po namestitvi smo skupaj z založbo Beletrina uredili podatke o transakcijah za nazaj za tiste knjižnice, ki so že omogočale izposajo e-knjig na portalu Biblos. Tako bodo lahko statistike za leto 2013 ustrezno urejene.

Razredi v segmentu COBISS3/Elektronski viri

Razredi novega segmenta imajo ikone modre barve. V segment so vključeni tudi razredi iz segmenta COBISS3/Nabava in COBISS3/Upravljanje aplikacij.

Slika 2: Razredi v segmentu COBISS3/Elektronski viri

Ko na portalu za izposajo e-knjig kupimo e-knjigo oz. licenco za izposajo te e-knjige, se podatki prek spletnega servisa prenesejo v COBISS3 v razred **Licenca za izposajo**. V tem razredu ne moremo podatkov ne spreminjati ne vpisovati, lahko jih le pregledujemo. Podatke o preostalih licencah za samostojne e-vire in o paketih, do katerih knjižnica kupi dostop, vpisujemo v razredu **Paket/licenca**. Razredi **Avans**, **Račun** in **Postavka računa/avansa** so namenjeni vodenju podatkov o plačilih računov za pakete in licence. Pri plačevanju si lahko pomagamo s predlogami skladov, ki jih uporabimo v računih in avansih in jih pripravljamo v razredu **Predloga skladov**. Razred **Trenutno izposojene e-knjige** nima ikone, ker je v segment vključen začasno, dokler ne bodo podatki o izposoji e-knjig vključeni v evidenco izposojenega gradiva v segmentih COBISS2/Izposoja in COBISS3/Izposoja. Prikazuje podatke o e-knjigah, ki so v določenem trenutku izposojene pri končnih uporabnikih. Razredi **Sklad**,

Vknjižba in **Preplačilo** so namenjeni vodenju porabe denarnih sredstev za nakup e-virov in jih poznamo iz segmenta COBISS3/Nabava. Pri nabavi e-virov sodelujemo s partnerji in njihovimi kontakti, podatki so vpisani v razredih **Partner** in **Kontakt**. V razredu Števci listin nastavimo števec za nabavne listine. Posredni stroški nabave (npr. provizija, bančni stroški idr.) se vodijo v razredu **Posredni stroški**.

Navodila za delo pri nabavi e-virov so opisana v priročniku, ki je objavljen na portalu Izobraževanje.¹

Postopki nabave v segmentu COBISS3/Elektronski viri

Pogoji za izvedbo osnovnih postopkov nabave e-virov

Vpišemo podatke o partnerjih, s katerimi poslujemo pri nabavi e-virov. Če je partner vpisan v bazi podatkov, ker z njim že poslujemo (npr. pri nabavi monografskih publikacij), mu določimo še vlogo dobavitelja e-virov. Ko partnerju določimo to vlogo, lahko vpišemo še podrobnejše podatke, kot so rok plačila, stopnja popusta itd.

Za vodenje porabe denarnih sredstev za e-vire (plačila računov) lahko uporabljamo sklade, ki so že odprti za plačevanje monografskih in serijskih publikacij, lahko pa odpremo nov sklad oz. sklade. Pripravimo si eno ali več predlog skladov, ki jih bomo uporabljali pri vpisu računov. Tako nam ne bo treba v vsakem računu vpisovati skladov in odstotkov financiranja, ampak se bodo ti podatki prenesli iz uporabljene predloge.

Nakup paketa e-virov ali licence za samostojni e-vir

Ob nakupu e-vira vpišemo podatke o paketu (npr. eBook Public Library Collection (EBSCO)) ali o licenci za samostojni e-vir (npr. Encyclopedia Britannica). Podatke vnašamo v razredu **Paket/licenca**. Vnesemo enolično identifikacijsko oznako paketa ali licence za izposoj, označimo potrditveno polje pri »Veljavno«, če je e-vir na voljo končnim uporabnikom, in vnesemo ponudnika. Pri določitvi načina nabave izberemo ustrezno vrednost iz šifranta, ki se uporablja tudi pri vnosu zaloge. Pri določitvi vrste vira lahko izbiramo med naslednjimi vrednostmi iz šifranta: *e-knjiga*, *e-serijska publikacija*, *baza podatkov*, *drugo*. Če smo kupili zbirko različnih vrst e-virov, lahko izberemo vrsto vira, ki predstavlja glavnino zbirke. Pri določitvi načina dostopa lahko izbiramo med naslednjimi vrednostmi iz šifranta: *izposoja*, *javna domena*, *IP-zaščita*, *avtorizacija*. Vrsta licence je lahko: *osnovni paket*, *časovni zakup dostopa*, *arhivski izvod*, *brezplačni izvod*, *zakup izposoj*, *trajni dostop*, *trajna last* in *drugo*. Vnesemo obdobje veljavnosti, število naslovov v paketu, če je podatek znan, število hkratnih dostopov, kadar lahko do e-vira sočasno dostopa omejeno število končnih uporabnikov, ceno, podatke o številki in datumu licenčne pogodbe ter določimo še dobavitelja. Če za e-vir obstaja bibliografski zapis v lokalni bazi podatkov, lahko podatke o paketu ali licenci povežemo s tem zapisom. Ko shranimo podatke, se paketu ali licenci dodeli zaporedna številka, ki je ni mogoče spremeniti.

¹ Portal Izobraževanje je dostopen na spletnem naslovu <http://e-prirocniki.izum.si/EntryFormDesktopDefault.aspx?tabid=21&type=manual&file=manual>.

Slika 3: Urejevalnik Paket/licenca

Plačilo paketa e-virov ali licence za samostojni e-vir

Ko prejmemo račun, poiščemo paket e-virov ali licenco za samostojni e-vir. Ko je naložena na delovnem področju, izberemo metodo za vpis računa. Če je v prejetem računu navedenih več paketov ali licenc, jih lahko poiščemo in izberemo. Ko so naloženi na delovnem področju, lahko pri vseh hkrati izberemo metodo za vpis računa. V urejevalniku računa vnesemo dobaviteljevo številko računa in datum izstavitve računa. Dodatno lahko vpišemo interno oznako računa. V prejetem računu dobavitelja je lahko prikazano obračunsko obdobje ali pa datum opravljene storitve. V skladu s tem vnesemo podatke ter še datum prejema računa v knjižnico in datum zapadlosti računa v plačilo. Sklade in odstotke financiranja določimo z izbiro predloge skladov. Ko smo končali z vnosom splošnih podatkov o računu, uredimo še podatke o postavkah računa. Pri številu izvodov je privzeta vrednost 1, po potrebi jo lahko spremenimo. Določiti moramo vrsto stroška, kjer lahko izbiramo med naslednjimi vrednostmi iz šifranta: *nakup paketa*, *nakup licence*, *DRM-zaščita*, *uporabnina za e-knjige*, *članarina* in *drugo*. Po potrebi lahko vpišemo še predmet plačila računa. Vnesemo ceno na enoto, davčna stopnja pa je že privzeta. Izračuna se znesek postavke. Uredimo podatke še za preostale postavke v računu in na koncu preverimo še podatke o zneskih računa. Če so pravilni, lahko zaključimo račun ter evidentiramo pošiljanje v računovodstvo in plačilo računa. Sredstva v skladu se porabijo za plačilo tega računa, kar je razvidno iz vknjižb. Če imamo med podatki o domači knjižnici nastavljen odbitni delež vstopnega DDV, se ta prenese v račun in se izračuna ob plačilu računa.

Vpis licenc iz osnovnega paketa v sistem COBISS ob podpisu pogodbe z Beletrino

Po podpisu pogodbe o sodelovanju med Beletrino in knjižnico sproži Beletrina vpis licenc iz osnovnega paketa v COBISS3. Pri vpisu licenc se za bibliografske zapise, ki jih še ni v lokalni bazi podatkov, sproži avtomatski prevzem iz vzajemne baze podatkov. S tem je osnovni paket e-knjig dostopen končnim uporabnikom. Licence iz osnovnega paketa lahko poiščemo v razredu **Licenca za izposajo**. Poiščemo jih lahko tudi tako, da pri »Vrsta licence« izberemo vrednost *osnovni paket*. Pri licencah so vpisani vsi podatki, ki jih pošlje Beletrina.

Slika 4: Urejevalnik Licenca za izposajo

Plačilo uporabnine za e-knjige

Po podpisu pogodbe prejmemo od Beletrine račun. Izberemo metodo za vpis novega računa in vpišemo splošne podatke o računu. Zatem dodamo postavko računa, v kateri kot vrsto stroška določimo vrednost *uporabnina za e-knjige*. Vnesemo še ceno na enoto, davčna stopnja pa je že privzeta. Preverimo še podatke o zneskih računa. Če so pravilni, lahko zaključimo račun ter evidentiramo pošiljanje v računovodstvo in plačilo računa.

Vpis licenc v sistem COBISS ob zakupu izposoj na portalu Biblos

Ko na portalu Biblos kupimo eno licenco za izposajo izbrane e-knjige, pomeni, da kupimo za to e-knjigo 52 izposoj. Ob tem se v COBISS3 vpiše licenca. Če v lokalni bazi podatkov ni bilo bibliografskega zapisa, se avtomatsko prevzame iz vzajemne baze podatkov COBISS.SI. E-knjiga je s tem na voljo za izposajo končnim uporabnikom. Podatke o licenci za izposajo e-knjige lahko poiščemo v razredu **Licenca za izposajo**. Poiščemo jo tako, da pri »Vrsta licence« izberemo vrednost *zakup izposoj*. Vpisani so vsi podatki, ki jih pošlje Beletrina.

Vpis podatkov v sistem COBISS ob izposoji e-knjige na portalu Biblos

Ko si član knjižnice izposodi e-knjigo na portalu Biblos, se podatki o izposoji e-knjige vpišejo v COBISS3 v razred **Trenutno izposojene e-knjige**. V razredu **Licenca za izposajo** se število prostih izposoj zmanjša za 1. V segmentih COBISS2/Izposoja in COBISS3/Izposoja se transakcija izposoje zabeleži in tudi upošteva v statistikah izposoje gradiva.

Plačilo nakupa licenc za izposajo in DRM-zaščite gradiva

Po prejemu računa za nakup licenc na portalu Biblos in DRM-zaščite gradiva poiščemo licence za izposajo za vse tiste e-knjige, ki so navedene pri postavkah računa. Ko so naložene na delovnem področju, lahko pri vseh hkrati izberemo metodo za vpis računa. Vpišemo splošne podatke o računu, kot smo že predhodno opisali pri plačilu paketa. Uredimo še podatke o postavkah računa, kjer moramo kot vrsto stroška izbrati *nakup licence* in vpisati ceno na enoto. Davčna stopnja je že privzeta, izraču-

na se znesek postavke. Ko smo uredili podatke o vseh postavkah za nakup licenc za izposajo, dodamo še postavko za DRM-zaščito gradiva, kjer vpišemo količino in ceno na enoto. Na koncu preverimo podatke o zneskih računa. Če so pravilni, lahko zaključimo račun ter evidentiramo pošiljanje v računovodstvo in plačilo računa.

Podatki o dostopnosti e-knjig v COBISS/OPAC

Licence za izposajo e-knjig so osnova za prikaz podatkov o dostopnosti e-knjig v knjižnicah v COBISS/OPAC (tako v vzajemni bazi podatkov COBIB.SI kot v lokalnih bazah podatkov (katalogih) knjižnic). Ko v COBISS/OPAC poiščemo e-knjigo (pri iskanju imamo možnost omejiti izbor zapisov za e-knjige), se nad zapisom izpiše podatek o številu doslej izvedenih izposoj te e-knjige. Če smo e-knjigo poiskali v vzajemni bazi podatkov, je pod zapisom naveden seznam knjižnic, v katerih si lahko to e-knjigo izposodimo. Pri posamezni knjižnici se izpiše podatek o tem, koliko izvodov ima knjižnica za izposajo in koliko od teh je prostih, in podatek o ponudniku e-knjige. Če ima knjižnica kakšen prost izvod, se v zadnjem stolpcu pojavi gumb **IZPOSODI SI**, če pa so vsi izvodi izposojeni, gumb ni viden. Če smo e-knjigo poiskali v lokalnem katalogu knjižnice, vidimo podatke o dostopnosti e-knjige v izbrani knjižnici.

Vzajemna baza podatkov: COBIB.SI - Vzajemna bibliografsko-kataložna baza podatkov (Štev. zapisov: 4.466.230)

Izbrani zapis število izposoj: 366 [trajna povezava](#)

Polni	ISBD	COMARC	zapis [1/1]
Avtor	Milek, Vesna		
Naslov	Cavazza [Elektronski vir] : biografski roman / Vesna Milek		
Vrsta/vsebina	Življenjepis		
Jezik	slovenski		
Leto	2013		
Založništvo in izdava	Ljubljana : Študentska založba, 2013		
Ostali avtorji	Cavazza, Boris		
Zbirka	Zbirka eBeletrina		
Značilnosti elektronskega vira	El. knjiga		
ISBN	ISBN 978-961-242-660-6 (ePub)		
Predmetne oznake	Cavazza, Boris (1939- - Biografski romani)		
Predmetne oznake (nekontrolirane)	slovenski igralci / biografije / elektronske knjige		
UDK	821.163.6-312.6(0.034.2) 929Cavazza B (0.034.2)		
URL	http://www.biblos.si/lib/book/9789612426606 - dostopno v sistemu Biblos lib http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-QIHRDVCV (Dostop z namenskega računalnika v prostorih NUK)		
URN	URN:NBN:SI:doc-QIHRDVCV		
Povzetek	Zgodba, ki jo je eden največjih igralcev našega prostora zaupal Vesni Milek, je skana iz drobcev spomina, je kolaž trenutkov, otroških krivic, sramu, premagovanja ovir, vonjev, barv in razpoloženj. Vesna Milek je okruške spomina povezala v biografski roman, ki pripoveduje o nekem ranjenem otroštvu med drugo svetovno vojno in po njej, o obiskih komunistične partije v Milanu, padcu Mussolinija, prvih zaljubljenostih, prvih udarcih v boksarskem ringu, o poeziji Vitomila Zupana, preživetih nevihtah na morju, o Leningradu takoj po vojni, o usodni ljubezni, o bolečini ob izgubah.		
COBISS.SI-ID	267540992		

WorldCat SFX → MEDKNJIŽNIČNA IZPOSJOJA SPREMENI ISKALNO ZAHTEVO

① Dostopna je elektronska verzija dokumenta ali pa gre za elektronski vir zapis [1/1]

E-knjige v knjižnicah

Št.	Ime institucije/knjižnice	Kraj	Akronim	Prostih izvodov	Ponudnik	Izposoja
1.	Osrednja knjižnica Celje	Celje	SIKCE	9 izv. (od 10)	biblos	IZPOSODI SI
2.	Mestna knjižnica Ljubljana	Ljubljana	MKL	0 izv. (od 4)	biblos	
3.	Osrednja knjižnica S. Vilharja - Biblioteca centrale, Koper	Koper - Capodistria	SIKKP	5 izv. (od 5)	biblos	IZPOSODI SI
4.	Mariborska knjižnica	Maribor	SIKMB	1 izv. (od 3)	biblos	IZPOSODI SI
5.	Občinska knjižnica Jesenice	Jesenice	SIKJES	5 izv. (od 5)	biblos	IZPOSODI SI
6.	Mestna knjižnica Kranj	Kranj	SIKKR	2 izv. (od 5)	biblos	IZPOSODI SI

Slika 5: Bibliografski zapis za e-knjigo v vzajemni bazi podatkov COBIB.SI

E-knjige v Moji knjižnici

Član knjižnice lahko v Moji knjižnici preveri seznam trenutno izposojenih e-knjig, pa tudi zgodovino o doslej izposojenih e-knjigah.

Slika 6: Moja knjižnica

Sklep

V letu 2014 smo z novim segmentom COBISS3/Elektronski viri izboljšali podporo vodenju postopkov nabave. Uspeli smo tudi povezati portal za izposajo e-knjig Biblos in sistem COBISS. Menimo, da smo skupaj s partnerji omogočili knjižnicam in končnim uporabnikom novo, zanimivo funkcionalnost.

Pri načrtovanju in namestitvi smo upoštevali posebnosti šolskih knjižnic (polnopravnih članic sistema COBISS), ki večinoma ne uporabljajo programske opreme COBISS3/Nabava, tako da tudi v teh knjižnicah deluje povezava med sistemom CO-

BISS in portalom za izposojanje e-knjig Biblos. Knjižnicam pa kljub vsemu priporočamo, da začnejo uporabljati segmenta COBISS3/Nabava in COBISS3/Elektronski viri za vodenje nabavnih postopkov, saj celovito podpirata nabavne postopke, vključenih pa je mnogo funkcij (npr. ustrezni izpisi, vodenje porabe denarnih sredstev za nakup), ki pripomorejo k boljši preglednosti nabave gradiva.

Načrtujemo še realizacijo avtomatskega prenosa računa iz portala za izposojanje e-knjig Biblos v segment COBISS3/Elektronski viri, vključitev podpore za iskanje in prilagojen prikaz e-knjig v programski opremi mCOBISS ter prilagojen prikaz transakcij izposoje e-knjig v programski opremi COBISS2/Izposoja in COBISS3/Izposoja.

Viri

- IZUM (2014). Platforma COBISS – Kooperativni online bibliografski sistem in servisi . Pridobljeno 10. 9. 2014 s spletne strani: http://www.cobiss.net/platforma_cobiss.htm.
- IZUM (2013). Letno poročilo za 2012. Pridobljeno 10. 9. 2014 s spletne strani: http://home.izum.si/izum/sporocila/IZUM_letno_porocilo_2012.pdf.
- IZUM (1997–2014). Metaiskalnik – predstavitev. Pridobljeno XXXX s spletne strani: <http://home.izum.si/izum/Metaiskalnik/>.
- Beletrina (2013–2014). Biblos. Pridobljeno 10. 9. 2014 s spletne strani: <http://www.biblos.si/lib/>.
- COBISS3/Elektronski viri, V6.0-00: priročnik za uporabnike (2014). Maribor, Institut informacijskih znanosti.

-
- > **Tanja Turšek**, IZUM
Naslov: Prešernova ulica 17, 2000 Maribor
E-naslov: tanja.tursek@izum.si
- >> **Miro Kolarič**, IZUM
Naslov: Prešernova ulica 17, 2000 Maribor
E-naslov: miro.kolaric@izum.si
- >>> **Robert Vehovec**, IZUM
Naslov: Prešernova ulica 17, 2000 Maribor
E-naslov: robert.vehovec@izum.si

Šolska knjižnica na družbenih medijih

School library in social media

> Domen Božeglav

Izvleček

Uporabniki storitev šolskih knjižnic so v veliki meri navzoči tudi na družbenih medijih. Facebook kot najbolj priljubljen družbeni medij med mladimi tako predstavlja zanimiv komunikacijski kanal, ki je lahko uporaben tako za promocijo dogodkov kot tudi dvigovanje ugleda šolske knjižnice. V članku so predstavljeni koraki in konkretni nasveti, ki jih mora šolski knjižničar upoštevati v primeru, da se je odločil za navzočnost na družbenih medijih. Podana so priporočila, kako ustrezno meriti učinkovitost komunikacije, ter predlogi za izboljšanje le-te. Članek opozori tudi na pasti, ki jih prinašajo družbeni mediji in ki se jih morajo šolski knjižničarji zavedati.

Ključne besede

šolska knjižnica, družbeni mediji, Facebook, Twitter, LinkedIn, Ask.fm, Snapchat

UDK 027.8:004.7

Abstract

Users of school library services have a strong presence in social media. Facebook, being the most popular social medium for the young, thus presents an interesting communication channel which can also be used for promoting events and improving the image of the school library. The paper presents steps and advise which should be followed by the school librarian should he/she decide to be present in the social media. The paper gives recommendations how to adequately measure the effectiveness of such communication, and suggestions how to improve it. Attention is also given to some pitfalls of the social media that the school librarians should be aware of.

Keywords

school libraries, social media, Facebook, Twitter, LinkedIn, Ask.fm, Snapchat

Uvod

Družbeni mediji so oblika elektronske komunikacije, s pomočjo katere lahko uporabniki oblikujejo spletne skupnosti ter med seboj izmenjujejo osebna sporočila v enem izmed priljubljenih medijskih formatov, kot so besedilo, slike ali videoposnetki (Merriam-Webster 2014). Uporabljate jih lahko tako na namiznih in prenosnih računalnikih kot na večini sodobnih naprav, kot so pametni telefoni, tablični računalnik in druge hibridne naprave. Družbeni mediji, kot so Facebook,¹ Twitter,² Viber,³ Snapchat,⁴ Ello⁵ in drugi, v zadnjih letih še vedno pridobivajo na priljubljenosti. Na Wikipediji boste danes tako našli seznam s kar 209 različnimi družbenimi mrežami, med katerimi imajo nekatere tudi po več milijonov uporabnikov (Wikipedia 2014). Hkrati na tržišče prihajajo tudi »alternativni« družbeni mediji, kot je na primer Ello, ki v samo ospredje postavljajo predvsem zasebnost svojih uporabnikov (Gaudin, 2014). Zanimivo pa je, da tovrstni družbeni mediji zelo težko tekmujejo z že uveljavljenimi, kot je na primer Facebook (Francis, 2014). V okviru predavanj, ki jih izvajamo na slovenskih osnovnih šolah s ciljem učenca izobraziti za varno rabo interneta, opažamo,

¹ <http://www.facebook.com>.

² <http://www.twitter.com>.

³ <http://www.viber.com>.

⁴ <http://www.snapchat.com>

⁵ <http://ello.co>.

da se število otrok, ki so navzoči na družbenih medijih, neprestano povečuje. Tako na eni izmed primestnih osnovnih šol na Gorenjskem Facebook uporabljata tako rekoč dve tretjini učencev⁶ osmega razreda. Zanimivo sicer je, da na tej šoli več kot polovica anketiranih učencev uporablja tudi Google+, ki sicer ne spada med najbolj priljubljene družbene medije (Francis, 2014).

Odnos učiteljev do družbenih medijev se od posameznika do posameznika razlikuje, saj nekateri v njih vidijo priložnost za dodatno motivacijo učencev (Kobal, 2012), spet drugi pa menijo, da so dodatno breme oz. potencialno sredstvo za preusmeritev pozornosti med uro. Obstaja več domačih in mednarodnih pobud, ki uporabo družbenih medijev pri pouku vsaj neformalno vzpodbujajo. Tako so sodelavci v okviru projekta e-šolstvo govorili o »osmišljanju in kritični uporabi družabnih omrežij pri pouku in pri delu z učenci (Žolnir, 2013), na Škotskem pa so družbene medije uporabili za delo z učenci s posebnimi potrebami (Walker, 2012). A je treba opozoriti, da je pri takšnih odločitvah potreben izdatni premislek, saj na primer Facebook v svojih pogojih uporabe navaja, da bo izbrisal vse podatke oseb, ki so mlajše od 13 let.⁷ Slovenska zakonodaja tega področja specifično sicer ne obravnava, a veljajo za objavljane na družbenih medijih smiselna določila Zakona o varstvu osebnih podatkov, Zakona o elektronskih komunikacijah idr. Ne nazadnje moramo uporabniki – ne glede na to, kje storitev uporabljamo – upoštevati tudi pogoje uporabe, ki jih predpisujejo posamezne storitve.

Se pa družbeni mediji vedno bolj uporabljajo tudi v promocijske namene. Podjetja jih uporabljajo tako za prodajo izdelkov kot tudi za gradnjo lastne blagovne znamke, v podobne namene jih pogosto uporabljajo tudi nevladne organizacije in celo javni zavodi. Šola lahko prek družbenega medija s svojo skupnostjo deli aktualno dogajanje, objavlja fotografije in videoposnetke, uporabijo ga lahko celo za zaposlovanje novih perspektivnih kadrov v organizaciji (Hartstein, 2011). Iz omenjenega lahko z razmeroma visoko gotovostjo sklepamo, da tudi za smiselnost uporabe družbenih medijev kot orodja šolske knjižnice ni enoznačnega odgovora.

Šolska knjižnica na družbenem mediju – da ali ne

Tako kot vsaka druga organizacija se mora tudi šolska knjižnica najprej vprašati, kateri so razlogi, zaradi katerih bi navzočnost na družbenih medijih pravzaprav potrebovala. Pogosto je lahko razlog za tovrstni premislek pritisk staršev, učencev ali celo vodstva, morda tudi stanovskih kolegov. Šolski knjižničarji so namreč na družbenem mediju Facebook že zdaj dokaj aktivni.⁸ Hkrati je ravno šolska knjižnica pogosto prostor, v katerem je učencem omogočen dostop do interneta, čeprav velja omeniti, da v nekaterih primerih v šolskih knjižnicah uporaba družbenih medijev ni dovoljena – torej je računalnik v šolski knjižnici namenjen izključno »šolskemu delu, učenju in iskanju literature ter gradiv na spletu« (Gerdina, 2012). Da bi šolska knjižnica torej vzpostavila lastni profil na družbenem mediju samo zato, ker ga imajo tudi njeni uporabniki, verjetno ni smiselno. Zato se moramo vprašati, v katerem primeru pa je takšna vzpostavitev profila za šolsko knjižnico smiselna. Vsekakor je družbeni medij lahko eden izmed kanalov, prek katerega v svoje prostore privablja učence. Na primer aktivno objavlja napovednik dogodkov ter o teh deli podrobnosti tako z učenci kot tudi s starši. Lahko objavlja slike z dogodkov ter posledično gradi virtualno skupnost uporabnikov. Je pa dejstvo, da vam bo uspešno upravljanje z vašim profilom

⁶ Vzorec 60 učencev, Facebook redno uporablja kar 38 učencev.

⁷ https://www.facebook.com/note.php?note_id=%20322332665300.

⁸ Na dan 25. 10. 2014 je imela Facebook skupina Društvo šolskih knjižničarjev Slovenije (<https://www.facebook.com/groups/100308496709587>) kar 172 članov, skupina Sekcija šolskih knjižničarjev (<https://www.facebook.com/groups/252036184556/>) pa 216 članov.

na družbenem mediju vzelo znatno več časa, kot vas morda prepričujejo nekateri, in boste morali za uspešno promocijo dnevno pregledovati aktualne objave, kakšno objavo pripraviti tudi sami ter zagotavljati komunikacijo z vašimi ciljnim javnostmi (Lee, 2014). Ali torej imate pripravljen vzdržen »poslovni načrt«, ki bo upravičil čas, ki ga boste vložili v družbene medije? Ste prepričani, da imate podporo vodstva, ali vas bo ravnatelj čez pol leta povabil na zagovor in od vas zahteval, da profil šolske knjižnice ugasnete?

Priprava načrta

Ko ste se odločili za konkreten nastop na družbenih medijih, ste verjetno že sprejeli tudi odločitev, na katerih medijih želite biti navzoči oziroma na katere medije želite razširiti vaše komunikacijske kanale. Glede na naše trenutne izkušnje bi vsaj za leto 2015 predlagal, da vaše napore usmerite predvsem v družbeni medij Facebook, saj gre na eni strani za daleč najbolj priljubljen medij med mladimi – uporabljalo naj bi ga že več kot 90 % mladih (Hasebring, 2014) – pri čemer slovenski otroci pri uporabi digitalnih tehnologij bistveno ne izstopajo iz evropskega povprečja (Livingstone, 2012). Po izkušnjah avtorjev članka pa je število uporabnikov družbenih medijev v srednjih šolah še višje kot v osnovnih. Na drugi strani pa sama platforma ponuja veliko priložnosti za promocijo vaše šolske knjižnice. Tako sami tudi ne vidimo pretirane koristi v primeru uporabe na primer platforme Twitter, saj na njej preprosto ni dovolj uporabnikov, s katerimi bi želeli komunicirati. Podobno velja tudi za druge platforme, ki jih učenci sicer uporabljajo, a ne omogočajo ustreznih načinov promocije šolske knjižnice – na primer omogočajo predvsem promocijo prek oglaševanja. Primera takšnih platform sta Ask.fm in Snapchat,⁹ na katerih je po naših ocenah navzočih že veliko slovenskih učencev in dijakov.

Sledi priprava konkretnjšega načrta, kako pristopiti k vzpostavitvi vašega profila na družbenem mediju, ter še pomembneje, kako boste zagotovili čas, ki bo potreben za vzdrževanje profila v prihodnjem letu ali dveh. Torej, določite vse elemente, ki jih boste udeležili na vašem Facebook profilu ter predvsem tipe aktivnosti, s katerimi boste bodisi promovirali vašo knjižnico oz. vanjo privabljali otroke in starše.

Priprava profila na družbenem mediju

Na podlagi načrta boste morali šolski knjižničarji vzpostaviti osnovni družbeni profil. Sam postopek priprave nekega osnovnega profila je izjemno preprost, a je treba posebno pozornost posvetiti detajlnim nastavitvam vašega profila. Namreč ravno te nastavitve pogosto igrajo pomembno vlogo pri tem, ali boste na družbenem mediju uspešni ali ne.

Po oblikovanju novega profila vam priporočamo, da najprej kar nekaj časa posvetite osnovnim nastavitvam. Pri tem je izjemno pomembno, da vnesete podatke o vaši knjižnici, izberete ustrezni url-naslov, ki ga boste lahko oglaševali potem tudi na tiskovinah. Pozorni bodite predvsem na to, da podatkov ne podajate samo faktografsko, temveč prek njih poizkušate komunicirati z vašimi ciljnim javnostmi. Ob izbiri profilnih slik bodite pozorni tako na njihovo vsebino in privlačnost kot tudi na ustrezne dimenzije, saj boste z ustrezno pripravljenimi slikami verjetno dosegli boljši prvi vtis (Facebook, 2014). Uporabite lahko tudi dodatne aplikacije, ki vam jih aplikacija omogoča, med njimi vstopno stran ali časovnico (Kraynak, 2014), v katero

⁹ Tudi pri družbenih medijih Ask.fm (<http://ask.fm/about/policy/terms-of-service>) in Snapchat (https://www.snapchat.com/static_files/parents.pdf) uporaba osebam, mlajšim od 13 let, ni dovoljena.

lahko vnesete zgodovino vaše knjižnice in ključne dogodke iz preteklosti, povezane z njo. Po naših izkušnjah je število ogledov časovnice razmeroma nizko, tako da premislite o smotrnosti oz. ravni vaših naporov, ki jih boste vložili v njeno pripravo. Seveda pa boste lahko profil dopolnjevali tudi v času celotnega življenjskega cikla vašega družbenega profila.

Ko ste profil pripravili do te mere, da ste ga pripravljeni deliti z javnostjo, poskrbite, da o njem izve čim več potencialnih uporabnikov. K »všečkanju« vašega profila povabite čim večje število vaših prijateljev oziroma sodelavcev, ki ga bodo morda nadalje promovirali tudi med svojimi prijatelji. Morda jim kar pošljite elektronsko sporočilo, v katerem jih prosite, da naj postanejo sledilci vašega profila in k temu povabijo tudi čim večje število svojih prijateljev. Staršev in otrok, ki so sicer primarni obiskovalci vašega profila, v tej fazi verjetno še ne boste dosegli, a brez skrbi.

Začnite z objavo vsebine

Po uspešno zaključeni pripravi profila boste sedaj prevzeli vlogo vsebinskega urednika vašega Facebook profila. Začnete lahko z objavami, za katere menite, da so relevantne in bodo pritegnile čim večje število novih uporabnikov. Pri tem vam priporočam, da svoje napore usmerjate tako v objave za učence kot tudi njihove starše. Pri tem bodite zelo pozorni na to, da so vaše objave prilagojene starostni skupini, s katero želite komunicirati. Vsaj za prvih nekaj tednov ali mesecev vam priporočam, da si pripravite koledar objav. Dovolj bo že čisto preprosta tabela, v kateri navedete kaj boste objavili, kdaj in kje, seveda pa je lahko koledar tudi bolj natančen in bolj obsežen ter razdeljen po najrazličnejših temah ter ciljnih javnostih (Rose, 2013). Poskrbite, da bodo vaše informacije objavljene ob ustreznem času dneva, saj boste tako dosegli večji učinek (Piombino, 2013). Koledarja aktivnosti seveda ni treba upoštevati do pike natančno, saj ne bo nič narobe oziroma je celo priporočljivo, da aktualne dogodke objavljate ne glede na trenutne ali načrtovane aktivnosti.

Pri objavah se držite osnovnih navodil dobrega urednikovanja družbenih medijev, kot je na primer ažurno odgovarjanje na vprašanja uporabnikov. Sicer se na družbenih medijih priporoča uporaba naravnega ali celo neformalnega jezika, a konkreten nasvet po naši oceni za šolsko knjižnico ni primeren, saj ima v šoli korektna uporaba jezika večji pomen. Objavljajte čim več fotografij, saj imajo ravno te uporabniki najraje. Vesti o dogodkih v vaši šolski knjižnici v čim večji meri objavljajte tudi na vašem profilu ter nanje povabite vaše prijatelje oziroma tiste, ki sledijo vašemu profilu. Vedno se izogibajte »objavam zaradi objav« ter pred odgovarjanjem na provokacije presodite, ali morda ni bolje, da določene objave preprosto ignorirate (Devilla, 2008) ali jih na časovnici vašega profila enostavno skrijete.

Določite pravila sprejemljive komunikacije na vašem profilu – kakšni so minimalni standardni komunikacije, ki se jih morajo otroci na profilu držati. Pri tem si lahko pomagata s splošnimi vodili, ki sicer veljajo za e-komunikacijo,¹⁰ kot sta na primer spoštovanje sogovornika, uporaba knjižnega jezika itd.

Seveda pa lahko na vašem profilu organizirate tudi kakšno nagradno igro ali kako drugače motivirate obiskovalce vaše šolske knjižnice, a pri tem bodite pozorni, da bo igra izpeljana v skladu s slovensko zakonodajo in internimi pravili omrežja Facebook.

¹⁰ Na primer: <http://www.albion.com/netiquette/corerules.html>.

O spremljanju učinkovitosti objav in učinkovitosti oglaševanja

Družbeni medij Facebook lastnikom spletnih profilov omogoča brezplačno uporabo orodja »Insights«, prek katerega lahko spremljate učinkovitost vaših objav. Ravno spremljanje odziva na vaše objave je ključno, saj boste le tako lahko ugotovili, katere objave delujejo in katere ne. Poleg podatkov o demografiji vaših uporabnikov se osredotočite predvsem na posamezne objave in redno spremljajte, katere izmed njih prinašajo dodatne »všečke« na nivoju spletnega profila in katere teme oziroma posamezne novice aktivirajo največje število uporabnikov. Pri tem je za vas ključen podatek o tem, koliko ljudi je na vašo objavo dejansko kliknilo oziroma jo »všečkalo« ali delilo (Butters, 2014). Na Arnesu smo na primer ugotovili, da daleč največjo odmevnost dosežejo objave, povezane s spletno varnostjo.¹¹ Zato je za objavo na družbenem mediju smiselno določeno vsebino, če le-ta to seveda dopušča, preoblikovati in ji dodati vsebino, povezano s spletno varnostjo, ki bo zagotovila večjo branost oziroma v večji meri aktivirala uporabnike.

Oglaševanje na Facebooku je sicer razmeroma ugodno, a morate biti popolnoma prepričani, kaj je cilj vašega oglaševanja. Določiti morate namreč končni učinek vašega oglaševanja. Če boste na primer oglaševali neki dogodek v šolski knjižnici, je priporočljivo, da prek oglaševanja v knjižnico dejansko pritegnete večje število uporabnikov. Izkazalo se namreč je, da samo število prikazov določene objave ne prinaša nujno tudi neposrednih koristi tistemu, ki oglašuje (Houg, 2014).

Ne pozabite na spoštovanje zasebnosti vaših uporabnikov

Družbeni mediji so sicer zabavna orodja, ki nam lahko pri delu pogosto zelo koristijo. Vendar pa bi rad opozoril, da je izjemno pomembno, da se zavedamo tudi negativnih plati, ki nam jih lahko prinesejo. Med njimi se moramo zavedati tako tehničnih kot tudi nevarnosti, povezanih z varstvom zasebnosti in zdravja.

Ena izmed nevarnosti pri uporabi družbenih medijev je, da ob njihovi uporabi zaposleni omogočimo dodatni kanal, prek katerega se lahko okužimo z virusom ali si na računalnik namestimo trojanskega konja¹² (Hren, 2010). Na družbenih medijih boste tako vi kot tudi njegovi obiskovalci morali skrbeti za ustrezno zagotavljanje zasebnosti podatkov. Pri tem boste morali biti še posebej pozorni na to, ali smete objaviti fotografije udeležencev dogodkov – torej ali je šola pridobila vsa soglasja staršev otrok, ki so na fotografijah (Harstein, 2011). Seveda pa čezmerna uporaba družbenih medijev lahko povzroči tudi odvisnost, ali pa lahko ob neodzivnosti vaš profil kateri izmed učencev ali učiteljev zlorabi za medvrstniško nasilje ali osebni obračun.

Seveda pa lahko prek profila na družbenem mediju ter osebnega angažmaja ravno šolski knjižničarji znatno pripomorejo k varnejši rabi spleta in družbenih medijev, saj so s tematiko pogosto dobro seznanjeni, hkrati pa imajo z učenci zelo pristen stik.

Viri

Butters, K. »How to Get the most out of Facebook Insights.« *XEN*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://xen.com.au/get-facebook-insights/>.

Devilla, J. »The Air Force's Rules of Engagement for Blogging [Updated].« *Global Nerdy*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.globalnerdy.com/2008/12/30/the-air-forces-rules-of-engagement-for-blogging/>.

¹¹ Pri določenih objavah je bila aktivnost uporabnikov v primerjavi s strokovnimi objavami z drugih področij celo 1000-krat večja.

¹² Aplikacija, ki omogoča shranjevanje in posredovanje vaših gesel tretjim osebam.

- Facebook. *What are the dimensions of my Page's profile picture and cover photo?* Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <https://www.facebook.com/help/125379114252045>.
- Francis, H. *Ello, goodbye: five social network flops*. Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.smh.com.au/digital-life/digital-life-news/ello-goodbye-five-social-network-flops-20141001-10nggx.html>.
- Gaudin, S. *What you need to know about social-network upstart Ello*. Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.computerworld.com/article/2689407/what-you-need-to-know-about-social-network-upstart-ello.html>.
- Gerdina, S. »En računalnik za več delovnih mest v šolski knjižnici.« Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: <http://www2.arnes.si/~sopsgerd/MultipointServerClanek.pdf>.
- Harstein, D. »How Schools Can Use Facebook to Build an Online Community.« *Mashable*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://mashable.com/2011/04/26/facebook-for-schools/>.
- Hartstein, D. »How Schools Can Use Facebook to Build an Online Community.« *Mashable*. Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: <http://mashable.com/2011/04/26/facebook-for-schools/>.
- Hasebring, U. »Children's changing online experiences in a longitudinal perspective.« *EU Kids Online*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/LongitudinalReport.pdf>.
- Houg, A. »The ultimate guide to measuring earned media value on Facebook.« *InsideFacebook*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.insidefacebook.com/2014/07/25/the-definitive-guide-on-how-to-calculate-earned-media-value-emv/>.
- Hren, T. »Politika je lahko tudi nevarna!« *SI-CERT*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <https://www.cert.si/politika-je-lahko-tudi-nevarna/>.
- Kobal, M. »Uporaba družbenih medijev pri poučevanju v šoli.« Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1211/1/Marusa_Kobal_diplomsko_delo.pdf.
- Kraynak, J. »How to Set Up and Use Your Facebook Timeline.« *Idiot's guides*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.idiotsguides.com/static/quickguides/computertechnology/how-to-set-up-and-use-your-facebook-timeline.html>.
- Lee, K. »A day in the Life of Social Media Manager: How to Spend Time on Social Media.« *Buffer-social*. Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: <http://blog.bufferapp.com/social-media-manager-schedule-checklist>.
- Livingstone, S., Haddon, L., Gorzig, A., Olafson K. »EU Kids Online.« *LSE*. Pridobljeno 25. 10. 2014 s spletne strani: [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20Report.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20Report.pdf).
- Merriam-Webster. »Social Media.« *Merriam-Webster*. 2014. Pridobljeno 25. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20media>.
- Piombino, K. »The Best and Worst Times to Post to Social Media (Infographic).« *Entrepreneur*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.entrepreneur.com/article/226973>.
- Rose, J. »How to Create a Social Media Editorial Calendar.« *Brand Drive Digital*. Pridobljeno 23. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.branddrivendigital.com/social-media-editorial-calendar/>.
- Walker, J. »Using Social Networking software with learners who have additional support needs at Perth College« *Jisc RSC*. Pridobljeno 25. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.rsc-scotland.org/?p=527>.
- Žolnir, N. »Družbena omrežja pri pouku.« Delo. Pridobljeno 25. 10. 2014 s spletne strani: <http://www.delo.si/druzba/panorama/druzbena-omrezja-pri-pouku.html>.
- Wikipedia. *List of social networking websites*. Pridobljeno 22. 10. 2014 s spletne strani: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_social_networking_websites.

> **Mag. Domen Božeglav**, višji svetovalec področja, je zaposlen na Arnesu.
 Naslov: Arnes, p. p. 7, 1001 Ljubljana.
 Naslov elektronske pošte: domen.bozeglav@arnes.si

Opredelitev poučne knjige za otroke in mladino in lastnosti dobre poučne knjige

A definition of a good educational book for children and youth, and characteristics of a good educational book

> Tina Bilban

Izvleček

Delitev na poučne knjige in leposlovje predstavlja osnovno delitev knjig na področju otroške in mladinske književnosti. Poučno knjigo bi lahko opredelili kot knjigo za otroke in mladino, ki izhaja iz dejanskih informacij o našem okolju in nas samih. Podajanje informacij ni podrejeno literarni obdelavi, glavni vzgib poučne knjige pa je informiranje, lahko tudi motiviranje, torej predvsem poučevanje. Poučna knjiga je knjiga na preseku med umetnostjo, znanostjo (oziroma stroko) in pedagogiko. To pa določa tudi glavne lastnosti dobre poučne knjige, katerih analiza temelji predvsem na večletnem delu in izkušnjah strokovnega odbora, ki je pripravil Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig. Le-te so: zaokroženost tematike in usmerjenost k enotni starostni skupini, kritični pretres uporabljenih podatkov in virov, dobra razlaga, ki je hkrati razumljiva in točna, ter kakovostno oblikovanje z estetskimi in hkrati nazornimi ilustracijami, shemami in interaktivnimi orodji. Zato je nujno, da pri izdelavi poučne knjige sodelujejo strokovnjaki z različnih področij in s tem mladim bralcem omogočijo kakovostno prehajanje med svetovi.

Ključne besede

poučna knjiga, znanost, literatura, pedagogika, otroška in mladinska književnost

UDK 087.5:028.1

Abstract

The division to educational books and fiction is basic division in the areas of children and youth literature. Educational book can be defined as a book for children and youth which is primarily based on actual facts on our environment and ourselves. Information presentation is not subjected to literary presentation and the main aim of educational books is to inform and also motivate, thus to educate. An educational book lies in the crossroad between art, science (i.e. profession) and pedagogy. These things also define main traits of a good educational book. Their analysis is based primarily on years of work and experience of the experts who prepare the Manual for reading of good youth books. The books in this manual form a whole in terms of content, focus on one age-group, critical view of used data and sources, good explanation which is both understandable and exact, as well as quality design using aesthetic and precise illustrations, schemas, and interactive tools. We see that it is essential that the creation of an educational book is the result of work of experts from different fields. This helps young readers quality transition between the worlds.

Keywords

educational books, science, literature, pedagogy, children's literature, youth literature

Kaj je poučna knjiga

Delitev na poučne knjige in leposlovje predstavlja osnovno delitev knjig na področju literature za otroke in mladino. To je temeljna delitev, ki jo najdemo v knjižnicah, ko iščemo gradivo, delitev, ki opredeljuje nakupe gradiva, delitev, ki jo najdemo v *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig*, delitev, ki opredeljuje knjige, upravičene do nagrad za najboljšo otroško in mladinsko literaturo (razen Zlate hruške za najboljšo izvirno poučno knjigo so, kolikor vem, vse nagrade namenjene izključno leposlovnim delom za otroke in mladino) itn. Čeprav ta delitev torej vnaprej obvladuje kakršno koli delovanje na področju literature za otroke in mladino, pa se pogosto

postavlja vprašanje, kaj poučna knjiga sploh je, katera dela razumeti kot poučna, kaj razumeti kot najpomembnejše sestavne dele poučne knjige in posledično, kaj razumeti kot dobro poučno knjigo, kam uvrstiti hibride med poučno knjigo in leposlovjem in kaj sploh razumeti kot tovrstni hibrid.

Za boljše razumevanje poučne knjige na področju literature za otroke in mladino v slovenskem literarnem prostoru velja pogledati zunaj njenih meja, k »poučni« knjigi za odrasle in k tujim ustreznici izraza »poučna« knjiga.

Na področju knjige za odrasle v slovenskem literarnem prostoru izraza poučna knjiga ne najdemo, kar bi lahko razumeli tudi v smislu, da izraz poučna knjiga v podtonu vsebuje tudi podatek, da gre za ustrezno otroško ali mladinsko literaturo. Za knjige za odrasle bralce, ki bi jih lahko na podlagi predmeta in načina obravnave primerjali s poučnimi knjigami, se najpogosteje uporablja izraz stvarna literatura (ponekod se uporablja tudi izraz stvarna literatura za otroke in mladino), a glede na uporabo termina v slovenskem literarnem prostoru ni povsem jasno, kaj vse lahko uvrstimo pod termin stvarna literatura: nekatere založbe ločujejo med stvarno literaturo in priročniki, a oboje predstavljajo v skupni kategoriji (*glej* Seznam stvarne literature in priročnikov na spletni strani založbe Miš), v reviji *Bukla*, ki že nekaj let prinaša najbolj obsežen pregled knjižnične produkcije v slovenskem literarnem prostoru, pogosto uporabljajo delitev na stvarno literaturo in esejistiko, ki sta nato znova pogosto zastopani v enotnih prispevkih (Valetič, 2012), v pravilniku za podeljevanje nagrade za najlepšo slovensko knjigo pa na primer ločujejo med stvarno literaturo in znanstvenimi knjigami, a ponovno oboje vključujejo pod okrilje enotne skupine »C« (podobno v nemškem literarnem prostoru ločijo med t. i. Sachbücher in Fachbücher, torej stvarno in strokovno literaturo – *glej* Wikipedija – razlaga pojma Sachbuch). Strokovne obravnave termina stvarna literatura pa tako rekoč ni.

Vsekakor bi lahko rekli, da se področje »poučne« knjige za odrasle, ki vključuje stvarno literaturo in njene najbližje sorodnice, ki jih včasih najdemo v skupini stvarne literature, spet drugič pa ob njej, močno razveji glede na zahtevnost tovrstne literature in njene ciljne bralce: tukaj najdemo tako znanstveno in strokovno literaturo, poljudnoznanstveno literaturo, leksikone in atlase, priročnike, vodnike, kuharske knjige itn. Na podlagi tega lahko ugotovimo, da poučna knjiga za otroke in mladino vključuje vse te zahtevnostne stopnje, da knjige s polic poučne knjige nagovarjajo tako bodoče bralce znanstvene literature kot priročnikov in kuharskih knjig.

Če se ozremo na področje »poučne« knjige zunaj meja slovenskega literarnega prostora, vidimo, da tudi tam, podobno kot na področju »poučne« knjige za odrasle, področja ne obvladuje enoznačno en sam pojem. V angleškem literarnem prostoru, ki ima, vsaj v zadnjem času, na slovenskega verjetno največji vpliv, se tako uporabljata predvsem izraza »non-fiction book« in »information book«. Izraz »non-fiction book« označuje dela, ki jih je avtor osnoval na resničnih dejstvih, informacijah ali prepričanjih. Za dela v tej skupini velja, da avtor sledi prepričanju, da so resnična (*glej* Wikipedija – razlaga pojma non-fiction), v nasprotnem primeru ne gre za njegovo umetniško svobodo (kot v primeru fikcije), temveč za zmotno prepričanje ali laž. Poleg del iz skupine poučne literature najdemo v tej skupini tudi dela, ki jih v slovenskem literarnem prostoru (na primer znotraj kategorizacije literature v večini knjižnic) uvrščamo med literarna dela, na primer *Dnevnik Ane Frank*. Ob prebiranju seznamov t. i. »non-fiction books« pa vidimo, da izraz ni le nekompatibilen s slovenskim izrazom poučna knjiga, temveč tudi sam po sebi problematičen.

Tako na primer prav na vrhu seznama priporočenih »non-fiction books« za otroke na največjem svetovnem portalu za vrednotenje in priporočanje knjig www.goodreads.com najdemo delo *George's Secret Key to Universe* izpod peresa Lucy in Stephena Hawkinga (*glej* Seznam priporočenih »non-fiction« knjig spletne strani

www.goodreads.com). Delo je bilo prevedeno tudi v slovenščino pod naslovom *Jure in zakladi veselja* (2010), gre pa za eno izmed knjig iz niza Juretovih in Aničinih dogodivščin v veselju, v katerih mlada junaka predvsem spoznavata znanost in rešujeta veselje. V napeto znanstvenofantastično zgodbo so spretno vpete poljudno-znanstvene razlage kozmoloških pojavov, s katerimi se srečujeta Jure in Anica. Ker specifiko knjige narekujejo prav poučni elementi, spretno vpeti v napeto zgodbo, so knjige o Juretovih dogodivščinah v veselju uvrščene med poučno literaturo tudi v nekaterih slovenskih knjižnicah (na primer v knjižnici Otona Župančiča Mestne knjižnice Ljubljana), zadnja iz niza knjig o Juretu – *Jure in prapok* (2012) – pa je med poučne knjige uvrščena tudi v *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig*. A medtem ko gre pri uvrstitvi med bodisi leposlovje bodisi poučne knjige predvsem za odločitev, kateri elementi prevladujejo, saj se poučnost in leposlovnost med seboj ne izključujeta, je uvrstitev tovrstnih hibridov pri delitvi na non-fiction in fiction bistveno bolj problematična. Glede na to, da naj bi »non-fiction books« po definiciji temeljile na avtorjevemu prepričanju, da gre za prikazovanje dejstev, bi Juretove dogodivščine v veselju torej »moralo« označiti kot laž ali zmoto Lucy in Stephena Hawkinga. Po drugi strani je uvrstitev tovrstnih hibridov med fikcijo manj problematična, saj za slednjo ni nujno potrebno, da ne vključuje tudi resničnih dejstev. Vidimo lahko, da delitev na »non-fiction« in »fiction« ponuja dosti manj svobode v presojanju, kakšen je glavni namen in kakšne so glavne lastnosti knjige, saj nas umestitev knjige, ki je v prvi vrsti poučna, a uporablja tudi fantazijske prvine, pripelje do prikazanega absurda. Delitev na »fiction books« in »non-fiction books« namreč temelji na logičnem načelu izključitve tretjega, torej A ali ne A, kar pa je v literarnem svetu, polnem hibridov in vedno novih zvrsti prehajanj med skupinami izrazito problematično. Kljub temu je delitev na »fiction books« in »non-fiction books« v angleškem literarnem prostoru prevladujoča, bolj ali manj pa načelom takšne delitve sledita tudi naša delitev na stvarno literaturo in leposlovje ter nemška delitev na »Sachbücher« in »Belletristik«.

Manj problematičen je drugi izraz, ki se še uporablja v angleškem literarnem prostoru – »information book«, ki je hkrati tudi bolj soroden našemu izrazu »poučna knjiga«. V obe skupini bi lahko uvrstili bolj ali manj enake knjige, gre pa za razliko v poudarku, ki narekuje naravo knjige. Izraz »information book« temelji na podlagi, na materialu, iz katerega izhaja knjiga, pri izrazu poučna literatura pa gre predvsem za namen, cilj dela, ki ga izraz opisuje. S tem že sam izraz poudarja najpomembnejše dimenzije tovrstne knjige, hkrati pa, kar je pomembno predvsem pri klasifikaciji knjig v knjižnicah, kjer je glavni namen, da bi prave knjige na ustreznih policah prišle do pravih bralcev, sam izraz daje legitimnost odločitvam o klasifikacijah hibridov (kakršne so na primer knjige o Juretu avtorjev Lucy in Stephena Hawkinga) glede na njihov namen, saj je material, iz katerega knjige izhajajo, bolj apriorno določen, namen pa je vsekakor lahko aposteriorno kritično premišljen na podlagi izkušenj in znanj strokovnjaka, ki knjigo razvršča.

Na podlagi tega kratkega razgleda zunaj meja poučne knjige za otroke in mladino v slovenskem literarnem prostoru, ki nam je omogočil predvsem kritičen, primerjalni razgled na sam izraz poučna knjiga, bi zdaj lahko ponudili tudi poizkus opredelitve poučne knjige: *Poučna knjiga je knjiga za otroke in mladino, ki primarno izhaja iz dejanskih informacij o našem okolju in nas samih, njihovo podajanje ni podrejeno literarni obdelavi, njen glavni vzgib pa je informiranje, lahko tudi motiviranje, torej predvsem poučevanje.*

Opredelitev je seveda primarno dinamična, kar pomeni, da ne določa le, katere knjige lahko označimo kot poučne, temveč tudi knjige (bodisi nova dela bodisi nov premislek že izdanih del) sodoločajo opredelitev poučne knjige in njeno potencialno spreminjanje. Pri tem imajo bistveno vlogo že omenjeni hibridi, ki pogosto ne predstavljajo le del, ki so najbolj problematična za klasifikacijo, temveč predstavljajo

tudi dela, ki so v okviru produkcije specifičnega časa in prostora pogosto najbolj domišljena, kakovostna in vplivna.

Razgled čez področja, na katera meji poučna knjiga, in snovanje opredelitve poučne knjige pa sta nam ponudila še eno ugotovitev, bistveno za razumevanje poučne knjige, njenega ustvarjanja in umeščanja. Poučna knjiga je namreč knjiga na preseku, je knjiga, ki združuje strokovno znanje z elementi umetnosti in pedagogike oz. poznavanja svojih specifičnih bralcev (otrok in mladine) in njihovega načina razmišljanja. Avtor dobre poučne knjige je tako lahko samo nekdo, ki je strokovnjak s področja, ki ga opisuje, ali pa to področje vsaj zelo dobro pozna, ki ima občutek za jezik in estetiko na splošno ter razume svoje specifične bralce in njihove potrebe. Enako vešči na vseh treh področjih delovanja bi morali biti tudi ilustrator ali oblikovalec tovrstnega dela, urednik, lektor in/ali prevajalec, založnik itn. Ob kakovostnem in kompleksnem sodelovanju različnih deležnikov, soudeleženih pri oblikovanju knjige, seveda ni potrebno, da je znanje z vseh treh področij vedno združeno v eni osebi, potrebno je, da so vsa znanja združena v končnem izdelku. Prav zaradi stalne razpetosti med tri raznolika področja (če jih, nekoliko površno označimo kot znanost, umetnost in pedagogiko) se poučna knjiga v slovenskem literarnem prostoru pogosto znajde na »nikogaršnji zemlji«. Nimamo namreč niti institucij, ki bi podpirale poučno knjigo (te so bodisi namenjene umetnosti in torej predvsem leposlovju, bodisi izobraževanju in torej predvsem učbenikom, bodisi znanosti in torej predvsem znanstveni literaturi, namenjeni odraslim bralcem), niti strokovnjakov, ki bi se ukvarjali z vrednotenjem in analizo poučne knjige, niti medijev, kjer bi svoje ugotovitve in opažanja lahko objavljali, niti založnikov in urednikov, ki bi bili vešči vseh treh področij in bi tako lahko usmerjali tudi avtorje, ilustratorje, prevajalce, strokovne pregledovalce itn., ki naj sodelovali bi pri izdaji kakovostnih poučnih knjig. Do njihovega sodelovanja v slovenskem prostoru najpogosteje ne pride, saj velik del izvirnih slovenskih poučnih knjig vsaj v zadnjem obdobju izide pod okriljem samozaložb ali manjših založb (glej na primer Učman, 2013; Zorec, 2013).

Kakovostna poučna knjiga je, kot smo prikazali, izjemno kompleksna, stanje na področju izdajanja takih knjig v slovenskem prostoru pa danes ni spodbudno. A katere sploh so bistvene lastnosti dobre poučne knjige, h katerim bi bilo treba stremeti, lastnosti, ki jih upošteva tudi strokovni uredniški odbor *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig* ob vrednotenju vsakoletne produkcije poučnih knjig?

Kaj potrebuje dobra poučna knjiga

Glavnim lastnostim dobre knjige, katerih analiza temelji predvsem na večletnem delu in izkušnjah strokovnega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig* (Lavrenčič Vrabec in Mlakar, 2013; Kemperle et al., 2012; Kemperle et al., 2011; Lavrenčič Vrabec et al., 2010; Lavrenčič Vrabec et al., 2009), bomo sledili na podlagi primerov dobrih praks iz preteklih let.

Za sodobno poučno knjigo velja, da se kot njena konkurenca v množici zakladnic znanja vse bolj pojavljajo tudi drugi mediji, od poučnih filmov in oddaj do ustreznih strani na svetovnem spletu. Če so otroci preteklih generacij poučne knjige še uporabljali za to, da so v njih (samo) poiskali želeno informacijo ali kratko razlago, jih danes tovrstne podatke večina poišče na medmrežju. Ena od lastnosti, ki v množici drugih medijev odlikujejo dobro poučno knjigo, je tako zaokroženost in obvladovanje izbrane tematike.

V dobri poučni knjigi mora biti izbrana tematika predstavljena temeljito in zakroženo, otroku mora ponuditi tako temeljno znanje, na podlagi katerega lahko vstopi na področje, kot posamezne zanimivosti ali bistvene zahtevnejše informacije oziroma

nadgradnje temeljnega znanja. Pri tem bi izpostavila koncept zbirke *Pustolovec*, ki je pri založbi Mladinska knjiga izhajala med letoma 2010 in 2012. Vse knjige iz zbirke so razdeljene na tematska sklopa »*Pregledno*« in »*Podrobno*«. Tako so v knjigi *Dinozavri* v prvem delu predstavljeni doba dinozavrov, življenje dinozavrov in odkrivanje dinozavrov, v drugem delu pa, v okviru skupin rastlinojedi in mesojedi dinozavri, posamezni izbrani rodovi dinozavrov (Long, 2012). V knjigi *Izumi*, pa je v delu »*Pregledno*«, naslovljenem »*Svet izumov*«, najprej razloženo, kaj je izum, na kratko pa so predstavljeni zgodovina izumov in prvi izumitelji. V delu »*Podrobno*« pa so potem, na podlagi temeljnega znanja, kaj izum sploh je, predstavljeni številni izbrani veliki izumi (Glenn, 2011).

Poleg tematske zaokroženosti in enotnosti je za dobro poučno knjigo zelo pomembno tudi, da je celoten način predstavitve enotno namenjen izbrani starostni skupini. Temu morajo biti podrejeni izbor tematike, raven razlage in načini predstavljanja tematike, od ilustracij, razpredelnic in shem do interaktivnih pripomočkov, kakršni so zavihki ali premikajoči se deli knjig. Že omenjena zbirka *Pustolovec* je s svojimi natančnimi, a razumljivi razlagami, številnimi shemami, ki odlično povzemajo in dopolnjujejo besedilo, ter izdelanimi računalniškimi ilustracijami namenjena predvsem osnovnošolcem druge polovice osnovne šole. Pravzaprav je to starostna skupina, h kateri je usmerjena večina poučnih knjig, saj v tem starostnem obdobju otroci že razumejo natančnejše razlage, v pomoč pri razumevanju pa so jim tudi razpredelnice in sheme. Za otroke iz zgodnejšega starostnega obdobja pa morajo biti razlage še bolj preproste, teme dodatno prilagojene njihovem zanimanju (v zbirkah, namenjenih otrokom iz predšolskega obdobja ali prve polovice osnovne šole, skoraj nikoli ne manjkajo knjige o živalih ali vozilih), ilustracije bolj nagovarjajoče, sheme in razpredelnice pa po navadi zamenjajo zavihki in gibajoči se deli knjig. Nekaj kakovostnih zbirk prevedenih poučnih knjig, namenjenih predvsem mlajšim otrokom, je v zadnjih letih izdala založba Učila International. Zbirka *Odkrivam svet*, ki je izhajala v letih 2006–2009, je namenjena otrokom v predšolskem obdobju, izbrane teme, od *Piratov* (2009) in *Vremena* (Wernsing-Botmeyer, 2009) do *Dinozavrov* (2008) in *Mladičkov* (2009), pa so hkrati preproste in točno razložene, podkrepljene s smiselno postavljenimi zavihki in privlačnimi, nazornimi ilustracijami. V letu 2013 pa je začela izhajati zbirka *Kaj?Kako?Zakaj?*, namenjena predšolskim otrokom in mlajšim osnovnošolcem. Razlage so zdaj nekoliko bolj kompleksne, čeprav še vedno lahko razumljive, avtorji spretno prepletajo temeljno znanje in zanimivosti, privlačne za izbrano starostno skupino (v delu *Odkrivamo vesolje* otroci spoznajo planete v našem Osončju, izvejo pa tudi, kako lahko astronauti v breztežnostnem prostoru uporabljajo stranišče (Erne, 2013)), besedilo pa je podkrepljeno tako s številnimi nazornimi ilustracijami kot tudi s smiselno postavljenimi zavihki in nekaterimi, sicer redkimi, shematskimi prikazi.

Zaokroženost tematike in prilagojenost isti ciljni skupini sta tako prednosti dobre poučne knjige, ki ju iskanje ustreznih podatkov po medmrežju le težko nadomesti, čeprav ju, ob smiselni uporabi, vsekakor lahko dopolni. Še ena lastnost dobre poučne knjige, ki otrokom ne le zagotavlja kakovostne in ustrezne informacije, temveč jih hkrati »vzgaja« v kritične pretresovalce informacij, ki bodo pozneje lažje in pravilneje uporabljali tudi druge medije, z medmrežjem na čelu, pa je nujnost kritičnega pretresa uporabljenih podatkov in ovrednotenja virov. Verjetno ni treba posebej poudarjati, da je dobra poučna knjiga lahko le tista, ki kritično pretrese vse uporabljene podatke. Ker se mnogokrat zgodi, da avtorji poučnih knjig, na žalost največkrat prav tistih bolj interaktivnih, ki temeljijo na večdimenzionalnem nagovarjanju ciljnega občinstva in estetiki prikaza, niso tudi strokovnjaki s področja, se v poučne knjige na žalost mnogokrat prikradejo le delno točne ali celo nepravilne informacije. Po navadi gre za družbeno sprejete mite, ki pa so bili v znanosti že ovrženi. Takšen je na primer koncept zemljevida okusov na jeziku (receptorje za posamezne okuse naj

bi našli na določenih delih jezika), ki je v družbi splošno sprejet kot resničen, v svetu znanosti pa je bil že večkrat ovržen (glej Wanjek, 2006), saj naj bi bili receptorji za posamezne okuse razporejeni po vsem jeziku (tako zemljevid okusov ne predstavlja poenostavljenega, temveč preprosto napačen in ovržen model). »Jezikovni zemljevid« je tako (napačno) predstavljen v skoraj vseh poučnih knjigah o telesu in čutilih (med drugim tudi v sicer odličnih knjigah, ki pri prikazu drugih pojmov in problemov otrokom ponujajo ustrezne in kakovostne razlage, na primer v knjigi *Moje zanimivo telo* (Hedelin, 2007)), takšne, ki bi ponudila znanstveno ustrezno razlago, pa, vsaj glede na moje poznavanje področja poučne knjige, v slovenskem literarnem prostoru ni. Gre torej za zelo vztrajno napako, za odpravo katere bi morali ustvarjalci (na primer avtor, ker gre pri slovenskih poučnih knjigah o telesu predvsem za prevode, pa na primer tudi prevajalec, urednik ali strokovni pregledovalec, če ta obstaja) preseči nabor ustaljenih virov (na primer druge poučne knjige, »družbeno znanje« ali starejšo znanstveno literaturo) in poseči po sodobnih znanstvenih virih.

V sodobni družbi množice informacij, v kateri so informacije skoraj vedno na voljo, zelo vprašljivi pa sta njihova ustreznost in kakovost, sta kritičen pretres informacij in ovrednotenje virov izjemno pomembna. Zato bi izpostavila dve poučni deli, ki ne le uporabljata kritično pretresene informacije, temveč hkrati tematizirata sam kritični pretres informacij. Rainer Köthe v delu *Astronomija, preproste razlage*, ki ga je leta 2010 izdala Tehniška založba Slovenije, poleg natančnih razlag pojavov v našem vesolju in navodil za opazovanje neba ponudi tudi kritični pogled na astronomiji »sorodna« polja, kakršno je astrologija. Kritični znanstveni pogled ni samo navržen v smislu: takšni pogledi niso znanstveni, zato so napačni, temveč smiselno utemeljen, bralce pa s tem spodbuja h kritičnemu samostojnemu razmišljanju in vrednotenju informacij. Podobno Boris Vezjak v *Sokratovem Pojmovniku za mlade*, ki ga je leta 2011 izdala založba Arestej, kritično pretresa vire, ki nam iz oddaljene zgodovine pričajo o Sokratovem življenju. Različne vire na začetku knjige predstavi in sooči, bralcu pokaže orodja za njihovo vrednotenje, hkrati pa ob sestavljanju zgodbe o Sokratu ves čas pušča odprte možnosti za drugačne resnice, ki so ob tovrstni subjektivnosti in zgodovinski oddaljenosti virov neizogibne.

Ena od glavnih lastnosti dobre poučne knjige, ki nikakor ni posebnost knjižne oblike podajanja informacij, temveč je ključna za kakovostno poučevanje prek katerega koli medija, pa je dobra razlaga. Razlaga, ki je strokovno točna in kompleksna, hkrati pa razumljiva, nazorna in prilagojena starostni skupini. Pri tem razlaga v dobri poučni knjigi nikakor ni samo zapisana definicija pojma. Za podajanje informacij je zelo dobrodošlo, če avtor poleg jezika uporabi tudi druga sporočilna sredstva, od ilustracije do shematskega prikaza, ki razlago naredijo še bolj celovito in razumljivo. Ena od pastí poučnih knjig je, da, predvsem knjige v slogu enciklopedij, ponudijo množico sicer zanimivih in lepo prikazanih informacij, prostora za temeljito razlago pa jim na ozko odmerjenem prostoru zmanjka. Ob koncu branja so mladi bralci zasičeni z informacijami in morda celo zadovoljni z množico zanimivosti, ki jim jih je knjiga ponudila, a na novo pridobljenega znanja pravzaprav ne razumejo, predvsem pa ga težko povežejo med seboj ali nadgradijo. Pri tem bi kot zelo dober primer, ki kljub enciklopedični naravi presega takšen okvir, izpostavila knjigo Roberta Dinwiddia *Drobci znanosti*, ki je leta 2010 izšla pri Tehniški založbi. V njej avtor, kot pove že naslov, predstavi posamezne drobce znanosti, a namesto trosenja informacijskih drobtinic se odloči za izbor nekaterih ključnih konceptov, pojavov in teorij ter jih s pomočjo izdelanih shematičnih prikazov kakovostno razloži. Seveda nekaj strani o kvantni mehaniki bralcu ne bo ponudilo zadostnega razgleda čez to področje, bo pa Dinwiddiev prikaz (ki sicer presega marsikatero srednješolsko predstavitev tega področja) ponudil bralcu, da se ozre čez področje, dobi občutek o naravi kvantne mehanike, razume nekatere najosnovnejše koncepte in se na podlagi tega odloči za morebitno nadaljnje branje literature, osredotočene na posamezno problematiko, ki se mu

je zdela posebej zanimiva. Dinwiddie razlage so tako še vedno zelo zgoščene, a hkrati strokovno točne in kot take za prva srečanja s področjem zelo smiselne. Je pa, nedvomno, takšen zgoščen, a hkrati točen prikaz mogoč le pri poučni literaturi, namenjeni starejšim mladostnikom (starejšim osnovnošolcem in predvsem srednješolcem, ne nazadnje pa tudi odraslim), medtem ko si morajo knjige, namenjene mlajšim bralcem, za predstavitev posameznih problemov nedvomno vzeti več prostora. Pri tem se pogosto pojavlja problem razmerja med razumljivostjo in točnostjo. Zaradi občutljivega razmerja med področji znanosti, estetike in pedagogike, na katerem morajo loviti svoje ravnotežje dobre poučne knjige, se nemalokrat zgodi, da so razlage bodisi strokovno točne, a (povsem) neprimerne za starostno skupino, ki ji je delo v osnovi namenjeno, bodisi enostavne in razumljive, a hkrati nepopolne ali celo napačne. Pri tem bi izpostavila delo *Moje zanimivo telo* avtorice Pascale Hedelin, ki je leta 2007 prvič izšlo pri Tehniški založbi. Avtorica ciljnim bralcem – predšolskim otrokom in otrokom z začetka osnovne šole – ustrezno, s pomočjo številnih ilustracij, zavihkov in interaktivnih orodij, razloži nekatere zapletenejše pojme in procese, kot so na primer razvoj dojenčka v maternici, delovanje mišic ali vid. Kljub poenostavitvenosti razlage (z izjemo problematičnega »jezikovnega zemljevida«, ki smo ga omenili na prejšnjih straneh) tako avtorica uspe kakovostno in točno razložiti kompleksne pojme in procese.

Kot smo videli pri vseh obravnavanih lastnostih dobre poučne knjige, ta nikakor ne temelji samo na izpopolnjeni gimnastici jezika. Brez kakovostnih ilustracij in oblikovanja dobre poučne knjige pravzaprav sploh ni, pogosto pa kakovostni prikazi temeljijo tudi na uporabi preiščljeno postavljenih in oblikovanih shem, zavihkov in drugih interaktivnih orodij. Prav zato je pri poučni knjigi, še toliko bolj kot pri leposlovju, kjer lahko dobra knjiga sloni skorajda povsem na izdelanem jeziku (z dobrim slogom, fabulo in slovnično pravilnostjo), pomembno, da pri njeni izdelavi sodelujejo različni strokovnjaki. Ti poskrbijo tako za interakcijo med jezikom in drugimi orodji kot za estetiko in točnost nejezikovnih orodij in ne nazadnje za osnovno urejenost celotnega gradiva, od razporeditve pa do preloma strani, ki, kljub temu da zvenijo kot postransko obrtniško delo, mnogokrat pokvarijo sicer dober izdelek. Za odlično poučno delo so tako odlične ilustracije (in odlično oblikovanje v celoti) prav tako pomembne kot odlično besedilo. Pri tem bi izpostavila nekaj odličnih izvorno slovenskih izdelkov, ki temeljijo prav na koheziji odličnih in izvirnih ilustracij in besedila. Taka je na primer knjiga *Zelišča male* čarovnice avtorice Polonce Kovač in ilustratorke Ančke Gošnik Godec, ki je prvič izšla pri Mladinski knjigi leta 1995. V delu ilustratorka z zelo estetskimi in hkrati izjemno natančnimi ilustracijami, ki bralcu o zeliščih in njihovih lastnostih povedo več od dobrih fotografij, dopolnjuje izvorno besedilo, kjer se fiktivna zgodba o mali čarovnici prepleta s poučnimi informacijami o zeliščih. Še en primer zelo kakovostnega prepleta ilustracije in besedila, tokrat namenjenega starejšim bralcem, pa je delo avtorja Mira Cerarja in ilustratorja Izarja Lunačka *Kako sem otrokom razložil demokracijo*, ki je izšlo pri Cankarjevi založbi leta 2009. V njem avtor in ilustrator z natančnimi, a razumljivimi razlagami ter komičnimi, a hkrati prav tako informativnimi stripi mladostnikom predstavljata razmeroma zapletene, a hkrati za razumevanje našega političnega, pravnega in družbenega sistema nujne pojme. Pri tem ilustracije v obliki stripov s svojo komičnostjo hkrati rahljajo zahtevno besedilo in ga pomembno osvetlujejo z druge strani.

Kje se izgubijo dobre izvorne poučne knjige in zakaj jih potrebujemo

Vse bistvene lastnosti kakovostne poučne knjige temeljijo na ravnovesju vseh plasti poučne knjige: strokovne, umetniške in pedagoške. Sem sodijo zaokroženost tematike in usmerjenost k enotni starostni skupini, kritični pretres uporabljenih podatkov

in virov, dobra razlaga, ki je hkrati razumljiva in točna, ali pa kakovostno oblikovanje z estetskimi in hkrati nazornimi ilustracijami, shemami in interaktivnimi orodji.

Prav zato je nujno, da pri izdelavi poučne knjige sodelujejo strokovnjaki z različnih področij – le stežka je znanstvenik, ki je hkrati vešč slogovno izpiljenega in dovolj preprostega jezika, tudi dober oblikovalec ali celo ilustrator ter pretanjen poznavalec posebnih potreb svojih specifičnih bralcev.

Tu pa nam v slovenskem literarnem prostoru manjka še nekaj vaje v plodnem sodelovanju, saj marsikdaj potencialno zelo izvirni in kakovostni izdelki ostanejo na pol poti, kar se na primer jasno kaže v lanski produkciji izvirne slovenske poučne knjige. Ta je ponudila kar nekaj zanimivih idej in dobrih prijemov (*glej* Maček, 2013; Zorec, 2013; Bavec, 2013), a prav nobenega vsestransko odličnega izdelka. Nedvomno je to tudi odraz posebnega stanja v slovenskem literarnem prostoru, kjer poučni knjigi manjka strokovne in medijske podpore in kjer pri ustvarjanju književnih del pogosto izostane prepotrebno sodelovanje med različnimi strokovnjaki, kar je na področju kompleksne poučne knjige še toliko bolj pomembno.

Dobra poučna knjiga lahko nastane samo s povezovanjem področij. Posledično pa lahko na to potovanje odpelje tudi svoje bralce, bodisi samo občasne bralce, ki jih na primer zanimajo poizkusi, tuje dežele ali pa torte in bodo s pomočjo poučne knjige stopili v svet knjižnic, branja in literature, ali pa knjižne molje, ki bodo s pomočjo poučne knjige razširili svoja obzorja in spoznali skrivnostne svetove kemijskih elementov, pustolovščine, ki jih obljublja veselje, ter skrivne mehanizme gospodinjstev aparatov in družbenih sistemov. Srečanje z dobro poučno knjigo je za mlade bralce (velike bralce in znanstvenike/kuharje/itn. v nastajanju) nedvomno pomembno, zato njeno mesto gotovo ni na nikogaršnji zemlji med različnimi področji.

Viri

- Bavec, M. (2013). *Zgodbe iz podzemlja*. Ilustrirala T. Zen. Ljubljana: Študentska založba.
- Cerar, M. (2009). *Kako sem otrokom razložil demokracijo*. Ilustriral I. Lunacek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dinozavri* (2008). Prevod P. Piber. Zbirka Odkrivam svet. Tržič: Učila International.
- Dinwiddie, R. (2010). *Drobci znanosti*. Prevod A. Tomše. Ljubljana: Tehniškazaložba Slovenije.
- Erne A. (2013). *Odkrivamo veselje*. Prevod P. Anžlovar. Zbirka Kdo? Kaj? Zakaj? Tržič: Učila International.
- Glenn, M. (2011). *Izumi*. Prevod S. Kuščer. Zbirka Pustolovec. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Hedelin, P. (2007). *Moje zanimivo telo*. Prevod M. Kralj. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Kemperle, K. et al. (2012). *Algoritem arene: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2012: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2011*. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Kemperle, K. et al. (2011). *Geneze – poti v bistroumne nesmisle: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2011: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2010*. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Kovač, P. (1995). *Zelišča male čarovnice*. Ilustrirala A. Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Köthe R. (2010). *Astronomija: preproste razlage*. Prevod L. Jevsenak. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Lavrenčič Vrabec, D., Mlakar, I. (2013). *Ekvilibristika branja: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2013: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2012*. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Lavrenčič Vrabec, D. et al. (2010). *Ozvezdje knjiga: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2009*. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Lavrenčič Vrabec, D. et al. (2009). *Pogled na drugi stran: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2009: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2008*. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Long, J. (2010). *Dinozavri*. Prevod K. Berden. Zbirka Pustolovec. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Maček I. (2013). *Mikokaj ali mala knjiga o mikorizi*. Ilustrirala M. Fo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

- Mladički* (2009). Prevod M. Žnidar. Zbirka Odkrivam svet. Tržič: Učila International.
- Pirati* (2009). Prevod P. Piber. Zbirka Odkrivam svet. Tržič: Učila International.
- Pravilnik za podeljevanje nagrade za Najlepšo slovensko knjigo. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: http://www.gzs.si/slo/panoge/zbornica_knjiznih_zaloznikov_in_knjigotrcev/pravilniki_pogodbe_predpisi/59210.
- Seznam stvarne literature in priročnikov na spletni strani založbe Miš. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: <http://www.zalozbamis.com/knjige/stvarna-literatura-in-prirocniki/>.
- Seznam priporočenih »non-fiction« knjig spletne strani www.goodreads.com. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: http://www.gzs.si/slo/panoge/zbornica_knjiznih_zaloznikov_in_knjigotrcev/pravilniki_pogodbe_predpisi/59210.
- Ucman, R. (2013). Ekološki zeliščni vrt. Domžale: Kozmos.
- Valetič, Ž. (2012). 15 x 3 naslovi stvarne literature in esejistike 2012. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: http://www.bukla.si/?action=clanki&limit=12&article_id=2136.
- Vezjak, B. (2011). *Sokratov pojmovnik za mlade*. Ljubljana: Arestej.
- Wanijek, C. (2009). The Tongue Map: Tasteless Myth Debunked. LiveScience. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: <http://www.livescience.com/7113-tongue-map-tasteless-myth-debunked.html>.
- Wernsing-Botmeyer B. (2009). *Vreme*. Prevod N. Božič. Tržič: Učila International.
- Wikipedija – razlaga pojma Sachbuch. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: <http://de.wikipedia.org/wiki/Sachbuch>.
- Wikipedija – razlaga pojma non-fiction. Pridobljeno 11. 8. 2014 s spletne strani: <http://en.wikipedia.org/wiki/Non-fiction>.
- Zorec, M. (2013). *Zabavna naravoslovna delavnica*. Grosuplje: Knjigca.

> **Dr. Tina Bilban** je raziskovalka na Inštitutu Nove revije, literarna kritičarka in recenzentka, samozaposlena na področju kulture.
 Naslov: Inštitut Nove revije, Gospodinjska ulica 8, 1000 Ljubljana; Dr. Tina Bilban, Tacenska cesta 123 a, 1000 Ljubljana
 Naslov elektronske pošte tinabilban@gmail.com

Poučna besedila v revijah za otroke

Didactic texts in children's magazines

> Slavica Remškar

Izvleček

Leposlovna in poučna revija za otroke je lahko kakovosten vir raznovrstnih bralnih gradiv. Primerno izbrano besedilo – glede na otrokove interese in zmožnosti – je močna motivacija za branje. Članek poleg pomena zvrstne raznovrstnosti v otroški reviji osvetljuje tudi sam proces in problematiko nastajanja poučnih besedil ter prepletenost besedilnih in likovnih elementov: delež strokovnjaka, tekstopisca, ilustratorja, fotografa, urednika ...

Ključne besede

revija za otroke, iskanje informacij, bralna motivacija, branje z razumevanjem, zvrstna raznovrstnost, poučna besedila, likovni elementi, avtor, tekstopisec, fotograf, urednik

UDK 087.5:050

Abstract

An educational and fiction magazine can serve as a high-quality source of various reading materials. A carefully chosen text – which considers the child's interests and capabilities – provides a strong motivation for reading. Besides the importance of the diversity of different text genres, the article also discusses the process of creating a didactic text and the intertwining of textual and visual elements: the contribution of the field specialist, the author of the text, the illustrator, the photographer, the editor.

Keywords

children's magazines, information retrieval, reading motivation, reading with understanding, genre diversity, educational texts, visual elements, author, author of the text, photographer, editor

1 Uvod

Na kaj najprej pomislijo starši, pa tudi mnoge učiteljice, vzgojiteljice, ko z njimi spregovorimo o učenju branja, o branju z otrokom ter o pomenu dobrih bralnih navad za poznejšo šolsko uspešnost? Na pravljice in pesmice. Bolj redko pa se spomnijo na poučna in praktičnosporazumevalna besedila kot primerno gradivo za doseganje bralne kompetentnosti. Prav zato so v *Mestni knjižnici Ljubljana*, *Knjižnica Otona Župančiča*, *enota Pionirska*, letošnje *Strokovne srede* namenili poljudnim besedilom in na posvet povabili med drugim tudi Cicibanove urednice. Članek je nastal na podlagi s slikovnim gradivom podprte predstavitve na *Strokovni sredi* (15. 1. 2014).

2 Smiselna in nagrajena bralna aktivnost

Promotorjem branja je že dolgo znano, da naj bi predšolski otrok ob umetnostnih besedilih sproščeno užival v zvočnem in domišljijem doživetju. Takšno doživetje mu, dokler se ne izuri v strateškega bralca, lahko zagotovi le odrasli – dovolj dober bralec, dovolj dober pripovedovalec. Sonja Pečjak (2000, str. 35) strateškega bralca opredeli kot takega, »ki je sposoben opazovati in usmerjati lastne kognitivne procese pri branju«. Za učenje branja je torej modro otroku ponuditi kratko, enostavno, zanimivo, neposredno uporabno besedilo. Besedilo, ki ga na poti k strateškemu branju ter posledično branju z razumevanjem ne bo odbilo z dolžino in zapletenostjo, bo pa v njem sam ali s pomočjo odraslega poiskal želene informacije. Denimo jasno praktično navodilo ali kakovostno poučno reportažo s številnimi fotografijami, kjer bo za začetek

dovolj, da prebere podpise k fotografijam. Ali – kot piše Sonja Pečjak (2000, str. 36) – »bralec mora hoteti brati in verjeti, da je sposoben izpolniti bralne naloge, torej da je bralno kompetenten«. Otrok bo zadovoljen in bo neposredno izkusil prednosti branja z razumevanjem, če bo, denimo, lahko sam prebiral ulične napise, če bo po navodilih rešil didaktično nalogo ali po receptu skuhal kaj dobrega, če se bo naučil kaj novega o vesolju, živalih, (pra)zgodovini, o domovini in o tujem pisanem svetu ... Pečjakova (2000, str. 38) sklene: »Dober bralni učinek učenec le redko pričakuje pri aktivnosti, ki se mu zdi nesmiselna in ni nagrajena.«

3 Pomen zvrstne raznovrstnosti

Revija *Ciciban* je v skladu s tem – tako spontanim kot tudi strokovno podprtim vedenjem – že od vsega začetka zasnovana dvodelno. Že pred sedemdesetimi leti, spomladi 1945, sta jo Kristina Brenkova in Josip Ribičič zastavila tako, da prva polovica revije prinaša izbor različnih leposlovnih žanrov, v drugi polovici pa otrok najde poljudna in praktična besedila. Takšen tloris so ohranili *Cicibanovi* uredniki in urednice tja do sredine sedemdesetih let (npr. Zima Vrščaj Holy, Branka Jurca, Leopold Suhodolčan, Jože Šmit); didaktični in zabavni del pa je v sedmem in osmem desetletju prejšnjega stoletja dogradil Božo Kos – verjetno še danes najbolj znan in najbolj priljubljen urednik *Cicibana*, naravoslovec, ki je z užitkom, s humorjem in z učinkovito ilustracijo ter stripom približeval malim bralcem svet narave, znanosti in tehnike.

Šolski učbeniki so bili neprimerno bolj skromni in pusti, kot so današnji, o svetovnem spletu pa se nam še niti sanjalo ni. Visoke naklade ob koncu osemdesetih let (tudi več kot 90.000 izvodov!) kažejo, da je bil takrat *Ciciban* najbolj priljubljeno in včasih edino obučbeniško gradivo. V šolah in vrtcih so vse do sredine devetdesetih let naročanje *Cicibana* skorajda predpisovali, saj je revija zagotavljala vsak mesec nova raznovrstna bralna gradiva za popestritev pouka.

V sedemdesetih in osemdesetih letih so izhajale tudi številne izobraževalne slikanice. Omeniti je treba zbirke *Pelikan*, *Korak*, *Velika izobraževalna slikanica* Založbe Mladinska knjiga ter avtorje, kot so Anton Polenec, Draga Tarman, Marko Aljančič idr. Pisanje poljudnih besedil za otroke je bilo v razcvetu.

Od leta 1993 do 1996 je revijo *Ciciban* postopoma reformirala nova odgovorna urednica, Nataša Bucik, tako da je konceptualno znova uravnotežila literarni in didaktični del – pol literarnih in pol vseh drugih besedil, takšno razmerje je v obeh revijah še danes. *Cicibanu* se je leta 1998 pridružil *Cicido*: logičen nasledek reformiranja *Cicibana*. Po l. 2000 med temami poučnih rubrik v *Cicibanu* in *Cicidoju* ne prevladuje več naravoslovje, ampak so zastopana tudi področja družbe, zgodovine, zemljepisa, kulture, socialnega učenja, tehnike, športa, matematike in logike ...V drugi polovici revije je izobraževalna priloga *Cici Vesela šola* (nekakšna tema meseca), tam so še druge občasne in stalne poljudno strokovne rubrike. Taka zgradba je lastna obema revijama.

Preplet različnih funkcijskih zvrsti, ki je značilen za drugo polovico obravnavanih revij, je bil na *Strokovni sredi* 15. 1. 2014 predstavljen s posnetki in analizo značilnih strani iz revij. (Slikovno-besedilna predstavitev primerov iz revij je objavljena na www.ciciban.si in www.cicido.si.)

Bralci *Cicibana* in *Cicidoja* so na stopnji pred pravo pismenostjo (predšolsko obdobje) in na podaljšani začetni stopnji, pri nas je to druga polovica 2. razreda in 3. razred (po Bralnih stopnjah Duffyja in L. Roehler v Pečjak, 1999, str. 72, 74).

V vsakem Cicibanu je za branje odraslega otroku veliko raznovrstnega bralnega gradiva. Tovrstna besedila je sorazmerno lahko zagotoviti iz zakladnice domačega in svetovnega leposlovja za otroke. Več avtorskega in uredniškega truda pa je treba vložiti, da je v vsaki reviji tudi dovolj primernih besedil za urjenje otrokovega branja in razumevanja. Zagotoviti je treba, denimo, preprosto razlago ali opis ali publicistično besedilo ali praktično sporočevalna besedila, kot so navodilo za izvedbo eksperimenta, izdelavo predmeta, kuharski recept. Številne Cici Vesele šole obsegajo marsikaj od naštetega, npr. Cici Vesela šola *Krompir* Mance Perko, Cici Vesela šola *Zajci in kunci* Barbare Hanuš, Cici Vesela šola *Žuželke* Tinke Bačič.

4 Prepletenost besedilnih in likovnih elementov: delež strokovnjaka, tekstopisca, ilustratorja, fotografa, urednika ...

V procesu nastajanja kakovostne reportaže ali poljudne rubrike za otroke tesno sodeluje več ljudi. Bolj kot so vešči timskega dela, bolje je za končni izdelek in za malega bralca. Strokovnjak, ki že zna sam primerno pisati za otroke, potrebuje samo še dobrega urednika in skrbnega, učljivega ilustratorja, ki se poglobi v stroko in v obravnavano snov. Strokovnjaki, ki potrebno jezikovno znanje imajo, so, denimo, pri Cicibanu trije biologi – pedagogi: Rudi Ocepek, Jelka Pogačnik in Tinka Bačič, vsi tudi avtorji poljudnih in leposlovnih knjig.

Če strokovnjak ne zna preprosto, jasno in zabavno pisati, se mora, še preden dobi besedilo v roke ilustrator, vključiti spreten in radoveden tekstopisec. Včasih pomaga pri »prevajanju« iz strokovnega v poljuden slog kar urednica. Nekaj odličnih »cici spisateljic«, ki znajo same poiskati vire in obdelati določeno strokovno področje tako, da je izdelek otrokom prijazen, prihaja prav iz vrst knjižničark in promotork branja (Barbara Hanuš, Ida Mlakar, Manca Perko). Po lastnih izjavah so se lotile zahtevne naloge poljudnega pisanja tudi zato, ker se zavedajo pomena in zadnje čase pomanjkanja tovrstnih izvirnih slovenskih poljudnih besedil za mlade bralce.

Kaj pomeni poiskati vsakokratni snovi primerno, jasno in jedrnato »upovedenje« in kakšno naj bi bilo harmonično razmerje med besedilnim in slikovnim delom poučnega članka za otroke, kaže nevidno profesionalno delo Cicibanovih urednic: Maje Žugič, denimo, v Cici Veseli šoli *Voda v različnih stanjih*, Jasne Merc pa v Cici Veseli šoli *Čevlji in njihovi sorodniki do prvega kolena*. Odličen zgled pretežno slikovne Cici Vesele šole, ki deluje z veliko ilustracijo čez celotno površino plakata, je *Pristanišče*, kjer je skrito delo prevajanja iz strokovnih besedil Luke Koper in posvetovanje z ilustratorjem v vseh fazah od skice do končnega izdelka opravila urednica in obenem avtorica Alenka Veler.

Seveda pa najboljša poljudna besedila nastanejo, če je strokovnjak sam gibek, navdušen razlagalec, z izdelanim slogom, domiseln in humoren. Tako sta, denimo, fizik Andrej Guštin in ilustrator Marjan Manček sama ustvarila *Cici Veselo šolo Med planeti*; avtor besedila je iz internetnih virov priskrbel tudi fotografsko gradivo

Fotografije so bistveni del poljudne otroške rubrike, skupaj z ilustracijami, skicami in drugimi grafičnimi prikazi. Če ponovim (Remškar, 2003): »Prvo povabilo k besedilu v reviji je za nebralca ilustracija. /.../Z odločitvijo za tega ali onega ilustratorja močno opredelimo značaj ilustriranega besedila.« Razlagalna poljudna besedila in reportaže opremimo s premišljeno kombinacijo fotografije in ilustracije ali samo s fotografijo, saj fotografija spodbudi drugačno radovednost, ponudi drugačne informacije kot ilustracija. Pedagog biolog Rudi Ocepek pogosto dela s fotografom biologom Dušanom Vrščajem. Biologinji Jelka Pogačnik in Tinka Bačič poiščeta fotografije iz različnih internetnih virov in arhivov ustanov.

Najtesneje pa morata sodelovati pisec strokovnjak in njegov ilustrator takrat, ko se dotakneta občutljivega področja medčloveških odnosov in jih želita obdelati morda celo v (polliterarnem) stripu. Mojstrica prevajanja zahtevnih psihosocialnih tem v jezik stripa je Irena Matko Lukan, dolgoletna Cicibanova urednica in avtorica, ki je sodelovala z mnogimi ilustratorji, v priljubljeni Cicibanovi rubriki *Spoznaj me* z Gorazdom Vahnom in Damijanom Stepančičem, v *Cici Veselih šolah* o sreči, starih ljudeh, različnih družinah, strahu, smrti, prijateljstvu pa z Zvonkom Čohom, Suzi Bricelj, Polono Lovšin, Tanjo Komadina in še marsikom. V *Cici Veseli šoli Vojna*, denimo, tudi z novinarji in vojnimi poročevalci, fotografi.

Strokovnjaki torej prispevajo osnovno besedilo in svetujejo likovno gradivo, opravijo recenzijo; tekstopisec »prepiše« razlago v otroku razumljiv jezik; doda didaktične naloge in zabavni del; urednik usklajuje in posreduje med strokovnjakom, tekstopiscem in ilustratorjem oziroma fotografom. Zelo zahteven projekt te vrste je, denimo, *Cici Vesela šola Roboti*, kjer so razlago in fotografsko gradivo prispevali strokovnjaki z *Instituta Jožefa Stefan*, tekstopiska in urednica pa je Irena Matko Lukan. Zanimiv izdelek lahko nastane, kadar se dela celostno, avtorsko loti en sam človek, vsestransko radoveden in ustvarjalen. Tako je *Cici Veselo šolo Nekoč je bila Emona* – z naslonitvijo na strokovno svetovanje dr. Bernarde Županek iz MGML v Ljubljani – napisala in ilustrirala Jelka Godec Schmidt.

5 Iz revije v knjižnico

Možnosti, ki jih pri spodbujanju in izboljševanju branja in bralnih navad ponuja dobra literarna in poljudno strokovna revija za otroke, so: prepoznavanje različnih bralnih interesov otrok; zadovoljevanje različnih bralnih interesov otrok; učenje različnih bralnih strategij ter informiranje, širitev in poglobljanje. Livija Knaflič (2003, str. 38) sklene: »Tako kot si odrasli izbiramo vsebine, ki nas privlačijo, je toliko bolj pomembno, da izbiro berila za otroke prilagodimo njihovim željam in interesom.« Zato knjižničarka Ida Mlakar k vsaki Cici Veseli šoli v Cicibanu in Cicidoju pripravi izčrpen knjižnični seznam, ki ga uredništvo objavi na www.ciciban.si in www.cicido.si – povabilo v knjižnico je torej dopolnjeno s konkretnim svetovalnim seznamom.

Včasih vsebina kake zelo uspele poljudne rubrike v reviji Ciciban najde pot tudi v knjižno obliko. Tako je v uredništvu učencikov založbe Mladinska knjiga nastala, denimo, knjiga *Mali radovednež na obisku pri treh živalih* in leta 2011 izšla v zbirki *Knjiga pred noskom*, ki prinaša kakovostna in zanimiva stvarna besedila. Cicibanov avtor rubrike Rudi Ocepek je iz stalne naravoslovne rubrike izbral tri poučne zgodbe o živalih, opremljene s fotografijami, ki so jih prispevali njegovi strokovni sodelavci, naravoslovci, ter z didaktičnimi ilustracijami prav tako naravoslovca Sama Jenčiča. Strokovnjaka za branje in zgodnje opismenjevanje, Nataša Potočnik in Igor Saksida, pa sta prispevala še igrive naloge in izhodišča za pogovor kot spodbudo k branju z razumevanjem. Delo ima, kot ugotavlja avtorica uvodne besede, Ljubica Marjanovič Umek, vse lastnosti primernega bralnega gradiva.

Ustanove, ki sodelujejo z uredništvom Cicibana, včasih naročijo tudi razširitev posamezne rubrike ali Cici Vesele šole s knjižico, brošuro. *Cici Vesela šola V Evropi smo doma* (plakat in slikanica) – o državah in jezikih Evropske unije in o njenih ustanovah je nastala v sodelovanju s Pisarno Evropskega parlamenta v Ljubljani, tekstopisca in obenem avtorja ilustratorja sta bila Jelka Godec Schmidt in Matjaž Schmidt. V sodelovanju z MORS, Upravo za zaščito in reševanje, smo našim revijam prilagali knjižice iz serije *Ježek Snežek in ...* (suša, poplava, potres, požar ...). Poljudno strokovna serija slikanic o ravnanju v primeru naravnih katastrof in drugih nesreč, v katerih je didaktičnost prepletena literarnimi elementi, je plod skupnega dela strokovnjakov, tekstopisk, revijalnih urednic in ilustratorja Petra Škerla.

6 Zakaj pri nas izide sorazmerno malo izvirnih poljudnih knjig za otroke

Predvsem: lažje je prevesti tuja dela te zvrsti kot razvijati izvirna. Zgovoren je po-datek, da sta v revijah *Ciciban* in *Cicido* letno le po ena do dve stalni izvirni rubriki v vsaki reviji. Med enajstimi *Cici Veselimi šolami* so le tri narejene z avtorjem, ki je hkrati strokovnjak, dober pisec in pedagog: te vrste rubrik so namreč zelo drage. Drage in organizacijsko zahtevne so tudi mesečne rubrike, kjer strokovno gradivo pri-spevajo ustanove, besedilo pa napiše večš tekstopisec ali urednica sama. Zapleteno je usklajevanje med jezikom znanosti oziroma stroke in metodičnim približevanjem otroku. Rubrika v *Cicibanu* ali *Cicidoju* mora biti obenem strokovno trdno podprta in zabavna, spodbujala naj bi otrokovo dejavnost, nadaljnje raziskovanje.

Malo je znanstvenikov in strokovnjakov, ki znajo in želijo pisati razumljivo, poljudno, še manj tistih, ki znajo pisati prav za otroke. Po drugi strani je verjetno tudi premalo spodbud s strani urednikov in založnikov – če bi bilo več naročil, pa tudi več sodelo-vanja med strokovnjaki in tekstopisci, bi se znanstveniki sčasoma naučili poljudnega posredovanja spoznanj preprostim bralcem.

Vzroki pa so tudi zunanji, širše družbeni. Denimo: šolski učbeniki in delovni zvezki so zanimivi in bogati; šolarji in njihovi starši so zasuti s šolskimi obveznostmi, zato niti ne iščejo dodatnih bralnih gradiv. Če že, potem raje kupijo dodatne delovne zvezke z didaktičnimi vajami in nalogami ali dostop do interaktivnih izobraževalnih strani ... Poljudnoznanstvena besedila in slikovno gradivo najdejo otroci in njihovi starši na spletu, na izobraževalnih portalih, ne da bi se (za)dosti spraševali o njihovi preverjenosti.

7 Sklep

Dejavnikov, ki vplivajo na (šibko) nastajanje izvirnih slovenskih poučnih besedil za otroke, je veliko in so prepleteni. Pomena kakovostno in privlačno napisanih poučnih besedil za otroke in mladino se moramo zavedati vsi – tako založniki, pisci, uredniki, ilustratorji, fotografi, ki smo vpleteni v proizvodnjo tovrstnih slikanic, priročnikov, revij ipd., kot pedagoški strokovnjaki in starši, ki raznovrstna bralna gradiva izbirajo za mlade bralce in jih s primerno izbiro besedil motivirajo za branje.

Viri

- Knaflič, L. (2003). Vzgoja bralca v družini. V: Beremo skupaj – Priročnik za spodbujanje branja (34–39). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Pečjak, S. (1999). Osnove psihologije branja. Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti pri učencih osnovne šole. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pečjak, S. (2000). Razvoj branja skozi očala sodobnih pedagoško-psiholoških (spo)znanj V: Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja. Zbornik Bralnega društva Slovenije (34–45). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Remškar, S. (2003). Reviji *Ciciban* in *Cicido* – vabljivost različnih svetov. V Beremo skupaj – Priročnik za spodbujanje branja (94–98). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Literatura

- Bačič, T. (2012). *Cici Vesela šola Žuželke*. V: *Ciciban* 2011/2012, 9 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Čibej Fras, K. (2007). *Cici Vesela šola Vojna*. V: *Ciciban* 2006/2007, 5 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Denisa, M. Babič, M., Škorja, G. (2011). *Cici Vesela šola Roboti*. V: *Ciciban* 2010/2011, 9 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

- Hanuš B. (2010). Cici Vesela šola Voda od izvira do izliva. V: *Ciciban* 2009/2010, 8 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Hanuš, B. (2011). Cici Vesela šola Zajci in kunci. V: *Ciciban* 2011/2012, 1 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Hanuš, B., Hönigsfeld Adamič, M. (2014). CVŠ Voda v različnih stanjih, Kako prihranimo največ vode. V: *Ciciban* 2013/2014, 11/12 (str. 64–71)
- Guštin A. (2010). Cici Vesela šola Med planeti. V: *Ciciban*, 2009/2010, 3 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Godec Schmidt, J., SCHMIDT M. (2007). Cici Vesela šola V Evropi smo doma. V: *Ciciban*, 2007/2008, 4 (obe strani plakata in priložena slikanica). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Godec Schmidt, J. (2014). Cici Vesela šola Nekoč je bila Emona. V: *Ciciban*, 2013/2014 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Hodalič, A., Ocepek, R. (2007). Med minami. V: *Ciciban*, 2006/2007, 5 (str. 44–46). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2003). Cici Vesela šola Ko ti nekdo umre. V: *Ciciban* 2003/2004, 3 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2003). Spoznaj me – Naša družina je zelo velika. V: *Ciciban* 2003/2004, 10 (str. 46, 47). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2005). Spoznaj me – Ne maram bratca. V: *Ciciban* 2005/2006, 3 (str. 40, 41). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2006). Spoznaj me – Nimam očeta. V: *Ciciban* 2005/2006, 3 (str. 48, 49). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2006). Cici Vesela šola Strah me je. V: *Ciciban* 2003/2004, 5 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, N, I. (2007). Spoznaj me – Moja mama ima depresijo. V: *Ciciban* 2006/2007, 6 (str. 50, 51). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Matko Lukan, I. (2008). Spoznaj me – Ne maram zafrkavanja. V: *Ciciban* 2007/2008, 8 (str. 48, 49). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Mlakar, I. (2014). Cici Vesela šola Čevlji. V: *Ciciban* 2013/2014, 5 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Mlakar, I. (2012). Cici Vesela šola Kam gredo odpadki. V: *Ciciban* 2011/2012, 5 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Mlakar, I. (2014). Skupaj v knjižnico – Leto s Cicibanom. Pridobljeno 1. 9. 2014 http://www.mladinska.com/ciciban/cici_vesela_sola/dodatno_branje_s_spletne_strani [http://](http://www.mladinska.com/ciciban/cici_vesela_sola/dodatno_branje_s_spletne_strani)
- Novak, T. (2004). Ježek Snežek in potres. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Novak, T. (2005). Ježek Snežek in poplava. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Novak, T. (2006). Ježek Snežek in požar. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Novak, T. (2007). Ježek Snežek in suša. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Novak, T. (2008). Ježek Snežek in 112. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Ocepek, R. (2013). Raziskujmo naravo – Nenavadno doživetje. V: *Ciciban* 2013/2014, 1 (str. 52–54). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Ocepek, R., Potočnik, N. (2011). Mali radovednež na obisku pri treh živalih. Zbirka Knjiga pred noskom. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Perko, M. (2013). Cici Vesela šola Krompir. V: *Ciciban* 2013/2014, 3 (1. str. plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Pogačnik, J. (2014). Kaj se lahko naučimo z opazovanjem – Morski pes. V: *Cicido* 2013/2014, 10 (str. 22, 23). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Remškar, S. (2003). Spoznaj me – Posvojeni otrok. V: *Ciciban* 2003/2004, 4 (str. 46, 47). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Remškar, S. (2005). Dolgo potovanje s Cicibanom. V: *Vse najboljše, Ciciban* (str. 7–9 in str. 239). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Remškar, S., Žugič M. (2014). Poučna besedila v revijah *Ciciban* in *Cicido* – listalnik. Pridobljeno 1. 9. 2014. http://www.mladinska.com/ciciban/o_cicibanu/predstavitev.
- Veler, A. (2010). Pristanišče. V: *Ciciban* 2009/2010 (obe strani plakata). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

> **Slavica Remškar**, profesorica slovenščine, je zaposlena kot odgovorna urednica revij *Ciciban* in *Cicido* v Založbi Mladinska knjiga.
Naslov: Slovenska c. 29, Ljubljana
Naslov elektronske pošte: slavica.remskar@mkz.si

Geslovnika SSG in SGC - pregled predmetnih oznak za glasbene tiske

Subject heading lists SSG and SGC - an overview of subject headings for printed music

> Vanja Gregorič

Izvleček

Knjižničarji glasbenih knjižnic v glasbenih šolah pogosto samostojno oblikujejo nize predmetnih oznak, da bi bili le-ti kar se da primeren iskalni pripomoček za uporabnike in bi lahko z njihovo pomočjo hitreje našli najustreznejše zadetke iskanja. Pripomočka, ki sta jim na voljo, sta geslovnika Splošni slovenski geslovník (v nadaljevanju SSG) in splošni geslovník Cobiss.si (v nadaljevanju SGC), ki pa v mnogih primerih ne ponujata vedno optimalne rešitve. Pri pregledu obeh geslovníkov je opaziti, da sta v določenih segmentih nepopolna. Mnogih pojmov, ki jih glasbeniki redno uporabljajo, v geslovníkih ni mogoče najti. V nekaterih primerih pa sta z glasbenega strokovnega vidika celo nepravilna. V prispevku so predstavljene ideje in morebitne rešitve za oblikovanje predmetnih oznak, ki bi bile oblikovane po meri uporabnika – glasbenika, pri čemer so upoštevane njegove iskalne navade in specifičnosti notnega gradiva. Namen je zapolniti obstoječe vrzeli ter prispevati k hitrejšemu in učinkovitejšemu dostopanju uporabnikov do iskane glasbene literature.

Ključne besede

vsebinska obdelava, predmetne oznake, neknjižno gradivo, glasbene knjižnice, geslovníki

UDK 025.4.01:78

Abstract

Librarians in music schools often independently formulate sets of subject headings to get the most useful search tool for the users in order to enable them to find the most relevant hits as fast as possible. The tools which the librarians can use are a list of subject headings Splošni slovenski geslovník (SSG) and a list of subject headings Cobiss.si (SGC), however, in many cases they do not offer optimal solution. Examination of both lists shows that in certain segments they are incomplete. Many terms regularly used by musicians cannot be found in them and in some cases they even contain mistakes, judging from a professional musician's perspective. The paper presents ideas and possibilities for formulation of subject headings which would follow a musician's viewpoint and their search habits, as well as the specifics of printed music. The aim of the paper is to fill the existing gaps and contribute to a faster and more efficient access to desired music materials.

Keywords

subject cataloguing, subject headings, non-book materials, music libraries, subject-heading lists

1 Uvod

Predmetno označevanje oziroma vsebinska obdelava gradiva ima v današnji informacijski družbi vse večji pomen. Pri iskanju gradiva uporabniki pogosteje uporabljajo neprestano razvijajočo se tehnologijo in vse manj pomoč knjižničarjev. Ti namreč niso več edini vir informacij o gradivu in pomočniki za iskanje ustreznega gradiva, kot so bili še do nedavna. Vloga knjižničarjev je postala kompleksnejša. Uporabnikom omogočajo samostojno iskanje ustreznega gradiva, pri tem pa zagotavljajo hitrejše doseganje optimalnih rezultatov pri iskanju. Prav predmetne oznake so tisti pripomoček, ki ga oblikuje in razvija knjižničar ali katalogizator, da uporabniku omogoči lažje gibanje po knjižničnem katalogu in ustrezen izbor v neskončni množici dostopnih virov.

V prispevku želimo opozoriti na problem, s katerim se dnevno srečujemo tako knjižničarji v glasbenih knjižnicah kot tudi naši uporabniki. V šolskih knjižnicah glas-

benih šol hranimo predvsem neknjižno gradivo, natančneje glasbene tiske. Ni pa to edina specifika, ki nas loči od preostalih šolskih knjižnic. Večina izdaj je izdanih v tujini in posledično v tujih jezikih (nemškem, angleškem, italijanskem, francoskem, ruskem, češkem, poljskem, hrvaškem ...). Uporabniki glasbenih knjižnic po navadi vedo, kaj iščejo, katero skladbo ali zbirko skladb potrebujejo. Tudi naslov glasbenega dela v večini primerov poznajo z vsemi podrobnostmi (skladatelj, tonaliteta, opus in številka skladbe). Vendar pa kljub temu želenega gradiva velikokrat ne najdemo takoj. Bodisi zaradi naslova v tujem jeziku ali zaradi neustreznega izbora predmetnih oznak je lahko iskanje v glasbeni knjižnici z obsežno knjižnično zbirko zelo problematično in žal občasno tudi neuspešno.

2 Oblikovanje predmetnih nizov v vsebinskem opisu muzikalij

2.1 Glasbeni tiski in predmetno označevanje

Pri vsebinskem opisovanju notnega gradiva se knjižničarjem porajajo številna vprašanja. Zavedamo se namreč, da je ustrezen predmetni niz ključnega pomena pri iskanju neke skladbe, ki je izšla v tujejezični izdaji. V tem primeru tuji naslov skladbe predstavlja problem, ker ga slovenski glasbeniki ne poznajo in ne uporabljajo oz. je med glasbeniki v uporabi razširjena, recimo, nemška različica naslova, ne pa francoska ali ruska. Zato se samo po sebi postavlja vprašanje, kako vsebinsko opisati neko glasbeno delo, da bo hitro najdljivo in bosta uporabnik ali knjižničar s pomočjo ustreznih predmetnih oznak dobila najustreznejše rezultate iskanja. Kaj storiti, če v geslovníku ni na voljo pojmov, ki bi jih potrebovali za opis? Kako se lotiti vsebinskega opisa glasbenega dela, da bo ta kar se da učinkovit? »Kljub dolgi tradiciji vsebinske obdelave je malo znanega o tem, kako katalogizatorji določijo vsebino dokumenta.« (Kos, 2011, str. 88)

V navodilih za predmetno označevanje Slovenskega splošnega geslovníka je zelo natančno opisano določanje vsebine knjižnega gradiva, ki poudarja, da mora katalogizator pri določanju vsebine kot vir uporabljati naslovno stran, vsebinsko kazalo, predgovor, uvod, besedilo samo in referenčne vire. V primeru neknjižnega gradiva uporabimo pri določanju vsebine še embalažo, nalepko, spremno gradivo ter gradivo pregledamo ali poslušamo. Kako ravnamo v primeru, ko imamo pred seboj zbirko različnih skladb iz različnih obdobj, različnih skladateljev ali v različnih glasbenih oblikah? Zapis vsebine celotne zbirke v mnogih primerih pomaga, vendar ne ponudi vedno rešitve, ki bi zadovoljila potrebe glasbenega knjižničarja in uporabnika. V mnogih primerih je prepisovanje vsebine zbirke nesmiselno, ker se naslovi skladb v zbirki ponavljajo brez natančnejših označitev, ki bi jih med seboj ločevale (recimo Menuet, Preludij, Etuda istega avtorja brez določene tonalitete, opusa ali številke).

Pri oblikovanju gesel si lahko pomagamo s splošnim geslovníkom Cobiss.si (v nadaljevanju SGC) oz. ustrezna gesla poiščemo v Splošnem slovenskem geslovníku (v nadaljevanju SSG) ali v njegovi spletni različici (SSSG). Ker pa moramo biti, kot pravi eno od načel o oblikovanju predmetnih oznak, pri izbiri besedišča pozorni na sodobno izrazoslovje ciljne skupine uporabnikov (Splošni slovenski geslovník, 2002), ti pa so v glasbenih knjižnicah predvsem profesionalni glasbeniki, učitelji v glasbenih šolah in učenci glasbenih šol, dijaki umetniških gimnazij ter študenti glasbenih študijskih smeri, je treba oblikovati nove predmetne oznake, ki bodo za uporabnike ustrežnejše. Njihove zahteve, vednje in ne nazadnje uspešnost pri iskanju knjižničnega gradiva so pravzaprav kazalniki ustreznosti gesel. Zato je v glasbenih knjižnicah morda najustreznejši prav v uporabnike usmerjen pristop k predmetnemu označevanju. »To pomeni, da se gesla s časom spreminjajo ... za nova gesla izbiramo tiste izraze, ki so razširjeni med uporabniki.« (Šauperl, 2005, str. 15)

2.2 Primerjava gesel za glasbene tiske SSG, SGC in šolskega knjižničnega kataloga

S pregledom in primerjavo gesel, ki jih uporabljamo v šolski knjižnici, z gesli, ki jih najdemo v SSG in SGC, želimo opozoriti na nekatere ugotovitve pri uporabi pojmov za vsebinski opis glasbenih tiskov. Sprva sem se osredotočila na glasbila in skupine glasbil.

Za skladbe, ki so napisane za violo, pri predmetnih oznakah vedno uporabimo pojem *viola*, ki ga v SSG in SGC ne najdemo. Izraz obstaja le v obliki *viola da gamba*, ki pa ni ustrezen pojem za sodobno violo. Tudi mnogih drugih glasbil ne najdemo v nobenem od obeh geslovníkov. Med temi so: *angleški rog*, *kljunasta flavta*, *trobenta*, *evfonij*, *tuba*, *pozavna*, različne uglasitve klarinetov (kar je primerljivo z uglasitvami saksofonov, ki pa so navedene v obeh geslovníkih), *marimba* (čeprav *vibrafon* in *ksilofon* obstajata), *timpani* ... V SSG najdemo pojem *pihala*, v okviru katerih med ožjimi izrazi obstajajo *lesena pihala* (klarinet, basetni rog, oboa, angleški rog, fagot, kljunasta flavta), ne pa tudi *kovinska* (prečna flavta, saksofon). Nekoliko zaskrbljujoče pa je dejstvo, da je med ožjimi izrazi pod *pihali* tudi izraz *trobila*, ki pa nikakor ne sodijo v to skupino glasbil. Pri *tolkalih* so navedena le glasbila z opno in pod ožjim izrazom najdemo le *boben*. Med različnimi glasbenimi zasedbami ne najdemo naslednjih: *duo*, *trio*, *pihalni kvartet*, *trobilni kvartet* (medtem ko obstaja *godalni kvartet*). Tudi področje glasbenih oblik je precej skopo. V geslovníkih nisem zasledila, recimo, *preludija*, *etude* in drugih manjših, vendar pogosto samostojnih glasbenih oblik.

Med pregledovanjem gesel v obeh geslovníkih naletimo na še nekatere druge pomanjkljivosti. V SGC, recimo, pod geslom *Simfonični orkestri* v pomenskem obsegu naletimo na nepravilno razlago pojma. Med navedenimi glasbili, ki sestavljajo orkester, so navedena piskala namesto pihala, kar je v razlago priromalo najverjetneje pomotoma, vendar ne moremo govoriti o tiskarski napaki. Ednina in množina nista uporabljeni vedno v iste namene, kar ni v skladu z načelom o doslednosti. Pri nekaterih geslih, kot sta *simfonični orkestri* in *komorni orkestri*, množina označuje geslo, ki opisuje dela o izbrani zasedbi. Medtem ko v nekaterih drugih primerih, kot je *godalni kvarteti*, množina pomeni geslo za skladbo za določeno zasedbo oziroma v določeni glasbeni obliki, ednina *godalni kvartet* pa označuje delo o zasedbi. V primeru pojma *kvinteti* potemtakem ne moremo biti povsem gotovi, ali lahko geslo uporabimo za dela o kvintetih ali za glasbena dela za kvintete. Pod geslom *Kanoni*, *fuge ipd.* najdemo obsežno razlago uporabe tega gesla. Med drugim enako geslo uporabimo tudi za preludije in fuge. Pogrešam pa možnost uporabe samostojnega gesla za *preludiji*. Preludij je lahko tudi samostojno glasbeno delo (24 Chopinovih preludijev ipd.).

Na področju glasbenih del, predvsem notnih tiskov, bi lahko glede na specifiko notnega gradiva in vedenje uporabnikov hierarhijo predmetnih oznak oblikovali v naslednji niz: skupina glasbil – glasbilo – zasedba – glasbena oblika – oblika gradiva in šele potem, če bi bilo potrebno, tudi zemljepisno – časovno. Veljalo bi razmisliti, ali bi v predmetno označevanje umestili tudi starostno stopnjo oz. stopnjo zahtevnosti nekega glasbenega dela, kar bi bilo primerljivo z gesli, ki jih uporabljamo predvsem v leposlovju, kot sta *mladinska književnost*, *otroška književnost*. V glasbi ne moremo uporabiti gesel, kot sta *otroška glasba*, *mladinska glasba*. Lažje skladbe niso namenjene izključno otrokom. Njihovi uporabniki – izvajalci so lahko tudi starejši ali odrasli učenci. Zato bi bila primernejša gesla *glasba za začetnike*, *skladbe za začetnike*, *lažje skladbe ipd.*

Razporeditev gesel v razpredelnici 1 ustreza navedenemu nizu predmetnih oznak. Navedeni so le tisti pojmi, ki jih ne najdemo v nobenem od obeh geslovníkov. Ker sem se pri iskanju gesel omejila le na glasbena dela, ki za izvedbo predvidevajo samo ali tudi godala, med gesli ni navedenih vseh glasbenih oblik. Tak primer je, recimo, *tokata*, ki je delo izključno za inštrumente s tipkami. Moram pa opozoriti na

dejstvo, da z novimi deli, ki nastajajo v sodobnem času, vse pogostejše srečujemo združevanje glasbenih oblik z glasbili in zasedbami, kar v glasbi preteklih obdobij ni bilo prisotno. K temu veliko pripomorejo tudi najrazličnejše priredbe skladb za različne inštrumentalne zasedbe. Če bi gesla razširili na vsa glasbila, bi bil nabor gesel v vseh stolpcih, predvsem pa v stolpcu **Zasedba** in **Oblika glasbenega dela**, bistveno obsežnejši.

Razpredelnica 1: Predmetni niz za vsebinski opis notnega tiska

Predmetni niz				
Skupina glasbil	Glasbilo	Zasedba	Oblika glasbenega dela	Oblika gradiva
	viola			
	glasba za violo			
		klavirski trio/-i		
		Mešana/-e zasedba/-e		
		godalni kvintet/-i		
		otroški orkester		
		mladinski orkester		
			romance	
			serenade	
			capricci	
			intermezzi	
			divertimenti	
			nokturni	
			balade	
			barkarole	
			invencije	
			valčki	
			scherzi	
			rondoji	
			sonatine	
			trio sonate	
			concerti grossi	
			solo koncerti	
			sinfonije	
				priredbe
				šole
				partiture
				klavirski izvlečki

Pri sestavljanju predmetnih nizov lahko določene pojme izpustimo. Če opisujemo skladbo za violino solo, ne bomo potrebovali pojma iz stolpca z zasedbo, ampak bomo takoj uporabili izraze iz stolpca z glasbenimi oblikami.

V SSG je za glasbena dela uporabljen pojem *glasba za ...* in inštrument. V SCG pa te besedne zveze ne najdemo za vsa glasbila. Za lažje in doslednejše predmetno opisovanje bi se lahko besedni zvezi izognili in uporabili pravilo uporabe števila, torej ednine in množine.

Vsa navedena gesla ustrezajo načelom o oblikovanju predmetnih oznak. Težavo s homonimi bi lahko rešili z gesli v množini, kadar bi bilo geslo uporabljeno za glasbeno delo, kot so *godalni kvinteti*. V primeru ednine pa bi geslo *godalni kvintet* pomenilo delo o glasbeni zasedbi ali o glasbeni obliki. Taka rešitev je v mnogih primerih v obeh geslovnikih že uporabljena. Enako bi veljalo tudi za *valčki* in *valček*, *balade* in *balada*, *serenade* in *serenada* itd. Tovrstna rešitev je navedena tudi v navodilu za predmetno označevanje pri uporabi ednine in množine. Ednino uporabimo, ko

izraz označuje »proizvode človekove intelektualne ali umetniške ustvarjalnosti z vidika teorije ali metodologije, npr.: *Opera, ... Gregorijanski koral*.« (Splošni slovenski geslovnik, 2002, str. 19). Smotno bi bilo razmisliti tudi o uporabi oklepajev s kvalifikatorji, ki bi podrobneje opredelili pomen gesla. Recimo *godalni kvintet (skladba)* ali *godalni kvintet (glasbena zasedba)* in še *godalni kvintet (oblikoslovje)*, kar je bližje uporabnikom.

Nekaj predlaganih gesel je v italijanščini, ker ustreznih slovenskih izrazov zanje v strokovnem glasbenem jeziku ne poznamo. Najočitnejši primer je geslo *concerti grossi*, ki bi ga uporabili za značilno baročno glasbeno obliko. Geslo *sinfonija* oz. *sinfonije* opredeljuje glasbeno obliko, ki je predhodnica simfonije. Glasbeni strokovnjaki si niso še povsem edini, kateri izraz je primernejši, vendar pa bi lahko z njim jasno ločili med baročno simfonijo in poznejšo klasicistično, romantično itd. simfonijo. Geslo *mešana zasedba* nekoliko odstopa od preostalih predlaganih gesel. V glasbenih strokovnih krogih pojem morda še nima ustreznega strokovnega prizvoka. Zaradi sodobnejših glasbenih del, ki so najpogostejše napisana za netipične glasbene zasedbe (primer *Zgodba o vojaku* Igorja Stravinskega za violino, kontrabas, trobento, pozavno, klarinet, fagot, tolkala in pripovedovalca), pa je morda celo primernejši od izraza *komorna glasba*.

3 Sklep

V izogib že obstoječim in morebitnim bodočim napakam bi veljalo v prihodnje razmisliti o sodelovanju strokovnjakov s posameznih področij pri pregledu že obstoječih gesel ali pa pri oblikovanju novih gesel. Morda v obliki recenzije. Ne nazadnje govorimo o glasbenih knjižnicah in glasbenih zbirkah, ki pravzaprav zahtevajo bolj poglobljeno obravnavo od trenutne. Idealnega nabora gesel najbrž ni mogoče pričakovati, lahko pa se mu približamo in za uporabnike ustvarimo geslovnik po njihovi meri, zahtevah in pričakovanjih ter tako kar se da dosledno upoštevamo načelo o specifičnosti (Rozman, 2001). Na slednje nas navsezadnje opozarja tudi načelo o oblikovanju predmetnih oznak, ki se nanaša na uporabnike in pravi: »V sistemu za predmetno označevanje moramo besedišče izbirati tako, da odraža sodobno izrazje ciljnih skupin uporabnikov, to je uporabnikov splošnih knjižnic ali tistih s specialnih področij.« (Splošni slovenski geslovnik, 2002, str. 10) Gesla glasbenega področja so v tem trenutku pomanjkljiva, vendar pa verjamem, da se bo tudi to področje geslovnikov razvilo in dopolnilo. Geslovnik je namreč stalno spreminjajoči se organizem, zato je ključnega pomena zavedanje, da je treba »besedišče dinamično razvijati in vanj sistematično vključevati tako izraze iz knjižničnega gradiva kot izraze, ki jih uporabljajo skupine uporabnikov, katerim je sistem namenjen« (Šauperl, 2005, str. 24).

Viri

- COBISS.SI: Kooperativni online bibliografski sistem in servisi (2012). Maribor: Institut informacijskih znanosti. Pridobljeno 9. 7. 2014 s spletne strani: <http://www.cobiss.si/>.
- Curhalek, T. (2003). Glasbene knjižnice in zbirke v Sloveniji in svetu: značilnosti in razvojni trendi. *Knjižnica*, 47 (3), 67–84.
- Kos, J.; Šauperl, A. (2011). Proces vsebinske analize pri katalogizaciji knjižničnega gradiva: primer visokošolskih knjižnic. *Knjižnica*, 55 (2-3), 87–110.
- Rozman, D. (2001). Načela za predmetno označevanje – iskanje enotnosti v raznolikosti. *Digitalna knjižnica* : [zbornik referatov], 181–187.
- Splošni slovenski geslovnik (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Šauperl, A. (2005). Iffline smernice za predmetno označevanje: prednosti in slabosti v luči spoznanj o vedenju uporabnikov. *Knjižnica*, 49 (1-2), 9–26.

> **Vanja Gregorič**, prof. glasbe, knjižničarka,
Naslov: Glasbena šola Koper, Gallusova 2, 6000 Koper,
Naslov elektronske pošte: vanja.gregoric42@gmail.com

Knjižnično informacijsko znanje od šestega do devetega razreda na Osnovni šoli

dr. Vita Kraigherja, Ljubljana

Library and information knowledge from 6th to 9th grade at Primary School dr. Vito Kraigher Ljubljana

> Maja Miklič

>> Maja Grošičar

Izvleček

Prispevek prinaša predstavitev pedagoških ur, ki jih v obliki medpredmetnega povezovanja od šestega do devetega razreda osnovne šole izvajata knjižničarka in učiteljica zgodovine, geografije ter domovinske in državljanske kulture in etike na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja, Ljubljana. Vsebine knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) so tako zajete v celoto, se nadgrajujejo, stopnjujejo in povezujejo ter tvorijo nabor znanj in spretnosti, ki se utrjujejo in sproti preverjajo pri različnih na te vsebine vezanih nalogah ter celostno uporabijo ob koncu devetega razreda.

Ključne besede

knjižnično informacijsko znanje, zgodovina, medpredmetno povezovanje, osnovna šola, šolske knjižnice

UDK 027.8:37:659.2

Abstract

The paper presents lessons which have been executed in the form of crosscurricular connections by a school librarian and teacher of history, geography and civic and patriotic education and ethics at Primary school dr. Vito Kraigher in Ljubljana. In this way the curriculum of the Library and information knowledge is joined in an integrated whole, is being upgraded, enhanced and connected thus forming a set of knowledge and skills which are taught and checked through various content-related tasks, and used as one whole at the end of the ninth grade.

Keywords

Library and information knowledge, History, crosscurricular connections, primary school, school libraries

Uvod

Medpredmetno povezovanje vsebin knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) in zgodovine ter sorodnih predmetov je na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja, Ljubljana zasnovano celostno in ima že večletno prakso, vsako leto posamezne vsebine tudi nadgradimo, vedno več jih izvedemo tudi ob podpori IKT, nadgrajujemo pa jih tako didaktično kot vsebinsko. Knjižničarka in učiteljica učence v štirih letih seznani z večino vsebin KIZ. V prispevku so predstavljene pedagoške ure, ki so izvedene v obliki medpredmetnih povezav, kar bo dalo tudi jasnejši pregled nad tem, kako se vsebine stopnjujejo in nadgrajujejo ter medsebojno povezujejo.

Pregled ciljev in vsebin od 6. do 9. razreda

V razpredelnici je pregled vseh medpredmetnih vsebin, ki so v nadaljevanju članka tudi podrobneje predstavljene.

Zap. št.	Razred	Vsebina/oblika	Specifični cilji in vsebine KIZ (Kurikul, 2008)
1.	6. (2. VIO ¹)	Iskanje informacij za izdelavo plakata v okviru teme Ostanki preteklosti – spoznajmo zgodovino	Učenci: – ločijo različne vrste knjižničnega gradiva, – poznajo značilne vire za posamezne vede, – poznajo osnovne bibliografske podatke, pomembne za pridobitev vira, – izberejo primerno gradivo za določeno temo. Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 1. VIO.
2.	7. (3. VIO)	Uporaba referenčne in druge literature ter navajanje virov v okviru teme Stari vek (visoke civilizacije, stara Grčija in stari Rim)	Učenci: – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – poznajo namen in dostopnost slovarjev, – poznajo in ločijo različne vrste slovarjev, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov, – uporabljajo samostojno osnovne storitve knjižnice. Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 2. VIO.
3.	7. (3. VIO)	Uporaba interneta (spletnih strani) za izdelavo referata na temo Srednjeveški gradovi in mesta na Slovenskem	Učenci: – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov, – spoznajo možnosti interneta za namensko pridobivanje informacij, – poznajo vrste elektronskih virov. Nadgradimo oz. ponovimo cilje in vsebine iz 2. VIO.
4.	8. (3. VIO)	Uporaba vzajemnega kataloga v sistemu COBISS ter seznanjanje s portali dLib in Europeana znotraj vsebin Slovenski protestantski pisci in njihova dela v naših knjižnicah	Učenci: – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov, – poznajo različne vrste knjižnic in njihovo povezanost v knjižničnem informacijskem sistemu, – poznajo elektronske bibliografske in druge zbirke podatkov za pridobivanje informacij, – uporabljajo lokalni in vzajemni katalog za pridobivanje informacij, – spoznajo možnosti interneta za namensko pridobivanje informacij, – poznajo vrste elektronskih virov, – poznajo elektronske storitve. Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 2. VIO
5.	8. (3. VIO)	Uporaba serijskih publikacij na temo Francoska revolucija – nastanek človekovih pravic	Učenci: – spoznajo različne vrste periodičnih publikacij na različnih medijih, – poznajo vrste sporočil v periodiki in njihove bibliografske elemente, – ločijo periodiko po vsebini in zahtevnosti sporočil, – pridobivajo informacije iz periodike, – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov. Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 2. VIO.
6.	9. (3. VIO)	Drugo (neknjižno) gradivo in tema Druge svetovna vojna	Učenci: – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov, – poznajo vrste elektronskih virov (CD-ROM, DVD ...). Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 2. VIO.
7.	9. (3. VIO)	Uporaba informacijskih virov za samostojno raziskovanje – tema Zgodovinske osebnosti druge polovice 20. stoletja, njihovo življenje in delo	Učenci: – ločijo različne možnosti informiranja in lokacije informacij, – poznajo različne vrste knjižnic in njihovo povezanost v knjižničnem informacijskem sistemu, – spoznajo različne vrste periodičnih publikacij na različnih medijih, – poznajo vrste sporočil v periodiki in njihove bibliografske elemente, – ločijo periodiko po vsebini in zahtevnosti sporočil, – pridobivajo informacije iz periodike, – poznajo elektronske bibliografske in druge zbirke podatkov za pridobivanje informacij, – spoznajo možnosti interneta za namensko pridobivanje informacij, – spoznajo pojme citat, citiranje, navajanje virov, referenca, – poznajo različne vrste knjižnic in njihovo povezanost v knjižničnem informacijskem sistemu, – uporabljajo lokalni in vzajemni katalog za pridobivanje informacij, – poznajo vrste elektronskih virov, – poznajo elektronske storitve. Nadgradimo oz. ponovimo tudi cilje in vsebine iz 2. VIO.

¹ Vzgojno-izobraževalno obdobje.

KIZ in zgodovina v 6. razredu: Iskanje informacij za izdelavo plakata v okviru teme Ostanki preteklosti – spoznajmo zgodovino²

Ure KIZ v 6. razredu so vključene v prvo temo v učnem načrtu zgodovine. Pri urah zgodovine učenci spoznajo pisave, materiale in pisala skozi zgodovino ter zgodovino zapisov in tiska do današnjih modernih načinov zapisovanja. Sledita dve uri medpredmetnega povezovanja s KIZ, pri katerih učenci spoznavajo poučno literaturo in v povezavi z učno temo izdelajo plakat na izbrano temo. Ti dve uri sta izvedeni v knjižnici, kjer se učenci seznanjajo z UDK-postavitvijo in postavitvijo gradiva za zgodovino znotraj šolske knjižnice, čeprav jih bodo pozneje knjige za to konkretno nalogo čakale postavljene na ločeni polici.

V uvodu prve skupne ure učiteljica in knjižničarka učencem razložita nalogo na osnovi delovnega lista, spoznajo tudi literaturo, ki jo bodo uporabljali pri izdelavi plakata. Učencem sta predstavljena pravilno načrtovanje in izdelava plakata, saj velikokrat izdelujejo plakate nenačrtovano, »na hitro«, nanje vključijo ogromno nepomembnih podatkov, vsebino zastavijo nepovezano, plakat dokončajo ob pomoči staršev. Temelj plakata je slikovna predstavitev, torej je v ospredju izdelave iskanje slikovnega gradiva, ilustracij. Prav uspešno iskanje po poučni literaturi je spretnost in znanje, ki ga moramo sistematično razvijati v okviru KIZ, iskanje vizualnih informacij pa je nekoliko preprostejše in primerno kot uvod v nadgradnjo teh znanj v naslednjih razredih. Poleg knjižnega gradiva za izdelavo naloge lahko uporabijo tudi spletne vire in revije. V 6. razredu učenci še ne znajo samostojno navajati virov (pri tem jim pomaga knjižničarka), vsekakor pa morajo razumeti, da je ob uporabi vseh vrst virov njihovo navajanje obvezno.

Učenci si v spletni učilnici za zgodovino pred prvo uro izberejo svojo temo za izdelavo plakata, ki ga izdelujejo na zadnjo stran delovnega lista, ki ga dobijo pri prvi šolski uri. Delovni list je natisnjen na papir A3-formata, na eni strani so navodila za delo in prostor za skico ter navajanje virov, celotna druga stran lista pa je namenjena izdelavi plakata. V dneh, ki sledijo tej uvodni uri, učence tako njihov podpisan delovni list čaka v šolski knjižnici (plakata učenci ne odnesejo domov, saj se s tem želimo izogniti sodelovanju staršev), kamor ga hodijo izdelovat ob pomoči knjižničarke. V knjižnici jih tudi čaka ustrezno gradivo, ki si ga v tem času ni mogoče izposoditi na dom. Na zadnji skupni šolski uri plakat skupaj dokončamo, dopolnimo in popravimo navajanje virov.

Navodila za izdelavo plakata (podrobnejša navodila za delo so v prilogi 1):

- Plakat mora biti podpisan avtorsko delo. Vse ilustracije, ki so bodisi fotokopirane iz knjig ali revij, natisnjene s spletnih strani ali pa jih učenci prerišejo, morajo biti opremljene z navedbo virov. Učence torej spodbujamo, da čim več rišejo sami, seveda ob pomoči informacij, ki jih najdejo v pisnih virih, med drugim tudi učbeniku.
- Plakat mora biti lep, jasen in izviren. Plakat je izdelek, ki si ga je mogoče ogledati iz daljave. Čim manj naj bo besedila, čim več ilustracij. Vse ilustracije morajo imeti podnapise in komentarje, vendar naj tega besedila ne bo preveč. Učenec lahko pri takem delu pokaže svojo ustvarjalnost, predstavi tudi razumevanje teme, ki so jo predhodno že obravnavali pri urah zgodovine.
- Učencem razložimo tudi pravilno ravnanje s knjigami kot izposojenim knjižnim gradivom ter obnovimo znanja o pomenu avtorskih pravic in navajanju literature.
- Na delovnem listu so navodila za delo ter navodila za pravilno navajanje literature, ki jih seveda tudi skupaj preberemo in razložimo.

² Teme so oblikovane glede na učbenik založbe Rokus: Raziskujem preteklost.

Učenci so lahko izbirali naslednje teme:³ Pisava po svetu včeraj in danes; Kako so pisali v starem veku; Kako so pisali v srednjem veku; Hieroglifi; Klinopis; Kitajske pismenke; Kako pišemo danes; Kako nastane knjiga; Kako nastane papir; Materiali za pisanje skozi zgodovino; Pisala skozi zgodovino; Izum tiska; Pergament; Papirus. Izdelali smo seznam priporočene literature, ki je bila učencem na voljo ves čas izdelave plakatov.⁴

V posodobljenem učnem načrtu za zgodovino (Učni, 2011, str. 5) je v splošnih ciljih zapisano, naj učitelj spodbuja učenca, razvija spretnosti preproste uporabe zgodovinskih raziskovalnih metod, prilagojenih starosti in zmožnostim učencev. Poleg tega naj bi učenec tudi razvijal zmožnosti preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature iz različnih medijev ter svoje znanje predstavljal na različne načine.

Učenci v teh dveh pedagoških urah in v vseh urah v okviru časa, ki ga preživijo v knjižnici med izdelavo svojega plakata, dobijo dobre temelje za nadgradnjo KIZ v prihodnjih letih. Spoznavajo knjižnico, njeno gradivo, se učijo samostojno uporabljati gradivo, ga vrednotiti, spoštovati avtorske pravice in sočasno kritično uporabiti informacije in različno gradivo za svoje učenje. Knjižnico in njena čitalniška mesta spoznajo kot prostor, kjer se enakovredno kot v učilnicah izvajajo pouk ter dejavnosti, na temelju katerih pridobivajo znanja, ki se vrednotijo enako kot znanja, pridobljena pri klasičnem pouku brez medpredmetnega povezovanja.

Za izvedbo teh ur sta izjemno pomembni kakovostno opremljena knjižnica in obsežna ter ustrezna knjižnična zbirka. Svetujemo tudi, da je na voljo fotokopirni stroj, saj priporočamo, da se posamezne ilustracije iz knjižnih virov za potrebe plakata tudi fotokopira, vsekakor pa naj fotokopije na plakatu ne prevladujejo (to je treba zapisati tudi v ocenjevalnih merilih oz. navodilih za delo).

KIZ in zgodovina v 7. razredu: Uporaba referenčne in druge literature ter navajanje virov v okviru teme Stari vek (visoke civilizacije, stara Grčija in stari Rim)

V prvi polovici šolskega leta v 7. razredu učenci v okviru KIZ spoznavajo različno referenčno in drugo strokovno (poučno, poljudno, poljudnoznanstveno) literaturo za področje zgodovine. Tudi za ta vsebinski sklop pripravimo seznam priporočene literature, ki jo uporabimo pri teh urah. Snov se navezuje na pouk zgodovine in seznanjanje s starim vekom.

Da vsi učenci začenjajo iz istega izhodišča in z enakim predznanjem, sta uvodni uri izvedeni pred začetkom seznanjanja s starim vekom, to je takoj po temi Prazgodovina. V prvih letih je bila medpredmetni povezavi namenjena le ena šolska ura; skozi več let prakse pa smo ugotovili, da je bolje, če medpredmetni povezavi namenimo dve šolski uri. Kot dobra se je izkazala izvedba v obliki blokur, kar je glede na šolski urnik morda težje izvedljivo.

³ Učenje izdelave plakata poteka ob temi Ostanki preteklosti, vendar to lahko spremenimo oz. prilagodimo. Celotna ura se lahko izvaja na temo Gradbeništvo ali Življenje skozi zgodovino. Za to temo sva se odločili, ker je povezovanje s knjižnico še bolj očitno, ko učenci pregledujejo izdelavo papirja, izdelavo knjig ali tiska.

⁴ Pri tem učenci ne smejo pozabiti, da je tudi učbenik (ne le zgodovinski) literatura in možni vir.

V prvih dveh urah učenci ob delovnem listu (priloga 2) dobijo navodilo za delo, potem pa samostojno obiskujejo šolsko knjižnico ter izdelujejo nalogo,⁵ ki jo ob koncu oddajo tudi v ocenjevanje. Nalogo je treba oddati v dogovorjenem roku (3–4 tedni). Učenci ne glede na obsežnost naloge ne smejo imeti preveč časa za njeno izdelavo, v nasprotnem primeru se v prvih tednih redko kdo odloči za izdelavo naloge, zaradi tega premora po uvodnih urah pa preveč predstavljenih znanj in navodil pozabijo.

Po prvi uri ali v začetku druge ure (ko rešijo prvo stran delovnega lista) učenci z žrebom izberejo dva zgodovinska pojma, za katera mora vsak samostojno poiskati razlago v različni strokovni literaturi. Učencem razdelimo besede, ki so navedene v priporočilnem seznamu (vse besede je mogoče najti v več kot 3 virih, torej veliko različnih knjigah) Seznam besed za zgodovino (besede, ki so označene z znakom *, je teže najti):

aburbecondita*, kolonija, agora, latifundija, polis, legija, antika, limes, aristokracija, plebejec, cesar, pax romana, ostrakizem, patricij, demokracija, proletariat*, tribun, olimpiada, denarij, oligarhija, diadoh, tiran, diktatura, provinca, diktator, republika, dinastija, triumvirat, edikt, res publica*, falanga, samuraj, faraon, 7 antičnih čudes, forum, senat, gladiatorji, strateg, kalende, suženjstvo, ide, teokracija*, koledar, veto, kapitol, imperij, katakombe, akropola, kohorta, tiranija, civilizacija, zigurat, demos, observatorij, kolon, barbar, mitrej, miljniki.

Seznam besed za domovinsko in državljansko kulturo in etiko:

individuum*, temperament, značaj, konstitucija, dednost, identiteta, samozavest, samopodoba, čustva, samoljublje, socializacija, resocializacija*, mediji, (družbena) pravila, norma, sankcija*, zakon, zapoved, moralno pravilo, bonton, vest, adolescenca, generacija, družina, konflikt, debata, argument, diskriminacija, travma, solidarnost, kultura, kodeks*, informacija, komunikacija, komentar, pismenost, dialog, narod, država, državljanstvo, nazor.

Predlagamo, da se pred izvedbo ur (knjižničarka in učiteljica skupaj) lotite pregledovanja knjig v šolski knjižnici in poiščete besede, ki se vam zdijo, da jih bodo učenci lažje in teže našli v vaši šolski knjižnici. Učenci delajo s pomočjo delovnega lista, kjer so natančna navodila za delo in primeri pravilnega navajanja vira (priloga 2).

Potek druge šolske ure oziroma navodilo za izdelavo naloge, ki bo ocenjena:

- Vsak učenec dobi dve besedi, vsako mora poiskati v treh različnih knjižnih virih. Najprej naj vsako besedo napiše na zadnjo stran delovnega lista, kjer je temu namenjen prostor.
- Učence spodbujamo, da naj svoji besedi najprej poiščejo v katerem od referenčnih virov. Učenci poleg pravilnega navajanja knjižnega vira spoznajo tudi pojem referenčna literatura. Knjižničarka jim jo predstavi in tudi njeno namembnost, to je iskanje kratkih in hitrih informacij, da ni namenjena izposoji in branju »od prve do zadnje strani«. Poleg tega jim razloži, da imajo knjige različne vrste kazal (imensko, stvarno, abecedno), pri večini referenčne literature pa ta kazala nadomesti nizanje gesel v abecednem redu.
- Priporočamo, da najprej poizkusijo neznano besedo poiskati v katerem od slovarjev, npr. Slovarju slovenskega knjižnega jezika ali Slovarju tujk. Razložimo jim, da je

⁵ Učenci lahko nalogo izdelujejo tudi doma ali v splošni knjižnici, vendar smo bolj naklonjeni delu v šolski knjižnici, saj tu dobijo dodatno razlago, pomoč, sprotno preverjanje pravilnega dela, pripravljene knjige – vse v smeri samoučenja in ne dela namesto učenca. Poleg tega smo opazili, da se pri učencih, ki so se odločili narediti nalogo doma ob pomoči staršev ali v splošni knjižnici ob pomoči informatorjev, mnogokrat pojavi napačna razlaga naloge in zgrešijo smisel naloge. Mnogokrat besede namesto učencev iščejo starši in informatorji (ravno to pa sta znanje in spretnost, ki ju morajo pridobiti učenci sami z izjemno veliko vaje). Tako se kdaj pa kdaj zgodi, da učenec prinese nalogo, ki je vsebinsko pravilna, a brez kakršnega koli navajanja, slednje pa je v resnici obvezno. Učence želimo naučiti iskati besede po knjigah, samostojno raziskovati in navajati vir in ne vsebinski pomen iskanih besed, saj so vse besede pozneje razložene pri urah zgodovine.

v slovarju načeloma najlažje iskati nepoznano besedo, saj iščemo po abecedni ureditvi slovarja, in tudi to ureditev učencem predstavimo. Besede, ki se ne nahajajo v nobenem od slovarjev, pa lahko vedno najdejo v leksikonu s področja zgodovine, ki je urejen enako kot slovarji – po abecedi, in je iskanje ponovno najlažje.

- Učenec mora dobesedno prepisati definicijo besede iz referenčne literature (pri tem se navaja na branje in uporabo slovarskih gesel), nato pa mora pravilno navesti vir. Po literaturi mora vedno iskati samostojno, brez pomoči knjižničarke oz. učiteljice, saj gre tukaj za razvijanje pomembnih spretnosti. Pri samem navajanju literature pa pri prvih primerih knjižničarka pomaga, saj je učenje tega proces, ki učencem na začetku predstavlja manjšo težavo.
- V nadaljevanju učenec samostojno poišče definicijo iste besede še v enem tipu referenčne literature po lastni izbiri (leksikonu, enciklopediji ali atlasu oziroma slovarju, če je v prvem primeru uporabil leksikon). Pri tem ugotovi tudi, da so gesla in razlage podobni, ampak v različnih tipih referenčne literature različno obsežni in podrobni, včasih tudi opremljeni s slikovnim gradivom. Spozna tudi, da v nekaterih virih ni klasičnega nizanja vsebine v abecedni seznam skozi celotno publikacijo, pač pa da se na področju zgodovine nekatere vsebine v publikaciji nizajo npr. geografsko ali kronološko. Zapis ponovno prepiše ter opremi z navedbo vira.
- Zadnji del naloge je pogosto med najtežjimi. Tokrat mora poiskati odstavek oz. stavek, kjer je ta beseda uporabljena, v drugih virih, ki niso referenčnega tipa. Tukaj se najbolj pozna, ali je učenec na temelju prvih dveh definicij razumel pomen besede. Pri tem zadnjem primeru torej ne išče opredelitve besede, pač pa uporabo te besede v stavku, ki pa ga prav tako prepiše v celoti in navede vir. Večinoma si v primerih, ko je težko najti tretji primer pojavljanja besede v članku, učenci lahko pomagajo z učbenikom.

Učenci v prvi uri le redko naredijo več kot to, da najdejo prvo definicijo iz prvega referenčnega vira, nadaljnje delo pa poteka samostojno v šolski knjižnici, ki se z urnikom odprtosti v tem času bolj prilagodi urniku učencev. Prav tako je potrebno izredno veliko svetovanja in pomoči zunaj ur tako s strani knjižničarke kot učiteljice. Ti pri delu sodelujeta in ga kljub obsežnosti in kompleksnosti izvajata predvsem zato, ker vidita, da s temi nalogami učenci gradijo močne temelje za nadaljnje delo.

Učenci skozi izvedene ure ob obsežnem, sicer nekoliko zamudnem delu dobro usvojijo znanja in spretnosti iskanja po poučni literaturi ter uporabo vseh vrst orodij, ki omogočajo uspešno iskanje (abecedna ureditev, kazala, stvarna kazala itd). Sočasno tudi avtomatizirajo zapisovanje vira v zelo preprosti obliki, kot jo pri nas pričakujemo tudi v višjih razredih do konca šolanja.

Tudi za izvajanje teh pedagoških ur in dejavnosti v celoti je izjemno pomembna dobro opremljena knjižnica, tako s primerno literaturo kot z dovolj čitalniškimi mesti za samostojno delo velike skupine učencev. Seznam literature se v velikem obsegu pokriva s seznamom, ki ga uporabljamo v 6. razredu, tukaj je razširjen predvsem z naslovi različne referenčne literature. Ravno slednja je zelo pomembna za knjižnico, vendar pa je hkrati tudi zelo draga in je zato potrebno dolgoročno in premišljeno načrtovanje gradnje takšne knjižnične zbirke.

KIZ in zgodovina v 7. razredu: Uporaba interneta (spletnih strani) za izdelavo referata na temo Srednjeveški gradovi in mesta na Slovenskem

V 7. razredu je naslednji sklop KIZ v medpredmetnem povezovanju z zgodovino namenjen spoznavanju internetnih virov, kritičnemu vrednotenju spletnih strani ter

odgovornemu navajanju avtorstva in virov pri uporabi svetovnega spleta. Sočasno usvojijo še znanja pisanja naloge (referata oz. seminarske naloge) ter kakšna je struktura takšnega dokumenta. Učenec spozna splet in spletne strani, pa tudi spletne iskalnike in spletno enciklopedijo Wikipedijo. Celotna snov se navezuje na snov pouka zgodovine Srednji vek na Slovenskem. Tudi v tem primeru priporočamo dve šolski uri (lahko tudi blokuro), še posebej, če so učenci šibki v znanju uporabe računalnika (počasno tipkanje, neznanje uporabe spleta itd.) ali je računalniška učilnica majhna (dva učenca na enem računalniku, počasna internetna povezava itd.). V tem primeru je priporočljivo, da je navzoč tudi računalničar, še posebej, če sami niste dovolj spretni pri manjših napakah, ki se lahko zgodijo. Dve šolski uri sta smiselni tudi zato, ker imamo tako dovolj časa, da učence opozorimo na zelo različne vidike uporabe spleta (varnost, uspešno iskanje oz. poizvedovanje, vrednotenje ipd.).

Šolski uri sta izvedeni z učenci v računalniški učilnici. Preden so bile na OŠ dr. Vita Kraigherja v uporabi spletne učilnice, smo uri izvajali s pomočjo delovnega lista (priloga 3). V zadnjih letih je bil delovni list predelan v lekcijo v spletni učilnici zgodovine. Vseeno učenci dobijo tudi papirno obliko iz dveh razlogov: delovni list je lahko rezerva v primeru, če zataji tehnologija, lahko pa se tudi zgodi, da je učencu težko slediti pri uri in si pri tem pomaga z delovnim listom, poleg tega je to tudi gradivo, ki ga lahko uporabi doma.

Lekcija v spletni učilnici je sestavljena podobno kot delovni list. Na vhodni strani najprej učencem damo osnovne informacije ter možnost, da si sami izberejo naslov svojega referata na temo Srednjeveški grad ali srednjeveško mesto na Slovenskem, ki ga bodo morali izdelati s pomočjo spletnih virov. Izbirajo lahko med različnimi srednjeveškimi mesti in gradovi. Izbor lahko sestavi knjižničar oz. učitelj zgodovine, lahko imajo svoje predloge tudi učenci, vsak dobi svoj naslov.

V naslednjem sklopu razložimo, kaj so spletni iskalniki, podrobneje si jih nekaj pogledamo (najdi.si, google.com, google.si), razložimo razlike in strategije iskanja.

Na odprtem oknu v spletnem brskalniku si pogledamo, katere so pomembne informacije za identifikacijo spletne strani (in poznejše navajanje vira), in sicer:

- skrajno zgoraj levo: NASLOV SPLETNE STRANI,
- v zgornji polovici: URL NASLOV STRANI.

Poleg tega si na strani Google še pogledamo, kje je iskalno okence, kje najdemo pomoč in podatke o spletni strani (npr. datum nastanka oz. zadnje posodobitve, podatke o avtorstvu idr.).

Pri primerih iskanja s pomočjo Googla se učimo, kako lahko naredimo iskanje natančnejše (strategije iskanja, izbira gesel, omejevanje), poudarimo tudi, kako iskanje omejimo samo na slikovno gradivo (slednjega bodo za izdelavo te in drugih nalog rabili največ).

Pogovorimo se o vrednotenju spletnih strani, in sicer da je pri prepoznavanju kakovostne spletne strani pomembno prepoznati avtorstvo strani, ažurnost spletne strani itd.

Naučimo se navajati spletno stran po vnaprej dogovorjenem obrazcu:

Naslov spletne strani. Letnica. Dosegljivo na URL: <http://www...> [Uporabljeno DD-MM-LLLL]

Opozorimo, da se pri izdelavi referatov in drugih nalog prepogosto uporablja načelo *kopiraj-prilepi*, pri čemer se ne navaja vir in avtorstvo, in da je to nelegalno. Spoznajo tudi spletno orodje ThePlagiarismChecker (<http://www.dustball.com/cs/plagiarism>).

checker/) ter razumejo, da bomo uporabili orodja, ki iščejo plagiate (tako orodje obstaja tudi znotraj spletne učilnice). Zadnje je tudi vzrok, zakaj spodbujava učence, da nalogo v obliki Wordovega dokumenta oddajajo v spletno učilnico, saj orodje Anti-plagiarism olajša delo.

V prvi šolski uri učenci spoznajo tudi, kako se navaja slikovne vire ter kako se tvori seznam uporabljenega gradiva (virov) na koncu naloge.

Učenci dobijo navodilo: »Izdelal boš referat z naslovom Srednjeveški grad oziroma Srednjeveško mesto. Vsebina, to je zgodovina gradu ali mesta, mora zajemati obdobje do 16. stoletja. Referat mora vsebovati vsaj 3 slike in vsaj dva različna internetna vira. Uporaba citiranja je dovoljena, če pri tem pravilno navajaš vir znotraj besedila. Referat je lahko narejen z računalnikom ali napisan na roko. V primeru uporabe računalnika je oddaja v spletni učilnici. Če izdeluješ referat ročno, je oddaja pri uri zgodovine.« Učenci imajo en mesec časa, da izdelajo in oddajo referat, po potrebi jim je na voljo tudi računalniška učilnica, kjer jim ob delu pomagamo.⁶

V drugi šolski uri se učenci seznani z zahtevano obliko referata. Navodila so v spletni učilnici:

- naslovnica, kateri podatki so na njej;
- obseg naloge (do 7 strani oz. 5 notranjih strani);
- kazalo;
- seznam virov oz. literature na koncu naloge.

V nadaljevanju sledi nekaj nalog za utrjevanje pridobljenega znanja o iskanju po spletnih straneh. Spoznajo spletno stran Wikipedijo, naučijo se vrednotiti informacije, najdene na Wikipediji, razumejo, kakšna je vloga slovenske in tujejezične Wikipedije (po obsegu, vsebini itd.), naučijo se iskati po Wikipediji.

Učenci po tej uvodni uri samostojno izdelajo referat, ta znanja pa morajo vedno znova uporabiti tudi pri izdelavi referatov in seminarskih in/ali raziskovalnih nalog v višjih razredih tako pri zgodovini kot drugih predmetih.⁷

V sedmem razredu torej učenci spoznajo uporabo in navajanje avtorstva iz dveh povsem različnih virov, referenčne literature in knjig ter na drugi strani s svetovnega spleta. V višjih razredih bomo ta znanja nadgradili tudi z uporabo virov, po katerih na tej starostni stopnji posežejo redkeje (periodika in neknjižni viri), vedno znova bomo ponovili in utrdili tudi obrazce za navajanje virov. Seznam vseh navodil za navajanje virov je učencem tudi stalno dostopen na šolski spletni strani in v spletnih učilnicah.

KIZ in zgodovina v 8. razredu: Uporaba vzajemnega kataloga v sistemu COBISS ter seznanjanje s portali dLib in Europeana znotraj vsebin Slovenski protestantski pisci in njihova dela v naših knjižnicah

Izvedbo teh pedagoških ur KIZ v 8. razredu izvajamo ob pomoči lekcije v spletni učilnici.⁸

⁶ Učence spodbujamo, da nalogo oddajo v računalniški obliki. Vsa navodila za izdelavo referata so v spletni učilnici, kjer so tudi vzorec, dobri primeri in drugo gradivo.

⁷ Prizadevamo si, da bi tako navajanje kot videz referata veljala pri vseh predmetih. Nekateri kolegi že uporabljajo ta sistem ter navodila samo nadgradijo in prilagodijo. S tem, ko vsi učitelji zahtevamo enaka pravila, sta učenje in avtomatizacija znanja pri učencih še večja in hitrejša.

⁸ Podrobno je vsebina teh ur predstavljena že v članku Miklič, M., Grošičar, M., 2011, kjer je poleg vsebinskega vidika poudarek na uporabi lekcije znotraj spletne učilnice ter tehnični izvedbi.

Učenec izdelava samostojno nalogo na temo Slovenski protestantski pisci, nalogo odda v dogovorjenem roku (en mesec). V nalogi predstavi življenje Primoža Trubarja, Sebastijana Krelja, Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina ter seznam njihovih prvih tiskov, ki jih poišče v vzajemnem katalogu oz. v katalogu Narodne in univerzitetne knjižnice prek sistema COBISS.

Zapisi posameznih knjig so oblikovani kot pri knjižnem gradivu (ponovitev znanj 7. razreda). Poleg tega morajo biti dodani življenjepisi vseh 4 protestantskih piscev. Pomembno je, da učence opozorimo, da morajo biti izbrani tiski iz 16. stoletja, iz časa življenja piscev. Dodane morajo biti tudi predmetne oznake.⁹ Za izdelavo bibliografije je uporaba COBISS-a obvezna, saj ne gre za učenje seznama del posameznega avtorja, pač pa želimo, da učenci spoznajo vse bogastvo jezika in literature, ki se nahaja v dejanskih publikacijah, kar je razvidno pri brskanju po zapisih o prvih tiskih med uporabo vzajemnega kataloga.

Poleg možnosti izvajanja teh pedagoških ur s pomočjo lekcije v spletni učilnici imamo pripravljene tudi delovne liste, ki jih prav tako razdelimo učencem. Uporabimo jih tudi v primeru, če bi prišlo ob uporabi spletne učilnice oz. računalniške učilnice do tehničnih težav. Te pedagoške ure je torej mogoče izvesti tudi brez spletne učilnice.

V primeru, da učenci doma ne bi imeli dostopa do računalnika oziroma svetovnega spleta, jim tako kot v 7. razredu omogočimo uporabo računalniške učilnice ob navzočnosti učiteljice, ki jim pri iskanju tudi pomaga.

KIZ in zgodovina¹⁰ v 8. razredu: Uporaba serijskih publikacij na temo Francoska revolucija – nastanek človekovih pravic

Drugi sklop KIZ v 8. razredu je namenjen navajanju časopisnih virov, torej uporabi serijskih publikacij.

Na to nalogo se učenci pripravljajo že mesec pred napovedanimi urami medpredmetnega sodelovanja. Dobijo navodila, da doma poiščejo različne izvode serijskih publikacij (od dnevnoinformativnih časopisov do strokovne periodike) ter jih prinesejo s seboj. Naučimo se, da člankov iz periodičnih publikacij ne bomo izrezali, za potrebe te naloge bomo v šolski knjižnici naredili fotokopije izbranih člankov.

Vsebina izbranih člankov mora biti povezana s kršitvijo človekovih pravic. V mesecu dni morajo najti in na dogovorjeni dan prinesiti v šolo 5 različnih člankov, ki so jih našli v periodičnem tisku in se nanašajo na različne kršitve človekovih pravic. Pri tem si lahko pomagajo z delovnim zvezkom državlanske in domovinske vzgoje; priporočamo poenostavljen zapis človekovih pravic.¹¹

Tej nalogi je namenjena le ena skupna ura, saj učenci v 8. razredu že imajo nekatera zahtevana znanja.

Tako se v okviru skupne pedagoške ure in ob delovnem listu (priloga 4) pogovorimo o tem, kaj vse so serijske publikacije, kako jih ločimo (glede na pogostost izhajanja,

⁹ S tem, ko uporabijo le določene zapise iz COBISS-a, uporabljajo znanje omejevanja (razporedijo zapise od starejših k novejšim). Pri dodajanju predmetne oznake pa uporabljajo znanje preklopa med posameznimi zapisi v vzajemnem katalogu in uporabnosti le-teh (kratki, polni in ISBD).

¹⁰ To temo lahko prenesete oz. razširite tudi v predmet državljanska in domovinska vzgoja ter etika.

¹¹ Ta se nahaja na zadnji strani delovnega zvezka Državlanska in domovinska vzgoja ter etika za 7. ali 8. razred avtorja Janeza Justina. Če ne uporabljate omenjenih delovnih zvezkov, lahko učence napotite tudi na spletno stran Varuha človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/>), kjer je popoln zapis Splošne deklaracije človekovih pravic.

glede na ciljno občinstvo, glede na vsebino, glede na jezik oz. nacionalni ali mednarodni vidik itd.).

V nadaljevanju učenci spoznajo zapis navajanja članka v serijski publikaciji, naredimo tudi nekaj primerov.

V drugem delu ure učence usmerimo k izdelavi zapisa lastnega primera, ki je pozneje del oddane naloge. Naloga naj bi vsebovala 5 primerov različnih kršitev.

Vsak posamezni primer, ki ga izdelajo učenci (priloga 6), je sestavljen iz:

- fotokopije članka v serijski publikaciji, na sami fotokopiji je ročno naveden vir ter s podčrtavanjem označeni stavki, kjer je opisana kršitev človekovih pravic.
- Sledi list, na katerem morajo biti naslednji trije elementi:
 1. prepisan del članka (stavek ali dva), v katerem je učenec prepoznal primer kršitve človekovih pravic. Dobesednemu navedku sledi vir (članek), iz katerega je učenec citiral;
 2. sledi zapis pravice, ki naj bi bila v članku kršena. Pri tem učenec navaja predlagani vir ali kateri drug, kjer je navedena deklaracija človekovih pravic;
 3. na koncu učenec s svojimi besedami razloži, zakaj meni, da članek opisuje primer kršenja človekovih pravic, in s tem pokaže razumevanje napisanega.

Ta naloga ima še poseben pomen, saj so nekateri učenci prvič »prisiljeni« prelistati in tudi prebrati dnevno časopisje in iskati informacije v njem. To je nekaterim zelo težko, saj do tega trenutka ne pokažejo interesa za dnevne dogodke. Drugim učencem je naloga v veselje, saj radi spremljajo dnevne dogodke.

Poleg tega se naloga dobro povezuje še s predmetom državljanska in domovinska vzgoja ter etika, kjer je eden od ciljev učenje aktivnega državljanstva.

V 8. razredu ugotavljamo, da konstantnost načina dela skozi 6., 7. in 8. razred, to je postopna nadgradnja, enake zahteve in navodila za delo, prinaša vedno več očitnih pozitivnih učinkov.

Zaradi izjemno omejenega števila naslovov serijskih publikacij v naši šolski knjižnici na žalost ne moremo ponuditi gradiva učencem, vendar pa na temelju izkušenj ugotavljamo, da lahko učenci od doma prinesejo dovolj različnih izvodov za uspešno delo. Poleg tega pa spoznavajo, kakšni »zakladi« se skrivajo celo med dnevnim časopisjem, ki ga sicer berejo samo starši.

Priporočamo, da je v knjižnici na voljo fotokopirni stroj in nekaj pisarniškega orodja (lepila, škarje itd.). Uvodna pedagoška ura se izvaja bodisi v knjižnici bodisi v učilnici, preostalo delo pa učenci samostojno naredijo doma, referat oddajo v dogovorjenem roku (en mesec).

KIZ in zgodovina v 9. razredu: Drugo (neknjižno) gradivo in tema Druga svetovna vojna

V 9. razredu zgodovina kronološko prehaja v 20. stoletje, kjer se pojavijo tudi prvi avdiovizualni viri. Učenci prek televizijskih oddaj History Channel, Discovery ... spoznavajo prvo in drugo svetovno vojno, življenje med obema vojnama in druge dogodke. Poleg tega so jim film in druge multimedijske oblike bližji, zato pogosto prej posežejo po spletu in filmu kot po knjigah in časopisih.

Ker pri pouku zgodovine spremljajo veliko multimedijskih vsebin, je smiselno, da jih opozorimo tudi na to, da knjižnice¹² hranijo tudi tovrstne vire. Poleg tega je pomembno, da se zavedajo, da so vsi ti neknjižni viri na zelo različnih nosilcih vendarle enakovredni viri ter avtorska dela, zato jih je ob uporabi treba navajati enako kot klasične vire.

V zadnjem strukturiranem medpredmetnem povezovanju s šolsko knjižnico obdelamo v eni šolski uri še drugo t. i. neknjižno gradivo, kamor sodijo videokasete, audiokasete, CD-ji in DVD-ji, računalniški programi, elektronski viri itd.

Zaradi skromnega števila tovrstnih virov v naši šolski knjižnici uporabimo pravzaprav vse avdiovizualno ter računalniško gradivo, ki je dosegljivo, četudi se vsebinsko ne veže na zgodovino oz. na temo zgodovine, ki jo obravnavamo. Ravno s temi najbolj pisanimi primeri pa učencem najbolj jasno pokažemo, kako raznolika je ta zbirka, ki lahko obsega vse od učnih multimedijskih pripomočkov, računalniških igrice, zvočnih govorjenih ali glasbenih zapisov in etnoloških vsebino filmov, risank in poučnih posnetkov, vse skupaj pa je vezano na zelo različne nosilce. Ti se zelo spreminjajo, vedno znova pa se uporabljajo v navezavi na zelo različne tehnične pripomočke, ki se prav tako zelo hitro spreminjajo. Uporabimo torej tudi stare plošče in kasete ter videokasete hkrati z DVD-ji ter Blu-rayi. Pravzaprav je to prav poseben sprehod skozi zgodovino.

V prilogi 5 je prikazana sprednja stran delovnega lista, na zadnji strani so samo črte, na katere učenci napišejo svoje primere, ki jih oddajo v preverjanje. Ker je naloga že ustaljena in manj obsežna, imajo učenci le teden dni za njeno izdelavo.

Šolska ura poteka tako, da najprej ponovimo pravilen zapis vseh različnih virov (knjižni, periodika in članki, spletni viri itd.) ter obnovimo pravila navajanja in citiranja.

Po uvodu učencem razložimo, kakšna so pravila navajanja neknjižnega gradiva. Uporabljamo naslednjo obliko zapisa: Priimek, Ime. *Naslov: Podnaslov*. [Videoposnetek]. Kraj : Založba, leto. Če ne navajamo avtorja: *Naslov: Podnaslov*. [Videoposnetek]. Kraj : Založba, leto.

Med drugim učencem razložimo tudi, kakšna je razlika med videoposnetkom, zvočnim posnetkom ter elektronskim virom (to oznako gradiva navajamo v oglatem oklepaju). Želimo, da spoznajo, da je za razumevanje, kako bodo gradivo lahko uporabili, to ključen podatek.

Razložimo tudi, da različni nosilci pomenijo različne načine hranjenja, različne oblike uporabe ... Slednje pa ne vpliva na samo vsebino nekega vira. Opozorimo jih, da pri tovrstnih virih pogosto na samem gradivu ni vseh podatkov, ki bi jih morali vključiti v zapis (npr. manjkajo kraj založbe, ime založbe, podatki o avtorstvu – naučimo se, kako v zapisu označimo te manjkajoče podatke).

Učenci dobijo nalogo, da popišejo 10 različnih primerov gradiv, pri tem morajo izbirati čim bolj mešana gradiva na čim bolj različnih nosilcih ter vseh treh tipov (avdio-, vizualno ter računalniško gradivo), vključiti morajo tudi kratek opis vsebine (en stavek).

Učenci v tej uri na kratko spoznajo še povsem novo (čeprav izjemno pogosto v uporabi) vrsto virov, o kateri sami prej redko razmišljajo kot o resnem viru pri svojem učenju in raziskovanju.

¹² Opozorimo lahko tudi, da so tovrstne zbirke v drugih tipih knjižnic obsežnejše, prav tako morajo take knjižnice imeti tudi ustrezno opremo za hranjenje, arhiviranje, presnemavanje in uporabo takih virov.

Utrdijo in ponovijo znanja iz prejšnjih let ter se s tem pripravijo na zadnji sklop, kjer morajo povezati vsa svoja znanja pri izdelavi obsežnega referata (naslednje poglavje).

KIZ in zgodovina v 9. razredu: Uporaba informacijskih virov za samostojno raziskovanje – tema Zgodovinske osebnosti druge polovice 20 stoletja, njihovo življenje in delo

V drugem ocenjevalnem obdobju (v začetku aprila) se z učenci 9. razreda dogovorimo o izdelavi referata s predstavitvijo. Za izdelavo imajo približno mesec dni. Smisel naloge je, da pokažejo vse svoje znanje prejšnjih KIZ ter poleg tega predstavijo zgodovinsko temo tako pisno, v obliki referata kot ustno, saj pripravijo tudi govorni nastop s pomočjo plakata ali prezentacije s PowerPointom.

Učenci si sami izberejo zgodovinsko osebnost. Pogoj je le, da je zadnji del referata namenjen njenemu pomenu v zgodovini. Izbiro prepustimo učencem, ker ima vsak svoj interes, svojega vzornika, osebo, ki ga zanima. Če kdo ne najde zgodovinske osebnosti, ki bi jo rad predstavil, mu pomagamo.

Šolska knjižnica je tu v veliko pomoč, saj mnogi učenci iščejo prve podatke (gradivo) prav tukaj. Seveda bolj spretni podatke iščejo tudi v bližnji splošni knjižnici in drugje. Vsi pa vedo, da sta jim knjižničarka in učiteljica vedno pripravljeni pomagati.

V zadnjih dveh letih izdelava in oddaja naloge poteka prek spletne učilnice. Poleg tega spodbudimo predčasno oddajo v preverjanje; pri vseh nalogah imajo učenci možnost pokazati svoje nastajajoče delo in poiskati pomoč. Pomoč nudimo do enega tedna pred oddajo, saj jih sicer preveč išče pomoč ravno v zadnjem trenutku, takega odnosa do dela pa ne želimo spodbujati.

Čeprav šolska knjižnica v tej nalogi ni neposredno vključena v pedagoške ure, pa je še posebej pomembna njena vloga pri procesu izdelave referata. Prav tako kot je pomembna pri iskanju različnih virov in literature pa je v celoti znanje, ki je potrebno za izdelavo referata, pravzaprav nadgradnja knjižničnega informacijskega znanja iz preteklih let.

Sklep

V prispevku je predstavljena praksa medpredmetnega povezovanja šolske knjižnice in zgodovine na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja v Ljubljani. Po več letih izvajanja teh medpredmetnih povezav v vseh razredih se že zelo jasno kažejo rezultati, ki so preverljivi ob koncu 9. razreda. Učenci lepo usvojijo znanja in spretnosti, ki so zastavljene v ciljih kurikula KIZ, ter jih združijo s cilji predmeta zgodovina. Vse vsebine se lahko nadgradi v druge sklope tem znotraj različnih predmetov, zato lahko knjižničarjem in učiteljem opisani primeri služijo kot izhodišče izvajanja lastnega letnega učnega načrta.

Viri

Knjižnično informacijsko znanje. Kurikul: osnovna šola. (2009). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 6. 12. 2012 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/080711123601_l-k-knjiznicno_informacijsko_znanje_os-sprejeto.pdf.

Miklič, M., Grošičar, M. (2011). Knjižnično informacijsko znanje in zgodovina : medpredmetno povezovanje v 8. razredu z uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Šolska knjižnica, letn. 21, št. 2/3, str. 128–144.

Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina. (2011). Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 21. 12. 2012 s spletne strani http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf.

- > **Maja Miklič**, šolska knjižničarka na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja Ljubljana
Naslov: Trg 9. maja 1, Ljubljana
Naslov e-pošte: maja.miklic@guest.arnes.si
- >> **Maja Grošičar**, učiteljica zgodovine, geografije in domovinske in državlanske kulture ter etike na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja, Ljubljana
Naslov: Trg 9. maja 1, Ljubljana
Naslov e-pošte: maja.grosicar@vitakraigherja.si

Priloga 1

Delovni list za 6. razred – Izdelava plakata

Izdelava plakata

1. Kako je naslov mojemu plakatu?

Natanko prepisi naslov!

2. Kaj je pomembno vedeti pred izdelavo plakata?

KAJ BOM POTREBOVAL: Seznam materiala, ki ga bom potreboval oz. uporabil (barvice, flomastri, papir, škarje, lepilo...)

NE POZABI PRINESTI SLIKOVNI MATERIAL S SEBOJ.

Katere knjige bom uporabil in kje jih bom našel (šolska knjižnica, knjižnica Bežigrad...)¹

[illegible]

✓ V POMOČ NAŠ TI BO spodnje navašanje različnih virov (slikovnega materiala) iz različnih vrst gradiv:

★ **KNJIGA:** Zaporedna številka slike. Naslov slike. (ta del spada pod sliko ali med vire, v primeru, da kompozicijska oziroma vsebina plakata to ne dovoljuje) – zadač ali na prvi strani pod enako zaporedno številko zapišemo:

Príimek, Ime avtorja. *Naslov : Podnaslov.* Kraž : Založba, leto izdaže. (Zbirka). Str.
Prva beseda naslova ter naslov v celoti. Kraž : Založba, leto izdaže. (Zbirka). Str.

★ **INTERNET:** Zaporedna številka slike. Naslov slike. (ta del spada pod siko ali med vine, v primeru, da kompozicija oziroma vsebina plakata to ne dovoljuje) – zadaš ali na prvi strani pod enako zaporedno številko zapíšeš:

Naslov spletne strani, Letnica, Dosegljivo na URL: <http://www.> [Uporabljeno DD-MM-LLLL]

* ČASOPIS ali REVIZA: Zaporedna številka slike. Naslov slike. (ta del spada pod sliko ali med vine, v primeru, da kompozicija oziroma vsebina plakata to ne dovoljuje) – zadalj ali na prvi strani pod enako zaporedno številko zapisano:

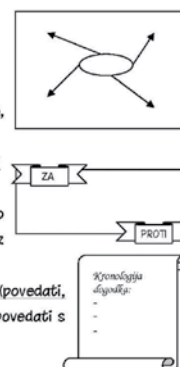
Priimek, Ime avtorja, Naslov članka, Revija, letnik (letnica), št., datum, Str.

DL3

© Maša Grošičar, 2012

3. Izgled plakata (pravila).

- Plakat lahko oblikujemo kot miselni vzorec, tabelo, sliko, +/-, zaproti, časovni trak... Bodi izvirna.
- Pomembno je, da slike ali/lin besedilo prekrivajo celotni prostor papirja, ki bo namenjen plakatu.
- Naslov barva, velikost, oblika črk ali motiv ...) in ostalo besedilo mora biti jasno zapisano (piši čitljivo), lahko z veliki tiskanimi ali malimi tiskanimi črkami).
- Opazovalec plakata mora iz prikazanega zapisati (povedati, opisati) zgodbo, ki se želo podobna tisti, ki si še želo povedati s plakatom TL.

4. Postopek izdelave plakata (primer navodil):

- Uporabiš postaviteljne pripetice in zvezičnike.
- Razmisli, kako želiš predstaviti svojo temo pikata.
- Nariši skico (spodnje okence). Ne pozabi na sprembo besedila in prostor zani.
- Poišči slikovni material (če ga ne najdeš, se odloči nadomestilo tvoj dvojni ročno risana slika). Pri uri naredi izbor slik ali lastnih slik, risb ..., ki ti bi najbolj pristajale, opisovale tematiko, ki jo predstavljaš.
- Na pikat postavi pripravljene slike, ne da bi jih prilepil.
- Dopiši osnovno besedilo in spotoma prilepil še slikovni material ali donisi svoje motive.
- Na koncu dopiši naslove slik oz. dodaj na zadnjo stran vse.
- Ne pozabi se podpisati spredaj in zadaj razred. Bodi ponosen na svoje delo.

5. Škica plakata.

[illegible]

Priloga 2

Delovni list za 7. razred – Referenčna literatura in navajanje knjižnega gradiva

KIZ 2 – REFERENČNA LITERATURA IN NAVAJANJE KNJIŽNEGA GRADIVA

1. Navajanje knjižnega gradiva

V naslednjih dveh šolskih urah se boš naučil pravega navajanja knjižnega gradiva. Navajanje/citiranje je zelo pomembno. Uporabljamo ga pri izdelavi različnih seminarjev, referatov in raziskovalnih nalog. Zgodovinarji, to smo sedaj tudi mi, ga redno uporabljamo. V vsakdanjem življenju uporabljamo informacije, ki smo jih nekje prebrali, slišali ali videli. Eden izmed virov, ki jih boš potreboval pri šolskem delu, je tudi šolska knjižnica in knjižnično gradivo v njej.

Tukaj je splošni vzorec za navajanje knjižnega gradiva (v pomoč ti je lahko CIP = tudi osebna izkaznica knjige):

Preimek, ime avtorja. Naslov : podnaslov. Kraš : Založba, leto izdaje. (Zbirka). Str.

Prva beseda naslova ter naslov v celoti. Kraš : Založba, leto izdaje. (Zbirka). Str.

Spodaj so primeri pravega citiranja nekaterih knjig, ki jih boš potreboval pri delu:

- Zgodovina 1. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983. (Velika ilustrirana enciklopedija)
- Starodavni svet : zgodovina prvih kultur in civilizacij. Tržič : Učila, 1997
- Righetti, Giampaolo. Prazgodovina in rečne kulture. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997. (Zbirka Človek in čas)
- Winer, Bart Keith. Življenje v starem svetu. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1968
- Oxfordova enciklopedija zgodovine : Od pradžine do 19. stoletja. Ljubljana : DZS, 1998
- Zgodovina. Tržič : Učila International, 2003. (Zbirka Tematski leksikon)

2. Peskusi sam! ⁹ Vzemí ene izmed pripravljenih knjig, učbenik ali atlas in zapiši pravilno citiranje.

DL1

© Maja Grošičar, 2012

Ime in priimek, razred: _____

3. Tvoja naloga je, da izpišeš po tri citate vsake izbrane besede.

Prva dva CITATA morata biti ali iz leksikona ali slovarja ali iz enciklopedije, tretji iz posušno-znanstvene literature. Ne smeš uporabiti niti interneta, niti časopisov ali druge vrste gradiva.

4. Moja prva beseda je _____

5. Moja druga beseda je _____

Datum oddaje naloge je 26. oziroma 27. oktober 2012 pri uri zgodovine.

Priloga 3

Delovni list za 7. razred – Uporaba interneta

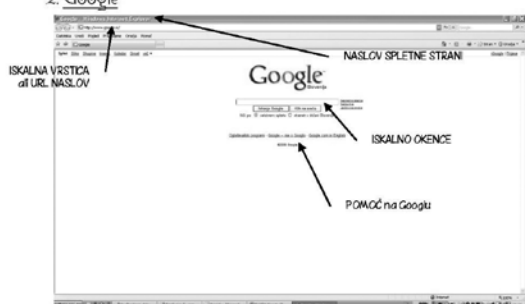
KIZ 3: Internet

1. Uporaba iskalnikov na internetu – globalno informacijskem omrežju

(primer iskalnika Google).

Odprti brskalnik po želji (priporočava Mozilla Firefox) – odprti spletno učilnico zgodovine in poišči nekaj: KIZ – internet.

2. Google

Kako iščemo?

V iskalno okence vedno vpišemo gesla v ednini.

Za oceno boš moral izdelati referat na temo Srednjeveški grad ali mesto. Katera gesla bomo vpišali v iskalno okence?

a) _____

b) _____

Google danes ponuja več različnih možnosti iskanja. Naštej jih.

3. Kako pravilno navajamo vire z interneta.

V iskalno vrstico vpišemo naslov: www.burger.si. Kaj predstavlja ta stran.

Poiščimo predstavitev in vstopimo na stran, ki predstavlja strani, ki jih bomo obiskali, avtorja, avtorske pravice in datum strani.

Kaj pove informacija A, kaj B in kaj C?

a) _____

b) _____

c) _____

Sedaj pa skupaj navašajmo to stran. Spodaj je pravilen zapis, katerega moraš vedno uporabiti pri navašanju strani. Pri tem potrebujemo določene elemente, ki smo jih označili na zgornji sliki (naslov strani, URL naslov, letnica ...).

Naslov spletne strani. Letnica. Dosegljivo na URL: <http://www...> [Uporabljeno DD-MM-LLLL]

4. Poišči slikovni material za svoje mesto ali grad.

Ponovno zgodbo še s slikovnim materialom.

Naslov slike. Naslov spletne strani. Letnica. Dosegljivo na URL: <http://www...> [Uporabljeno DD-MM-LLLL]

5. Vaje

Naloga 1: Vitez

Naloga 2: Trubadur

6. Slovenska spletna enciklopedija (Wikipedija)?

Poišči spletno stran slovenske Wikipedije in angleško Wikipedijo.

Opiši prvo stran, katere informacije dobiš tukaj?

V iskalno okence na levi strani vpišemo geslo SREDNJI VEK (Middle Age). Kaj dobimo?

Ali opaziš v besedilu modre in rdeče besede. Kaj pomenijo? Značilno za WIKIPEDIO je, da je enciklopedija v nastajanju. Kaj to pomeni? Kaj so skrbine? Kdo skrbi za verodostojnost strani, preverja informacije?

KIZ3

© Maja Grošičar, 2011

Priloga 4

Delovni list za 8. razred – Periodika

Periodika – časopisi, revije. Konvencija o človekovih pravicah

1. Do sedaj smo se pri KIZ-u (knjižnično-informacijskih znanjih) seznanili s šolsko knjižnico, referenčno literaturo, spletnim dostopom do vzajemnega kataloga COBISS-OPAC ter z navažanjem literature z interneta in iz knjižničnega gradiva. Današnja ura bo namenjena navažanju periodičnega tiska oz. serijskih publikacij.

© Kaj je periodični tisk?

► _____

© *Serijske publikacije delimo glede pogostosti izhajanj. Naštej nekaj primerov serijskih publikacij:*

- dnevnik: _____
- tednik: _____
- štirinajstdnevnik: _____
- mesečnik: _____
- letna periodika: _____

© *Serijske publikacije delimo tudi po vsebini. Naštej nekaj primerov periodičnega tiska:*

- Aktualne (dnevne) in družbene novice: _____
 - Strokovni tisk (glede na posamezno stroko): _____
 - Rumeni tisk: _____
 - Mladinski tisk: _____
- in mnoge druge.

2. Kako iščemo po serijskih publikacijah.

© Pri pregledu časopisa, revije obdržimo celotno številko (celotni časopis, revijo). Ne trgamo člankov ven. Zakaj?

► _____

© Določen članek fotokopiraš na papir A4 format (po potrebi lahko uporabiš več jega. Nikoli ne manjšega).

© V zgornji levi kot zapišeš vir (navajanje časopisnega vira).

Priimek, Ime avtorja. Naslov članka. Revija, letnik (letnica), št., datum. Str.

© Nato, podčrtaš del članka, ki je pomemben za tvoja naloga – v našem primeru kršitev človekovih pravic v današnji periodiki.

3. Primer navažanja vira iz časopisa.

© Ker tu ni dovolj prostora za fotokopijo celotnega časopisa, je časopisni članek tu prikazan primer članka.

»2. člen: Pravica do življenja

Pravica vsakogar do življenja je zavarovana z zakonom. **Nikomur ne sme biti življenje namerno odvzeto**, razen ob izvršitvi sodbe, ...«.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. 2008. Dosegljivo na URL: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> [Uporabljeno 05-02-2008]

Ban Ki Moon, generalni sekretar ZN se je ob obisku Ruande poklonil žrtvam genocida leta 1994, ko je v nekaj tednih umrlo 800.000 ljudi. Pri tem je izrazil zaskrbljenost nad dogodki v Keniji, kjer ravnokar politične frakcije izvajajo nasilje nad prebivalstvom.

Ban Ki Moon: Nasilje v Keniji je nesprejemljivo. Dnevnik, LVIII, št. 24, 30. januar 2008. Str 5

Članek opozarja, da se nasilje, kot je bilo v Ruandi leta 1994, ko so vojaške hunte pobile 800.000 ljudi, ne sme ponoviti, še posebej v danem trenutku, ko potekajo nasilja v Keniji, Čadu, Sudanu...

© Potek tvojega dela naj bo (to je navodilo):

1. Poiščeš članek, ki ga boš uporabil. Pri tem si pomagaj z delovnim zvezkom Državlanske vzgoje in etike, stran 62.
2. Fotokopiraš članek, kot je predlagano. Na fotokopijo dodaš navajanje.
3. Poiščeš del besedila, ki se nanaša na kršitev človekovih pravic. Po potrebi označi.
4. Zapišeš izbrani člen Konvencije na beli papir. Dodaš vsebinski oziroma dobesedni citat o kršitvi iz članka.
5. Opredeliš, zakaj si se odločil, da je to kršitev navedenega člena.
6. Spotoma oziroma spodaj navajaš Konvencijo (odkod si jo prepisal) in članek.

Ban Ki Moon: Nasilje v Keniji je nesprejemljivo. Dnevnik, LVIII, št. 24, 30. januar 2008. Str 5

globus

Ban Ki Moon: Nasilje v Keniji je nesprejemljivo

Kigali – Generalni sekretar Združenih narodov Ban Ki Moon je včeraj na obisku v Ruandi nasilje v Keniji označil za nesprejemljivo in obljubil podporo pri posredovanju svojega

predhodnika Kofija Annana. Ob tem se je v Ruandi poklonil žrtvam genocida leta 1994, ko je v nekaj tednih umrlo več kot 800.000 ljudi. »Zelo sem zaskrbljen zaradi nadaljevanja nasilja v Keniji. To je nesprejemljiva situacija,« je Ban povedal novinarjem v Kigaliju v Ruandi in poudaril, da situacijo v Keniji spremlja zelo podrobno.

Priloga 5

Delovni list za 9. razred – Drugo (neknjižno) gradivo in tema Druga svetovna vojna

NEKNJIŽNO GRADIVO

1. Ponovimo:

- knjiga _____
- internet _____
- periodika _____

Letos in v vaših naslednjih šolskih letih se boste mnogokrat srečali z tako imenovanim (neknjižnim) gradivom.

Neknjižno gradivo je gradivo, ki v velikem številu nastaja v zadnjih 150 let. Mednje spadajo različni filmski in zvočni posnetki, ki so na različnih nosilcih, kot so kaseta, videokaseta, CD zgoščenka, DVD zgoščenka, gramofonske plošče (vinil plošča) ... Seveda pa ne smemo pozabiti tudi na različne računalniške programe in videoigrice.

2. Navajanje neknjižnega gradiva.

Pri tem navajamo na naslednji način:

- avtorja poznamo:

Priimek, Ime. Naslov: Podnaslov. [Videoposnetek]. Kraj : Založba, leto.

- če avtorja ne poznamo oziroma je več avtorjev:

Naslov: Podnaslov. [Videoposnetek]. Kraj : Založba, leto.

POZOR: Pri posebnih (neknjižnih) gradivih v oglatih oklepajih vedno zapišemo, za kakšen vir gre (npr. videoposnetek,...). Vedno uporabimo predpisano frazo:

- [Video posnetek] sem spadajo DVD zgoščenke in CD zgoščenke s filmi, video kasete ...
- [Zvočni posnetek] sem spadajo kasete in CD zgoščenke z zvočnimi posnetki, torej glasbo, govorjenim besedilom ...
- [Elektronski vir] CD zgoščenke z računalniškimi programi, igricami ...

Kaj naredim, če ni določenega dela zapisa vira? _____

Zapis skupnega primera. _____

Spodbujanje samostojnega dela, raziskovanja in iskanja ter zbiranja podatkov pri nadarjenih učencih: izdelovanje raziskovalnih nalog

Encouraging talented students in independent work, exploration, searching and data gathering: preparing research assignments

> Mateja Drnovšek

Izvleček

Raziskovalno delo je primerno tako za nadarjene kot tudi vse preostale učence, pri katerih želimo spodbuditi samostojno delo in krepiti njihovo samozavest. V Sloveniji srečanja mladih raziskovalcev organizira več zavodov in organizacij. Srečanja so regijska, državna in tudi evropska. Najbolj široko zastavljeno je srečanje pod okriljem Zveze za tehnično kulturo Slovenije (ZOTKS). Učenci morajo pri izdelavi raziskovalne naloge upoštevati oblikovna in tehnična pravila ter vse prvine raziskovalnih nalog. Svoje delo morajo pred komisijo predstaviti tudi ustno. Mentor jim razloži potek izdelovanja raziskovalne naloge, jih seznani z njihovimi zadolžitvami ter jih ves čas spodbuja in jim svetuje. Učenci so za svoje delo nagrajeni tudi s točkami za Zoisovo štipendijo in z nagradnim izletom.

Ključne besede

raziskovalne naloge, nadarjeni učenci, ZOTKS, šolski knjižničar

UDK 159.922.76-056.45:001.891

159.922.76-056.45:027.8:37

Abstract

Research is appropriate for both, the talented students and all other students with whom we want to encourage independent work and strengthen their self-consciousness. In Slovenia there are meetings of young researchers organized by several institutions. These meetings are organized on regional, national and European levels. The widest is the meeting organized by the Association for the Technical Culture of Slovenia (ZOTKS). In preparing their research assignment the students need to follow design and technical rules and include all elements of research assignments. They also have to make an oral presentation before a commission. They have a mentor who guides them through the preparation process, introduces them to their tasks and encourages and advises them throughout the entire process. The students are awarded, in the form of points for the Zois scholarship (national scholarship for good students) and also receive a bonus field trip.

Keywords

research assignments, talented students, ZOTKS, school librarian

Uvod

Razred v osnovni in srednji šoli sestavlja skupina otrok, ki so zelo različni. Čim številčnejša skupina otrok je v razredu, tem težje je posvetiti posameznemu učencu več časa, čeprav bi si ga iz tega ali drugega razloga to zaslužil. V vsakem razredu so učenci, ki izstopajo tudi po svoji nadarjenosti, ki je lahko vidna na različnih področjih, in tudi učenci, ki so učno precej uspešnejši od svojih sovrstnikov in jim obravnavana učna snov po obveznem učnem načrtu ne zadostuje. Poleg dodatnih aktivnosti z različnih predmetnih področij, ki se jih lahko udeležijo, je eden od primernih načinov spodbujanja teh učencev tudi izdelovanje raziskovalnih nalog. Z izdelovanjem raziskovalnih nalog močno krepijo svojo samozavest, odkrivajo kaj jih najbolj zanima, utrjujejo svoja močna področja, se učijo zbirati podatke, kritično misliti, presojati.

Šolski knjižničarji se lahko pri raziskovalnih nalogah vključimo kot samostojni mentorji ali kot pomoč pri zbiranju in iskanju virov ter navajanju literature. Raziskovalne naloge lahko učenci izdelujejo v sklopu več organizacij in zavodov, ki organizirajo srečanja mladih raziskovalcev. Zelo primerne za deveti razred in srednjo šolo so zgodovinske in sociološke raziskovalne naloge v sklopu projekta Eustory¹, ki jih razpisujejo nevladne organizacije po vsej Evropi. . Množično srečanje mladih raziskovalcev je organizirano pod okriljem Zveze za tehnično kulturo Slovenije in pokriva vsa področja raziskovanja, na področje zgodovine pa je osredotočeno srečanje Mladih raziskovalcev, ki ga organizira Zveza prijateljev mladine Slovenije.²

Nadarjeni učenci

Nadarjeni učenci po Zakonu o osnovni šoli (2006) (11. člen) so učenci, ki izkazujejo visoko nadpovprečne sposobnosti mišljenja ali izjemne dosežke na posameznih učnih področjih, v umetnosti ali športu. Šola tem učencem zagotavlja ustrezne pogoje za vzgojo in izobraževanje tako, da jim prilagodi vsebine, metode in oblike dela ter jim omogoči vključitev v dodatni pouk, druge oblike individualne in skupinske pomoči ter druge oblike dela.

Leta 1999 je strokovni svet RS za splošno izobraževanje sprejel Koncept odkrivanja in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli. Koncept temelji na eni najpogostejše uporabljenih definicij v svetu, ki je zapisana tudi v ameriškem Zakonu o izobraževanju nadarjenih iz leta 1978 in iz leta 1988. Po tej definiciji so nadarjeni ali talentirani tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji, v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali potencialne na intelektualnem, ustvarjalnem, specifično akademskem, vodstvenem ali umetniškem področju in ki poleg rednega šolskega programa potrebujejo posebej prilagojene programe in aktivnosti.

Značilnosti nadarjenih učencev se delijo na naslednja področja:

- miselno-spoznavno področje (divergentno mišljenje, logično mišljenje, nenavadna domišljija, natančnost opazovanja, dober spomin, smisel za humor),
- učno-storilnostno področje (široka razgledanost, bogato besedišče, visoka učna uspešnost, hitro branje, spretnost v eni od umetniških dejavnosti, motorična spretnost in vzdržljivost, potreba po doseganju odličnosti, radovednost, vztrajnost pri reševanju nalog, raznoliki interesi, visoka motivacija, uživanje v dosežkih),
- socialno in čustveno področje (nekonformizem, močno razvit občutek za pravičnost, neodvisnost in samostojnost, sposobnost vodenja in vplivanja na druge, izrazit smisel za organizacijo, empatičnost).

Te učence pri uspešnem delu lahko ovirajo: nezainteresiranost za šolo in udeležbo pri šolskih dogodkih, strah pred spraševanjem, nizka samopodoba, pomanjkanje samozaupanja, nesposobnost tvornega delovanja pri skupinskem delu, učenca ni možno motivirati z običajnimi spodbudami (dobrimi ocenami, z nagrajevanjem pridnosti, navdušenjem učitelja itd.), slaba pozornost, hiperaktivnost, čustvena in socialna nezrelost.

ZOTKS³

Zveza za tehnično kulturo Slovenije vsako leto razpiše srečanje mladih raziskovalcev Slovenije. V šolskem letu 2013/2014 je to srečanje potekalo že osemindesetletno.

¹ Več o tem na povezavi: <http://eustory-slovenija.naspletu.com/>.

² Več o tem na povezavi: <http://www.zpms.si/programi/mladi-raziskovalci/>.

³ Več o tem na povezavi: www.zotks.si.

Namen srečanja je zgodnje vpeljevanje mladih v znanost, popularizirati znanost in tehniko, odkriti mlade talente in jih spodbuditi k poglobljanju znanja, ustvarjalnosti, kreativnosti ter raziskovalni dejavnosti.

Učenci lahko s svojimi raziskovalnimi nalogami sodelujejo na dvajsetih področjih: astronomija ali fizika, biologija, ekologija z varstvom okolja, etnologija, matematika ali logika, kemija ali kemijska tehnologija, psihologija ali pedagogika, ekonomija ali turizem, geografija ali geologija, slovenski jezik ali književnost, sociologija, zgodovina ali umetnostna zgodovina, interdisciplinarna področja (pokrivajo več področij hkrati), druga področja (ki so na regijskih tekmovanjih, ne pa na državnem srečanju, npr: promet, gospodinjstvo, šport), elektrotehnika, elektronika in robotika, arhitektura ali gradbeništvo, računalništvo ali telekomunikacije, tehnika ali tehnologija, varnost v cestnem prometu ter aplikativni inovacijski predlogi in projekti.

Pogoj za sodelovanje na državnem srečanju je uspešna uvrstitev na regijskih ali mestnih srečanjih. Predtekmovalna srečanja se tako odvijajo v štirinajstih regijah, ki organizirajo svoja srečanja. Vsako od teh srečanj ima tudi svoje geslo. V Ljubljani srečanje poteka pod geslom *Zaupajmo v lastno ustvarjalnost* in se odvija v organizaciji OŠ Riharda Jakopiča; Mladi raziskovalci za razvoj Šaleške doline poteka v organizaciji Šolskega centra Velenje in pokriva področje Šaleške doline; Mladi za Celje pokriva področje Celja in Laškega ter ga organizira Mestna občina Celje. Regijska srečanja potekajo še v Mariboru, Podravju, Pomurju, Zgornjem Podravju, Gorenjski, Primorski, Koroški, Notranjski, Obalno-Kraški in Domžalsko-Kamniški regiji.

Slika 1: Mladi raziskovalci OŠ Polje na regijskem srečanju v Ljubljani (Foto: M. Drnovšek)

Raziskovalne naloge

»Raziskovalna naloga je pojem, ki se navezuje na raziskovanje. Njegova opredelitev je iskanje novih spoznanj, ki so po vsebini ali po metodi nova (izvirna) vsaj za avtorja. V raziskovalni nalogi avtorji poskušajo pridobiti in izraziti za njih nova spoznanja in pri tem uporabiti metode, kot so laboratorijski ali drugi poskusi, proučevanje pisnih virov, pogovori z izkušenimi ljudmi ter drugimi poznavalci raziskovalne tehnike.« (Mulej, 2011, str. 3)

Učenci se morajo pri izdelavi raziskovalne naloge držati pravil, ki tudi drugače veljajo za raziskovalne naloge. Upoštevati morajo oblikovne značilnosti raziskovalnih nalog in navodila pri navajanju virov.

Zgradba raziskovalne naloge vsebuje naslednje prvine:

- naslovna stran,
- kazalo,
- uvod,
- glavno besedilo (obravnavanje teme, postavitve hipotez, zavračanje oziroma potrjevanje hipotez),
- zaključek/sklep,
- literatura in viri,
- seznam slik in razpredelnic (po potrebi),
- seznam uporabljenih kratic in okrajšav (po potrebi),
- slovar slovenskih prevodov tujih izrazov, ki so bili uporabljeni v besedilu po načelu tuji izraz – slovenski prevod (po potrebi),
- priloge (če obstajajo).

Temeljni koraki pri izdelavi raziskovalne naloge so:

- izbor teme raziskovalne naloge,
- zbiranje strokovnega gradiva o izbrani temi ter študij izbranega gradiva,
- pisanje raziskovalne naloge,
- predstavitev raziskovalne naloge pri izbranem predmetu.

Strokovne komisije ocenijo raziskovalne naloge glede na pisno delo in predstavitev raziskovalne naloge. Skupno razdelijo 100 točk po kriterijih, navedenih v spodnji razpredelnici.

Ocena naloge	možno točk
1. Raziskovalna odličnost naloge	30
2. Jasno opredeljen namen raziskovalne naloge ali hipoteza	10
3. Interpretacija rezultatov	10
4. Izvirnost raziskovalne naloge	5
Tehnična izvedba naloge	
5. Navajanje literature in citiranje (označeno v besedilu naloge)	10
6. Prikaz rezultatov (preglednost, grafi, tabele)	5
Ocena predstavitve in zagovora⁶	
7. Zagovor – odgovarjanje na vprašanja (suverenost, poznavanje tematike)	20
8. Jezik (jasen, razumljiv...)	5
9. Časovno usklajena predstavitev naloge (bistvo problema, rezultati, plakat ⁷)	5
Skupaj točk	100

Slika 2: Kriteriji in točke za ocenjevanje raziskovalnih nalog na tekmovanju v organizaciji ZOTKS

Učenci Osnovne šole Polje raziskujejo

Z vsakim šolskim letom se na Osnovni šoli Polje interes učencev za izdelovanje raziskovalnih nalog povečuje. Ker delo mentorja pri raziskovalnih nalogah zahteva precej časa in lastne zavzetosti, spodbujanja in pomoči učencem, temu primerno vsako leto narašča tudi število mentorjev.

Učenci si po navadi sami izberejo temo, ki jo želijo raziskovati. Pri tem lahko skupaj sodelujejo največ trije učenci, lahko pa jo dela tudi en sam, odvisno od osebnostnih lastnosti učencev. Nekateri želijo izdelovati raziskovalne naloge sami, drugi raje v skupini ali dvojicah. Nato si izberejo mentorja. Običajno je to učitelj, ki jim je najbližje. Lahko pa tudi učitelj določenega učenca, v katerem vidi potencial, spodbudi k raziskovanju in mu predlaga temo, ki bi mu glede na njegove interese in močna področja ustrezala.

Tudi sama imam izkušnje z vodenjem učencev pri raziskovalni nalogi. Kot šolska knjižničarka sem bila tako mentorica učencem kot tudi pomoč vsem preostalim mladim raziskovalcem pri iskanju podatkov, zbiranju literature in navajanju virov. Vloga šolskega knjižničarja je v tem delu izdelave raziskovalne naloge zelo pomembna in dobrodošla tudi za druge mentorje, saj smo šolski knjižničarji na tem področju strokovnjaki in opozarjamo na pravilno navajanje del ter spoštovanje avtorskih pravic.

Mentor učencem pomaga pri izboru virov, jim svetuje, razloži, kako se morajo dela lotiti, katera so pravila, ki jih morajo upoštevati. Pogosto je potrebna spodbuda, saj se zgodi, da učencem ob obilici preostalega šolskega dela pade motivacija.

Regijska srečanja z ustnimi zagovori raziskovalnih nalog po navadi potekajo v začetku marca. Tisti, ki se uspejo uvrstiti na državno srečanje, pa se tega lahko udeležijo v maja v Murski Soboti. Tam jih čaka nova komisija in nov zagovor. Kdor se uspe uvrstiti na srečanje v Murski Soboti, že ima zagotovljeno srebrno ali zlato priznanje, saj državna komisija že pred tem izloči raziskovalne naloge, ki dobijo bronasta priznanja in priznanja za sodelovanje.

Slika 3: Podelitev zlatih sovčic za najboljšo raziskovalno nalogo na državnem srečanju (foto: M. Drnovšek)

V sklopu ljubljanskega regijskega srečanja Zaupajmo v lastno ustvarjalnost so učenci za svoje uspešno delo še dodatno nagradjeni. Mestna občina Ljubljana namreč za učence, ki so izdelali najboljše raziskovalne naloge, organizira dvodnevni izlet v Italijo. Učenci si v teh dveh dneh ogledajo Verono, ZOO Safari in se zabavajo v Gardalandu. To jim predstavlja še večjo motivacijo kot točke, ki jim jih prinašajo raziskovalne naloge za Zoisovo štipendijo.

Slika 4: Najboljši mladi raziskovalci z Osnovne šole Polje v Gardalandu (foto: M. Drnovšek)

Sklep

Izdelovanje raziskovalnih nalog je zelo primerno za nadarjene učence in tudi tiste, ki rabijo dodatno spodbudo. Marsikateri učenec, ki ni prepoznan kot nadarjen, prek izdelovanja raziskovalnih nalog krepí svojo samozavest in tako pridobiva znanja, ki mu bodo lahko koristila pri nadaljnjem izobraževanju. Učenci z izdelovanjem raziskovalnih nalog ne krepíjo samo samozavesti, temveč se tudi seznanijo z metodami in načini raziskovanja, učijo se postavljati hipoteze, krepíjo logično sklepanje in kritično mišljenje. Zelo veliko pridobijo tudi na področju samostojnosti in samostojnega dela.

Vloga mentorja je pri izdelavi raziskovalnih nalog zelo pomembna in odgovorna. Od njega zahteva precej energije in časa. Dobro mora poznati učence, poznati njihova močna in šibka področja, da jim lažje svetuje in pomaga. Učencem pomaga pri akcijskem načrtu izdelave raziskovalne naloge, pri postavitvi časovnice, pomaga jim opredeliti raziskovalni problem, postaviti hipoteze. Razložiti jim mora raziskovalne metode, katera metoda je primernejša za katero področje, in jim pomagati pri izboru literature.

Učenci se vsega, kar se naučijo pri izdelovanju raziskovalne naloge, in vsega, kar s tem pridobijo, ne zavedajo popolno. Vedo pa, da pri tem uživajo. Dokaz za to je, da tisti, ki enkrat izdelajo raziskovalno nalogo, želijo le-to izdelati tudi v naslednjem šolskem letu in naprej na srednji šoli. V njih je torej tudi notranja motivacija, želja po samostojnem delu in ne le zunanja motivacija v obliki nagradnih izletov in priznanj.

Viri

- Brodnik, V. (2014). Seminarke in raziskovalne naloge. Gradivo iz seminarja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Koncept Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli (1999). Pridobljeno 29. 8. 2014 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/210911135740_ssd_nadarjeni20koncepto%C5%A1.pdf.
- Zakon o osnovni šoli (2006). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 29. 8. 2014 s spletne strani: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>.
- Zveza prijateljev mladine Maribor (2011). Navodila za pripravo raziskovalnih nalog / inovacijskih projektov v projektu Mladi za napredek Maribora. Pridobljeno 29. 8. 2014 s spletne strani: http://www.zpm-mb.si/attachments/sl/818/Navodila_za_pripravo_RN_IP.pdf.
- Zveza za tehnično kulturo Slovenije. (2013). Razpis 48. srečanja mladih raziskovalcev Slovenije 2014. Pridobljeno 29. 8. 2014 s spletne strani: http://www.bc-naklo.si/uploads/media/Razpis_MR2014-final_3197.pdf.

> **Mateja Drnovšek**, univ. dipl. bibl., prof. zgod. je zaposlena kot šolska knjižničarka na OŠ Polje. Naslov: Osnovna šola Polje, Polje 358, 1260 Ljubljana Polje
naslov e-pošte: mateja.drnovsek@ospolje.si

Oblikovanje nabavne politike v osnovnošolski knjižnici¹

Planning an acquisitions policy in a primary school library

> Danijela Kajzer

>> Primož Južnič

Izvleček

Oblikovanje nabavne politike v osnovnošolski knjižnici vključuje različne elemente – od poslanstva in ciljev šole, potreb, pričakovanj, zahtev strokovnih delavcev, učencev in drugih uporabnikov do zakonskih predpisov in strokovnih smernic. V kolikšni meri se osnovnošolski knjižničarji pri oblikovanju nabavne politike in izgradnji knjižnične zbirke opirajo na različne dokumente, vključno s smernicami za osnovnošolske knjižnice, ter kakšen je prirast gradiva, iz katerih virov se financira, kolikšna je njihova višina in kakšna je vloga dokumenta o nabavni politiki, prikazuje raziskava, izvedena s pomočjo ankete med 115 slovenskimi osnovnošolskimi knjižničarji. Rezultati so pokazali, da nabavna politika v naših osnovnošolskih knjižnicah ni dorečena zaradi sistemske neurejenosti tega področja. Financiranje gradiva pa je odvisno predvsem od odločitve vodstva šole. Posodobljena knjižnična zbirka je tesno povezana z razvojem pismenosti in vzgojo mladega bralca kot tudi z oskrbo z informacijami ter ekonomskim, socialnim in kulturnim razvojem.

Ključne besede

nabavna politika, izgradnja knjižnične zbirke, šolske knjižnice, osnovnošolske knjižnice, šolski knjižničarji

UDK 027.8:025.2

Abstract

Planning acquisitions policy in a primary school library requires various elements from school mission and goals, needs, expectations and demands from teachers, pupils and other users, to legislation and professional guidelines. A study is presented on how much primary school librarians in planning their acquisition policy and building their library collection follow various such documents, including the guidelines for primary school libraries. It is also shown how this influences the growth of the collection, the sources of finance, the amount of the financial sources and the role on acquisitions policy document. A survey was made among 115 Slovenian primary school librarians. The results show that acquisitions policy in the libraries is not systematically introduced due to systemic unregulation of the area. The financing is primarily dependent of school management. An updated library collection is tightly linked with development of literacy and reading habits, information provision as well as economical, social and cultural development.

Keywords

acquisitions policy, library collection building, school libraries, primary school libraries, school librarians

Uvod

Osnovnošolska knjižnica s svojim gradivom, dostopom do informacijskih virov, učenjem učenja ter spodbujanjem bralne in informacijske pismenosti predstavlja pomembno podporo poučevanju, pridobivanju znanja, učnemu procesu in vseživljenjskemu izobraževanju ter pomembno prispeva k razvoju vseh vrst pismenosti. Knjižničarska zakonodaja v Sloveniji predstavlja osnovo za delovanje knjižnic in

¹ Članek je nastal na podlagi magistrskega dela (bolonjski program druge stopnje, smer Šolsko knjižničarstvo).

upravljanje knjižničnih zbirk in določa, da ima vsaka osnovna šola knjižnico in profesionalno usposobljenega knjižničarja.

Dobro založena in organizirana šolska knjižnica je rezultat knjižničarjevega strokovnega dela, zavedanja o poslanstvu šolske knjižnice in potrebah uporabnikov, pa tudi komunikacije z vodstvom šole. V primerjavi z drugimi knjižnicami je za osnovnošolsko knjižnico značilno, da njen uporabnik še ni formiran bralec in da je oblikovanje bralnih potreb in navad ter razvijanje potrebe po knjigi kot viru znanja in duhovne kulture vztrajno in inventivno pedagoško delo (Podgoršek, 2009). Zadostna finančna sredstva so temeljni pogoj za razvijanje zbirke v šolski knjižnici, vendar pa vse do danes ni zadovoljivo rešeno vprašanje sistemskega financiranja šolskih knjižnic, zato se višine sredstev, ki jih šole namenjajo za nabavo knjižničnega gradiva, od šole do šole razlikujejo. Te razlike se s krizo in z varčevanjem v javnem sektorju še poglobljajo.

1 Načrtovanje nabavne politike v osnovnošolski knjižnici

Nabavna politika je skupek načelnih izhodišč in konkretnih navodil o tem, po kakšnih vsebinskih in formalnih merilih naj bi knjižnica dopolnjevala svojo zbirko ter kako naj bi ta cilj dosegala (Kodrič Dačić, 2007). Rampihova (2010) piše, da nabavno politiko obravnavamo kot zapisano izjavo o sistematičnem načrtovanju in izvajanju izgradnje knjižnične zbirke v daljšem časovnem obdobju, ki obsega: določitev poslanstva, ciljev in prioritetenih nalog knjižnice; namen knjižnične zbirke; analizo notranjega in zunanjega okolja knjižnice; financiranje knjižnične zbirke (zakonske podlage in strokovna priporočila); odgovornosti za izgradnjo knjižnične zbirke; izbor knjižničnega gradiva; dostop do knjižničnega gradiva; vključevanje darov v zbirko; izločanje in odpis knjižničnega gradiva; zaščito knjižnične zbirke; vrednotenje knjižnične zbirke in revidiranje dokumenta o nabavni politiki. Nabavno politiko oblikujemo na podlagi ocene potreb uporabnikov in vrednotenja obstoječe zbirke. Oblikovanje nabavne politike je tudi temeljni pogoj, da knjižnica uspešno rešuje vprašanja glede ravnotežja med ponudbo leposlovnega in poučnega ter raziskovalnega gradiva, med knjigami in periodiko, med AV- in tiskanim gradivom ter tudi med trenutnimi potrebami in odgovornostjo, da se zbirka razvija za zadovoljevanje potreb uporabnikov v prihodnosti.

Dober načrt nabavne politike moramo spreminjati in nadgrajevati v skladu s spremembami kurikula, generacijo šolarjev, osebja in lokalne skupnosti. Prvi korak, kot pišeta Gatrell Stephens in Franklin (2006), je poznavanje knjižnične zbirke v svoji šoli. Šolski knjižničar mora poznati slabosti zbirke – biti mora pozoren na želje ali potrebe uporabnikov, ki jih z naslovi v zbirki ne more zadovoljiti. Ali jih naj nabavi? Ocena gradiva mora biti pogosta in stalna, zlasti kadar se navezuje na nove podatke o neki tematiki. Zastarelega gradiva naj torej ne nabavi. Širitev in obnavljanje zbirke pa se začneta z izločanjem. Omenjena avtorja odpisovanje gradiva primerjata z obdelovanjem vrta; oboje potrebuje redno pozornost, da uspeva. Tako bo šolska knjižnica ostajala »vznemirljiva pokrajina znanja«. Marsikateri knjižničar se s težavo odreče staremu, neuporabljenu gradivu, misleč, da bodo police v njegovi knjižnici ostale prazne. Vendar bodo z ustreznim načrtovanjem nabave vrzeli sčasoma zapolnjene, otroci pa tudi veliko raje berejo nove knjige.

Načrt pomeni tudi učinkovito razlago kratkoročnih in dolgoročnih ciljev ravnatelju in šolski skupnosti, zato bi njegova izdelava morala biti knjižničarjeva prioriteta. S tem, ko sledi profesionalnim smernicam, zagotavlja, da so njegove odločitve o gradnji zbirke strokovne in koristijo vsem njenim deležnikom, kar je pomembno tudi pri utemeljevanju zadostnih finančnih sredstev za knjižnico. Natančnejše smernice smo za osnovnošolske knjižnice dobili pred petimi leti z Dokumentom o nabavni politiki (Steinbuch in Bratuša, 2009).

1.1 Zakonodaja in drugi dokumenti, pomembni za oblikovanje nabavne politike v osnovnošolski knjižnici

Dobro izbrano, številčno ustrezno in strokovno urejeno knjižnično gradivo je osnovni pogoj, da se šolska knjižnica lahko vključuje v program dela osnovne šole. Naloge in poslanstvo šolske knjižnice ter ustrezen obseg in izbor knjižničnega gradiva so opredeljeni v zakonodaji, pravilnikih in različnih smernicah, ki jih šolski knjižničarji upoštevamo pri upravljanju knjižnične zbirke. Danes, ko se mednarodno povezujemo in primerjamo, dajemo veljavo tudi mednarodnim smernicam in priporočilom ter se zgledujemo po primerih iz tujine. Tu igrajo pomembno vlogo strokovna združenja, med katerimi je za področje šolskih knjižnic v svetovnem merilu najvplivnejša IFLA s sekcijo za šolske knjižnice.

Krovni zakon, ki ureja področje vzgoje in izobraževanja v Sloveniji, je **Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja** (ZOFVI, 2007). Ureja sistem, organizacijo in financiranje javnih šol in zavodov vseh stopenj. V 68. členu govori o namenu šolske knjižnice in o financiranju dejavnosti. **Zakon o knjižničarstvu** (2001) govori, da knjižnice opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo, vodijo ustrezno nabavno politiko glede na svoj namen in vrsto knjižnice, uporabljajo enotna pravila in standarde za strokovno obdelavo knjižničnega gradiva, da lahko kroži in omogoča izmenjavo informacij in virov med knjižnicami različnih vrst. Knjižničarska stroka s strokovnimi priporočili, ki veljajo za vse vrste knjižnic, pomaga razvijati šolske knjižnice, da so del knjižničnega sistema.

Razvoj knjižnične zbirke omogoča financiranje, ki je zagotovljeno iz državnega proračuna. Šolske knjižnice so financirane posredno, saj proračunska sredstva, ki bodo namenjena za šolsko knjižnico, razporeja vodstvo šole. Zakoni so odraz določene politike in prestanejo proces usklajevanja, zato njihovo sprejemanje zahteva določeno stopnjo kompromisa. Besedilo v zakonu ne sme biti preveč usmerjeno v posamičnost, ker bi s tem oviralo prihodnji razvoj. Podrobneje pa pravila, ki so zapisana v zakonih, določajo pravilniki, ki jim lahko rečemo tudi podzakonski akti. **Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe** (2003) je dokument, ki določa minimalne pogoje za delovanje vseh vrst knjižnic, tudi šolskih (18.–24. člen).

Temeljni pogoji za delovanje (osnovno)šolske knjižnice se oblikujejo v knjižničarski stroki kot priporočila (in standardi), ki se stalno posodablja, da bi ustrezali namenom knjižnice, nalogam in dostopnosti gradiva. Zadnji standardi za šolske knjižnice so izšli leta 1989, vendar so danes že zastareli, saj z vpeljavo devetletke niso bili sprejeti novi (oz. prenovljeni). Tako se šolski knjižničarji ravnamo po mednarodnih smernicah IFLA/UNESCO, ki so nastale na podlagi izkušenj zahodnoevropskih izobraževalnih sistemov in mednarodnih priporočil.

Smernice (**IFLA/UNESCO school library guidelines, 2002**) predvidevajo in opisujejo politiko upravljanja zbirk, financiranje in proračun, knjižnično zbirko in elektronske vire.

V razpredelnici 1 je prikazana primerjava med našim **Pravilnikom o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003)** in mednarodnimi smernicami **IFLA/UNESCO school library guidelines (2002)** glede strukture in prirasta knjižnične zbirke.

Razpredelnica 1: Primerjava med Pravilnikom in Smernicami

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003)	Smernice IFLA/UNESCO za šolske knjižnice (2002)
Gradivo v zbirki: – gradivo v tujih jezikih, ki se poučujejo na šoli, – ustrezno referenčno gradivo (za različne starosti, 10 % knjižne zbirke), – gradivo, ki nastaja na šoli, – strokovno gradivo s področja pedagogike, metodike, didaktike, sociologije, psihologije, bibliotekarstva in inf. znanosti, – serijske publikacije – vsa področja z vsaj enim naslovom ter strokovno, pedagoško, poljudnoznanstveno periodiko za otroke in mladino. Osnovnošolska knjižnica ima okvirno 60 % naslovov leposlovnega in 40 % naslovov strokovnega gradiva. Šolska knjižnica mora imeti najmanj 3000 enot gradiva za učence in 1000 enot pedagoške in strokovne literature za strokovne delavce oziroma v šolah, ki imajo več kot 300 učencev, najmanj 10 knjig na učenca in najmanj 40 knjig na strokovnega delavca šole ter ustrezno število serijskih publikacij, ki ne sme biti manjše od 25 tekoče naročenih naslovov. Prirast: 1 knjiga na učenca, 5 knjig na učitelja, 1 naslov serijskih publikacij letno. Prirast neknjižnega gradiva obsega 10 % skupnega prirasta gradiva.	Gradivo v zbirki: šolska knjižnica zagotavlja dostop do širokega izbora virov, ki zadovoljuje potrebe uporabnikov za izobraževanje, informiranost in osebni razvoj. Strokovni delavci v šolskih knjižnicah morajo sodelovati z upravo in učitelji ter tako razvijati skupno politiko razvoja fondov. Tako zastavljena politika mora temeljiti na učnem načrtu, posebnih potrebah in interesih šolske skupnosti in odražati raznolikost družbe zunaj šole. Poleg tega naj šolska knjižnica nabavlja tudi gradivo za zabavo in prosti čas, npr. priljubljene romane, glasbo ipd. Tovrstno gradivo naj knjižnica zbira v sodelovanju z učenci. S tem upošteva njihove interese, pri tem pa sledi etičnim načelom. Vsaj 60 % fonda naj predstavljajo strokovni viri, vezani na učni načrt. Temeljna knjižnična zbirka naj obsega deset knjig na učenca. Tudi najmanjša šola naj ima za zagotavljanje dovolj širokega in uravnovešenega knjižnega fonda za vse starosti in sposobnosti ne glede na socialno poreklo vsaj 2500 enot ustreznega in sodobnega knjižnega gradiva. Prirast: Nujno je, da zbirko razvijamo v smeri stalnega zagotavljanja novih virov, ki so na voljo uporabnikom. Elektronski viri in dostop do njih naj bodo v skladu z zahtevami učnega načrta, interesi in življenjskim stilom uporabnikov. Vključujejo naj dostop do interneta, posebnih referenčnih podatkovnih zbirk in zbirk z besedili, pa tudi z izobraževanjem povezane programske pakete.

Dober razvoj zbirke lahko uresničujemo ob upoštevanju obeh dokumentov, ob omejenih proračunskih sredstvih za šolske knjižnice in zdaj aktualnih varčevalnih ukrepov pa zasledujemo kvalitativno naravnane cilje.

Šolska zakonodaja omogoča tudi vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne oblike vzgoje in izobraževanja, kar je pomembno tudi za knjižnice. V slovenske osnovne šole so vključeni tisti otroci s posebnimi potrebami, ki lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja dosegajo standarde osnovnošolskega programa ob ustrezni prilagoditvi organizacije, načina preverjanja znanja, napredovanj in časovne razporeditve pouka. Vsem otrokom s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v redne osnovne šole, je zagotovljena tudi tedenska dodatna strokovna pomoč. Zaradi posebnosti svojega primanjkljaja ima marsikateri od teh učencev tudi težave pri usvajanju branja in posledično pri učenju. Pri premoščanju težav jim lahko pomagamo tudi s primernimi didaktičnimi gradivi. **Smernice za lažje berljivo gradivo** (2007) in **Smernice za osebe z disleksijo** (2007) naj bi spodbudile izdajanje lažje berljivega gradiva ter postale vir koristnih informacij za urejanje in razširjanje tega gradiva. V prilagajanje besedil (beril) naj bi se vključile skupine slavistov, defektologov in drugih učiteljev (npr. razrednega pouka). V omenjenih smernicah lahko najdemo veliko koristnih nasvetov in napotkov za pripravo besedil za lažje branje. Hkrati pa so knjižničarjem lahko vodilo za vključitev takega gradiva v zbirko, saj se v zadnjem času taka leposlovna dela že pojavljajo na tržišču.

1.2 Dokument o nabavni politiki

Pisni dokument o nabavni politiki ni nadomestek samega izbora, ampak predstavlja ogrodje s parametri, v okviru katerih delujejo knjižničarji in uporabniki knjižnice. Je

orodje za izbor gradiva, hkrati pa opisuje trenutno stanje zbirke in dolgoročne ter kratkoročne prioritete pri izgradnji knjižnične zbirke (Leščić in Majstorović, 2009). Ob predložitvi dokumenta pa tudi uporabniki razumejo, da veljajo za vse enaka pravila in da knjižničarjev izbor ni subjektiven ali morda celo vsak dan drugačen. Hkrati pa je tudi pripomoček za knjižničarje, ki prevzamejo vodenje zbirk in nabave za svojimi predhodniki. V študijskih skupinah za knjižnično dejavnost Zavoda RS za šolstvo je nastal Dokument o nabavni politiki – smernice za osnovnošolske knjižnice (Steinbuch in Bratuša, 2009). Pobuda za nastanek dokumenta o nabavni politiki – smernic za OŠ knjižnice je temeljila na finskih smernicah za oblikovanje nabavne politike, Manifesta za šolske knjižnice, finskih smernicah z naslovom »Dobra šolska knjižnica« (Frantsi, Kolu, Salminen (2002). *A good school library*) () ter naše knjižničarske zakonodaje. Vključeni so bili tudi predlogi udeležencev študijskih skupin. Dokument vsebuje štiri poglavja: Uvod in splošna izhodišča, področja knjižnične zbirke, posebnosti knjižnične zbirke in realizacijo (pridobivanje knjižničnega gradiva).

2 Izgradnja knjižnične zbirke

Sodobna bibliotekarska znanost označuje izgradnjo knjižničnih zbirk kot dolgoročen proces, katerega končni rezultat so relevantne knjižnične zbirke. Knjižnica gradiva ne pridobiva le za trenutne potrebe, temveč skuša zgraditi zbirke, ki dolgoročno ustrezajo njenemu namenu. Izgradnja knjižničnih zbirk je temeljna naloga knjižnic, saj so ustrezne zbirke prvi pogoj za uresničevanje njihovega poslanstva. Sestavljajo ga dejavnosti, povezane z izborom in nabavo gradiva, tehničnega opremljanja gradiva, inventarizacijo in izločanjem (Kodrič Dačić, 2007). Potekajo v daljšem časovnem obdobju. Rampihova (2010) navaja, da sta permanentna procesa znotraj izgradnje knjižničnih zbirk ugotavljanje informacijskih potreb uporabnikov in analiza uporabe knjižnične zbirke. Te naloge zahtevajo hitro in dejavno odzivanje knjižnic na izzive spreminjajočega se okolja.

Poslanstvo šolske knjižnice je, da »nudi storitve za učenje, knjige in druge vire, ki omogočajo vsem članom šolske skupnosti, da postanejo kritični misleci in učinkoviti uporabniki informacij različnih oblik, formatov in na različnih nosilcih. Knjižnično osebje podpira uporabo knjig in drugih informacijskih virov, leposlovnih in strokovnih, tiskanih in elektronskih, dostopnih in oddaljenih. Ta gradiva dopolnjujejo in bogatijo učbenike, učno gradivo in metode dela. Dokazano je, da učenci dosegaajo višje nivoje pismenosti, branja, učenja, reševanja problemov ter informacijske in komunikacijske spretnosti, kadar knjižničarji in učitelji delujejo skupaj.« (Manifest, 2001)

Posodobljena knjižnična zbirka prav tako pripomore k motivaciji osnovnošolcev za branje in razvijanje različnih vrst pismenosti, med katerimi v zadnjih letih pedagogi še posebej poudarjajo bralno pismenost. Doupona Horvatova (2011) v razlagi mednarodnih raziskav bralne pismenosti PIRLS navaja, da je bralna pismenost odvisna od kulturnega kapitala otrokovega okolja. Čim bolj je otrok izpostavljen dražljajem, ki od njega zahtevajo uporabo pismenosti, tem bolj pismen postaja. Velike razlike pa obstajajo ne samo med otroki, temveč tudi med šolami. Pričakovani dosežek šole, ki ga določajo dejavniki kulturnega kapitala, presegajo šole, ki do vseh otrok gojijo visoka pričakovanja. Kljub dobremu delu pa nekatere šole nimajo potrebnega materialnega zaledja, s katerim bi ustvarjale dovolj dražljajev za nenehno izboljševanje bralne pismenosti. Dobro založene knjižnice so npr. značilne za tista okolja, kjer imajo otroci tudi doma na voljo veliko knjig.

O izgradnji šolskih knjižničnih zbirk (predvsem višješolskih in srednješolskih) je bilo v zadnjih desetletjih izvedenih nekaj raziskav, največ za severnoameriške šolske knjižnice. Gre za študije o upravljanju in gradnji zbirk, ki se osredotočajo na kvalitativne

analize glede procesa vrednotenja, vpliva tehnologije in potreb po sodelovanju med osebjem v šoli. Oglejmo si primer, ki je metodološko in vsebinsko zanimiv tudi za naše okolje. Opisuje proces izgradnje zbirke v šolski knjižnici, pri katerem je šolska knjižničarka vanj vključila zaposlene in vodstvo šole (Greenan, 2002). Ob prihodu v novo delovno okolje – knjižnico Osnovne šole Parkside (Kanada) – se je najprej seznanila s projekti in dejavnostmi, ki so potekali v šoli, hkrati pa je zaznala, da se šolska knjižnica in njena zbirka premalo vključujeta v življenje in delo na šoli. Zbirka leposlovja je bila precej zastarela, zbirka poučnega gradiva je imela veliko vrzeli glede tematike in dotoka svežega gradiva. Po enem letu dela je bila razočarana, saj učenci knjižnice niso videli kot mesta, ki bi zadovoljevalo njihove informacijske potrebe in potrebe po priložnostnem branju. Odločila se je, da bo z načrtom nabavne politike nadgradila zbirko in v ta proces vključila tudi šolsko skupnost. Po začetnih ugotovitvah glede zbirke se je odločila za pomoč deželnega svetovalca za šolske knjižnice ter pridobila podporo in pomoč ravnateljice za projekt izgradnje zbirke.

V prvem letu raziskave je z neformalnim kvantitativnim in kvalitativnim vrednotenjem ocenjevala kroženje gradiva. Z vodstvom šole se je odločila za začetek odpisovanja gradiva, v katerega je vključila tudi zaposlene na šoli. S smernicami za odpis gradiva je seznanila učitelje, tako da so bolje razumeli proces deselekcije. Z njihovo pomočjo je bila zbirka prečiščena in približno 25 % zbirke odstranjene. S pomočjo prostovoljcev so očistili tudi zapise v računalniški bazi. V drugem letu svoje raziskave je nadaljevala z delom izboljševanja knjižnične zbirke. Kanadska zakonodaja šolam nalaga, da v svoje načrtovanje implementirajo politiko in postopke, skladne s smernicami, in omogočijo minimalen proračun 10 dolarjev na učenca za dolgoročni razvoj knjižnične zbirke. V ta namen so na šoli ustanovili Knjižnični odbor, ki je vključeval učitelje, zunanjega strokovnjaka, strokovno sodelavko in šolsko knjižničarko (avtorico raziskave).

Med šolskim letom sta potekali tudi kvantitativna in kvalitativna evalvacija glede izposoje gradiva in kroženja zbirke. Knjižnična statistika je pokazala, kateri deli zbirke so najbolj razviti, posodobljeni in najbolj pogosto uporabljani. Metoda primerjave kroženja gradiva, ki ni odvisna od števila izvodov posameznega dela zbirke, je bila izdelana s pomočjo relativnega faktorja uporabe. Mnenja in potrebe uporabnikov je Greenanova pridobila z raziskavo med učenci in učitelji.

Opisani primer pokaže prednost sodelovalnega načrtovanja knjižnične zbirke, ki je ta, da šolska skupnost knjižnice ne vidi kot rezultat odgovornosti samo ene osebe. Razvoj knjižnične zbirke postane skupna skrb, saj vsi člani šolske skupnosti potrebujejo in uporabljajo vire iz šolske knjižnice.

3 Raziskava o nabavni politiki v osnovnošolskih knjižnicah

3.1 Opredelitev problema

Zaradi različnih dejavnikov je oblikovanje nabave in nabavne politike v osnovnošolski knjižnici zahtevno in občutljivo področje, od šolskega knjižničarja pa zahteva veliko strokovnosti, odgovornosti, preudarnosti in dobro sodelovanje z vodstvom šole ter drugimi sodelavci na šoli.

Želeli smo ugotoviti, v kolikšni meri se šolski knjižničarji pri nabavljanju gradiva opirajo na različne veljavne dokumente, vključno s smernicami za osnovnošolske knjižnice (Steinbuch in Bratuša, 2009), ali imajo izdelane svoje dokumente o nabavni politiki, kako je zastavljena nabavna politika v šolskih knjižnicah, kdo jo vodi, ali

ugotavljajo uspešnost nabave, kolikšna je višina finančnih sredstev in iz katerih finančnih virov namenjajo sredstva za nabavo gradiva, kakšen je prirast gradiva, ali bi izdelani dokument o nabavni politiki pozitivno vplival na gradnjo knjižnične zbirke ter kakšen je odnos ravnatelja (vodstva šole) do vloge šolske knjižnice nasploh.

Nekatere rezultate smo primerjali z rezultati, dobljenimi v podobni raziskavi, ki je bila izvedena pred petnajstimi leti (Sušec, 1999).

3.2 Hipoteze

1. Osnovnošolski knjižničarji se pri izgradnji knjižnične zbirke ravna po veljavni zakonodaji in strokovnih smernicah, ki veljajo za delovanje šolskih knjižnic.
2. Večina pozna dokument o nabavni politiki – smernice za osnovnošolske knjižnice in ima na tej podlagi izdelan lastni dokument.
3. Nabavna politika v osnovnošolskih knjižnicah je zastavljena kratkoročno in je ne oblikuje posebna nabavna komisija.
4. Sistematične analize o informacijskih potrebah uporabnikov šolske knjižnice ne izvajajo, medtem ko uspešnost nabavne politike spremljajo.
5. Na večjih šolah imajo knjižničarji na voljo več sredstev in virov za vodenje načrtne nabavne politike kot na manjših šolah.
6. Osnovnošolske knjižnice, ki dosegajo normative glede prirasta knjižničnega gradiva, za nabavo gradiva pridobivajo sredstva iz različnih virov (npr. šolskega sklada, od lokalne skupnosti).
7. Ravnatelj knjižničarjem z daljšim stažem v šolski knjižnici bolj dopušča avtonomijo glede vodenja nabavne politike kot tistim s krajšim stažem.

3.3 Metodologija

Prvo pilotno anketiranje, s katerim so preverjali razumljivost vprašalnika, je bilo izpeljano junija 2012 v petih šolskih knjižnicah, sama anketa pa oktobra 2012. Povabilo k sodelovanju pri raziskavi je bilo posredovano vsem vodjem študijskih skupin, odzvalo se jih je šest od dvanajstih (50 %). Raziskava je bila izvedena s pomočjo anketnega vprašalnika kot instrumenta ankete, analize vsebine odgovorov anketirancev in analize statističnih podatkov. Anonimni anketni vprašalnik je zajemal 25 vprašanj zaprtega, izbirnega in odprtega tipa, na katera so anketiranci odgovarjali pisno. Vodje študijskih skupin so ankete razdelili tistim knjižničarjem, ki so se udeležili srečanj študijskih skupin za osnovnošolske knjižničarje. Vrnjenih je bilo 115 anket od 180 (64 %). Pri izvedbi (razdeljevanju vprašalnikov in zbiranju izpolnjenih anket) je priskočila na pomoč tudi svetovalka za knjižnično dejavnost na Zavodu RS za šolstvo. Vzorec je zajemal osnovnošolske knjižnice po različnih območnih enotah zavoda za šolstvo.

4 Rezultati in razprava

Šole smo razdelili v tri skupine, in sicer: majhne šole (do 200 učencev), srednje velike šole (od 200 do 400 učencev) in velike šole (400 učencev ali več). Delovno mesto šolskega knjižničarja se sistemizira po pravilniku o sistemizaciji (Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole, 2007), po katerem ima šola lahko zaposlenega knjižničarja za poln delovni čas, kadar ima najmanj 20 oddelkov. Na večjih šolah so zato boljše možnosti za zaposlitev knjižničarja, ki opravlja samo delo, povezano s šolsko knjižnico in njenimi uporabniki. Medtem ko na manjših šolah knjižničarji opravljajo delo v šolski knjižnici samo v določenem

deležu, poleg tega pa po navadi poučujejo (ali opravljajo drugo vrsto zaposlitve), včasih pa delo kombinirajo na različnih šolah. Strokovno delo v šolski knjižnici je zaradi tega lahko okrnjeno. V našem vzorcu prevladujejo šole s 300 do 400 učenci, iz česar lahko sklepamo, da knjižničar v manjšem deležu opravlja na šoli še kako drugo strokovno delo (npr. poučuje določen predmet) ali je polno zaposlen v šolski knjižnici (za poln delovni čas).

Hipotezo 1 lahko le deloma potrdimo, saj so rezultati raziskave so pokazali, da veliko knjižničarjev (45 %) ni navedlo nobenega dokumenta, po katerem bi se ravnali pri gradnji knjižnične zbirke. Razlogi so lahko različni. Sklepamo lahko, da so šolski knjižničarji s knjižničarsko zakonodajo premalo seznanjeni in da prepuščajo ukvarjanje z njo ravnateljem. Morda poznajo posamezni člen, ne poznajo pa uradnega imena dokumenta. Prav tako se zakonodaja spreminja. Starejši knjižničarji so poznali Standarde za šolske knjižnice (1989), vendar ta dokument danes ni več v veljavi. V 8 % pa se je znašel med tistimi, ki so ga navajali kot oporo za izgradnjo knjižnične zbirke. Namesto njega si osnovnošolski knjižničarji danes pomagajo s Pravilnikom o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe, ki ga je navedlo 21 % anketiranih, ter z Zakonom o knjižničarstvu, ki ga je navedlo 16,5 %. Posamezne člene iz zakona in pravilnika najdemo tudi v Smernicah za izvajanje knjižnične dejavnosti splošnih in šolskih knjižnic ob uporabi skupnih virov (2009), ki jih je kot pripomoček navedlo 3 % osnovnošolskih knjižničarjev. Med odgovori se je v enem primeru pojavil tudi dokument, ki nima povezave z gradnjo knjižnične zbirke, to je Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, dvakrat pa tudi Pravilnik o upravljanju učbeniških skladov. 8 % anketirancev je gradnjo knjižnične zbirke povezovalo s svojim letnim delovnim načrtom, kar kaže na to, da se delo šolske knjižnice povezuje z načrtovanjem na ravni šole (LDN šolske knjižnice je priloga LDN šole kot celote).

Za razliko od prejšnjega vprašanja, ko kar 45 % anketiranih knjižničarjev ni navedlo nobenega dokumenta, po katerem bi se ravnali pri gradnji knjižnične zbirke, pa je 77 % odgovorilo, da pozna Dokument o nabavni politiki – smernice za osnovnošolske knjižnice. 31 % je odgovorilo, da imajo izdelane lastne dokumente o nabavni politiki, predvsem v okviru letnega delovnega načrta (LDN), večina pa ne, saj za šolske knjižnice ni zakonsko predpisan. Navajali še druge razloge: v šoli se ustno in sproti dogovarjajo o nabavi gradiva; pomanjkanje časa; ni se zdelo potrebno; zamenjava knjižničarke; ne ve, da bi ga morali imeti; ker to nikogar ne zanima; dokumenta nikoli ni bilo; nabavo so ustavili zaradi pomanjkanja sredstev; nabavlja ravnatelj; dokument nima pomena, ker se sredstva, namenjena nabavi, med letom spreminjajo; ker nabavljajo samo najnujnejše; nabavna politika je del LDN; upoštevajo Smernice za osnovnošolske knjižnice. Neobstoj dokumenta o nabavni politiki v šolskih knjižnicah tako lahko pripišemo šolski zakonodaji in kot se je slikovito izrazila ena anketiranka, »zakonu milosti ravnatelja«. Prvi del hipoteze 2 lahko potrdimo, saj večina osnovnošolskih knjižničarjev pozna dokument o nabavni politiki, vendar na njegovi osnovi nima izdelanega lastnega dokumenta o nabavni politiki, zato drugi del hipoteze 2 zavrnamo.

Največji delež šolskih knjižničarjev ima nabavno politiko zastavljeno kratkoročno – za eno leto vnaprej. Ta podatek se navezuje na to, da se po zakonodaji izdelata letni delovni načrt, kateremu je priložen letni načrt dela šolske knjižnice. Velik je tudi delež knjižničarjev, ki nimajo zastavljene nabavne politike: 13 knjižničarjev, zaposlenih na velikih šolah, 11 knjižničarjev iz srednje velikih šol ter 4 iz malih šol. Med 28 knjižničarji, ki nimajo zastavljene nabavne politike, je 11 takih, ki ne poznajo dokumenta o nabavni politiki. Raziskava o nabavni politiki, ki jo je v okviru svoje diplomske naloge izvedla Z. Sušec (1999) na vzorcu 51 šolskih knjižnic, je pokazala, da ni imelo zastavljene nabavne politike 11 % šolskih knjižnic. Največkrat je bila zastavljena kratkoročno (45 %), srednjeročno v 31 %, dolgoročno pa v 11 %. Če

te podatke primerjamo z aktualnimi rezultati, vidimo, da se je trend obrnil v korist kratkoročno zastavljeni nabavni politiki na račun srednjeročno zastavljene. Poleg omenjenega letnega načrtovanja je razlog predvsem v finančnih sredstvih, ki niso namensko dodeljena nakupu knjižničnega gradiva in se v posameznem obdobju tudi spreminjajo. Hipotezo 3 lahko torej potrdimo.

Stroka zagovarja študije uporabnikov vsaj enkrat letno, kot pripomoček evalvacije. Denar, vložen v knjižnico, je tako najbolje uporabljen za zadovoljevanje informacijskih potreb in knjižnične ponudbe. Vendar analiz o informacijskih potrebah v osnovnih šolah večinoma ne izvajajo, v primerih, ko jih (27 %), pa so te po navadi nesistematične (pogovor med uporabnikom in knjižničarjem ter uporaba statistike izposoje). Vzroke za neizvajanje analiz v osnovnošolskih knjižnicah je predstavila že Z. Verlič (2002) v svoji raziskavi. Osnovnošolski knjižničarji so navajali pomanjkanje znanja o metodah raziskovanja, obremenjenost z drugim delom in pomanjkanje časa. Evalvacija osnovnošolskih knjižnic ni realizirana tudi zaradi neurejenega financiranja s strani ministrstva za izobraževanje. Šole evalvacije sicer izvajajo, vendar vanje niso vključene šolske knjižnice. Sistematičnih analiz o informacijskih potrebah uporabnikov šolske knjižnice ne izvajajo, uspešnost nabavne politike pa spremlja dobra polovica knjižnic. Knjižničarji v osnovnih šolah uspešnost nabavne politike ugotavljajo zaradi nadaljnje gradnje zbirke in načrtovanja nabave z omejenimi sredstvi. Ker je to del evalvacije, ki v šolskih knjižnicah v veliki meri ni prisotna ali pa ni sistematična, tudi podatek, da 36 % knjižničarjev ne ugotavlja uspešnosti nabave, ni presenetljiv. Največkrat omenjeno merilo ugotavljanja nabave sta statistika izposoje in uspešno vključevanje gradiva v pouk, knjižničarji pa upoštevajo tudi želje učencev, njihove odzive in pogovor z njimi. Prvi del hipoteze 4 zato lahko potrdimo, drugi del pa ne.

Od začetkov obstoja šolskih knjižnic v naši državi je njihovo financiranje neurejeno in odvisno od naklonjenosti vodstva šole, odnosov med knjižničarjem in ravnateljem, iznajdljivosti knjižničarja in njegovega predstavljanja vloge šolske knjižnice za širšo skupnost. Zato 60 % knjižničarjev meni, da je financiranje šolskih knjižnic slabo urejeno, in 8 %, da je dobro urejeno. Drugi menijo, da zadovoljivo. V raziskavi iz leta 1999 (Sušec) je bilo 18 % knjižničarjev mnenja, da je financiranje dobro urejeno, 51 %, da je slabo urejeno, in da je zadovoljivo 31 % (skoraj enak rezultat z aktualnim), več je tistih, ki menijo, da je financiranje slabo urejeno. V zadnjih dveh letih je zaradi recesije stanje financiranja šol slabše, napovedujejo se novi varčevalni ukrepi in dodatno nižanje sredstev za materialne stroške šol. Ker so le-ta glavni vir financiranja nabave knjižničnega gradiva (66 %), bi to slej ko prej pomenilo zmanjšanje nabave ali njeno ukinjanje, zastarevanje zbirk, zmanjšanje motivacije za branje ter nezadovoljstvo uporabnikov. Da bi šolska knjižnica v času recesije obdržala pridobljeni status in se razvijala z vključitvijo novih tehnologij in nosilcev informacij ter udeležala svojo izobraževalno in vzgojno funkcijo, šole uporabljajo različne vire financiranja svojih knjižnic, ki pa žal niso sistemsko urejeni. V manjših krajih financirajo nakup knjižničnih gradiv tudi občine, večina šol pa zbira lastna sredstva (kot so najemnine, sredstva zbiralnih akcij papirja, donacije, prodaja izdelkov) v šolski sklad (na podlagi 135. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Uradni list RS, št. 16/2007, 36/08 in 58/09), iz katerega se nato razporeja sredstva glede na prioritete. Ministrstvo za izobraževanje namenja tudi sredstva za delovanje učbeniških skladov. V 8. členu Pravilnika o upravljanju učbeniških skladov (2002) je zapisano, da »šola lahko iz sredstev sklada, ki ostanejo po pokritju vseh stroškov iz 5. člena tega pravilnika, nameni za nakup didaktičnih, maturitetnih in drugih gradiv, vendar največ v višini 10 % vseh sredstev sklada. Gradiva, razen delovnih zvezkov, so namenjena vsem učenkam in učencem oziroma dijakinjam in dijakom. Šola mora ta gradiva praviloma imeti na razpolago pri pouku. V okviru navedenih sredstev lahko šola kupi tudi gradiva za učitelje.« 11 % šolskih knjižnic ob drugih virih za nakup uporabi tudi sredstva iz učbeniškega sklada, nekateri so navajali še razpise in EU-

-projekte, ki jih razpisuje ministrstvo za izobraževanje. Kljub navedenim različnim možnostim pa, ne glede na velikost šole, prevladuje en vir financiranja nabave knjižničnega gradiva. V višini sredstev so manjša odstopanja, vendar hipoteze 5 ne moremo potrditi.

Višina sredstev, ki jih šolske knjižnice mesečno namenjajo za nakup gradiva, je različna in sovpada z velikostjo šol. Velike šole v povprečju namenjajo 273 evrov mesečno za nakup knjižničnega gradiva. Za šolo, ki ima 500 otrok, bi po normativih mesečno morali namenjati vsaj 660 evrov ob predpostavki, da je povprečna cena knjige 16 evrov. Na velikih šolah, ki ta normativ dosegajo ali presegajo, za nakup uporabijo samo materialna sredstva ministrstva za izobraževanje in samo na eni šoli za doseganje normativa uporabijo poleg teh sredstev tudi donacije in lastna sredstva. Srednje velike šole v povprečju namenjajo 195 evrov, za doseganje normativa glede prirasta pa bi morala šola s 300 učenci namenjati 400 evrov. V sedmih šolah, ki normativ dosegajo, koristijo samo sredstva ministrstva za izobraževanje, v enem primeru temu viru dodajo še sredstva učbeniškega sklada, v dveh primerih dodajo sredstva občine in v enem primeru še druge (lastne) vire. Manjše šole v povprečju namenjajo za nakup gradiva 188 evrov mesečno, vendar bi za nabavo po normativih na šoli s 180 učenci potrebovali 240 evrov. Na dveh manjših šolah, kjer normativ presegajo, v enem primeru uporabijo samo sredstva ministrstva za izobraževanje, v drugem primeru pa poleg teh sredstev vključijo še lastna sredstva in sredstva občine.

Glede na opisane rezultate je 65 % knjižničarjev odgovorilo, da ne dosegajo normativa o prirastu knjižničnega gradiva in normativ presegata le 2 % knjižnic, drugi pa ocenjujejo, da normativ dosegajo, kar je nenavadno, saj so zapisali nizke zneske za nakup. Nekaj odgovorov se je glasilo, da so z novim šolskim letom zmanjšali nabavo in s tem pristali pod normativom, pred tem pa so ga dosegali. Sicer pa so podatki pokazali, da pri večini knjižnic za doseganje normativov glede prirasta prevladujejo samo sredstva ministrstva za izobraževanje. Hipoteze 6 zato ne moremo potrditi.

Med vsemi sodelujočimi knjižničarji v raziskavi so bili tisti z večletnimi delovnimi izkušnjami v šolski knjižnici in posamezniki, ki so komaj nekaj mesecev na delovnem mestu šolskega knjižničarja. Zanimala nas je avtonomija knjižničarja pri nabavi gradiva z vidika delovne dobe v šolski knjižnici. Pri tem smo primerjali tudi rezultate vprašanja iz ankete (kdo vodi nabavno politiko) in primerjavo glede na delovno dobo. Morda bi rezultate lažje ovrednotili, če bi pridobili podatke o stopnji in smeri izobrazbe anketiranih knjižničarjev. Na šolah, kjer osnovnošolski knjižničarji opravljajo svoje delo 30 ali več let, ravnatelji niso vključeni v vodenje nabavne politike, vendar ti knjižničarji sodelujejo in se posvetujejo o nabavi z drugimi strokovnimi delavci. Na šolah, kjer so knjižničarji zaposleni manj kot 10 let, je večji delež ravnateljev, ki sami vodijo nabavno politiko. Knjižničarji začetniki, ki niso avtonomni pri nabavi (8) ali pa so manj avtonomni (10 jih nabavlja skupaj z ravnateljem), predstavljajo 18 % vzorca vseh anketiranih. Skoraj enak delež (16 %) knjižničarjev, zaposlenih manj kot 10 let, pa samostojno odloča o nabavi knjižničnega gradiva. Hipotezo 7 zato lahko le deloma potrdimo.

Ugotavljamo, da zaradi sistemskih pomanjkljivosti oblikovanje nabavne politike še ni vsakdanja praksa v naših osnovnošolskih knjižnicah.

5 Sklep

Osnova za upravljanje zbirk v šolskih knjižnicah so veljavna zakonodaja ter priporočila in smernice. Knjižnična zbirka v osnovnošolski knjižnici je namenjena določeni

in številčno manjši skupini uporabnikov (učencem in delavcem posamezne šole). Zaradi tega je tudi del proračuna, s katerim knjižničar razpolaga, toliko manjši. Kvantitativna določila glede prirasta, ki so zapisana v Pravilniku, v marsikateri šolski knjižnici zaradi prej navedenih razlogov težje uresničujejo. Knjižničar, ki je avtonomen pri svojem delu, lahko v svojem mikrookolju promovira storitve šolske knjižnice in se povezuje z učitelji, saj so ti pomemben dejavnik, ki vpliva na motivacijo za uporabo storitev šolske knjižnice. Zato mora knjižničar v izgradnjo knjižnične zbirke vključiti vse uporabnike. Zadnji element v procesu nabavne politike je vrednotenje knjižnične zbirke, rezultate vrednotenja pa mora knjižničar primerjati s tem, kar je zapisal v dokumentu o nabavni politiki.

Ob primerjavi s podatki iz leta 1999 smo ugotovili, da so se po mnenju šolskih knjižničarjev razmere glede financiranja nabave poslabšale (leta 1999 je 18 % šolskih knjižničarjev menilo, da je financiranje dobro, leta 2013 pa le še 8 %). Vzrok je v krizi in varčevanju v javnem sektorju. To pa vzbuja dodatno skrb v prihodnje, ko financerji napovedujejo še večje reze v šolske proračune. Brez kakovostne knjižnične zbirke pa kljub največjemu trudu knjižničarja, ta svojih nalog ne more dobro opravljati.

Viri

- Clayton, P., Gorman, G. E. (2007). *Managing information resources in libraries : collection management in theory and practise*, London: Facet.
- Doupona Horvat, M. (2012). *Kaj nam Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS pove o pismenosti slovenskih četrtošolk in četrtošolcev?*[online]. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 4. 2013 s spletne strani http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/drugo/Mednarodne%20raziskave%20znanja%20u%C4%8Dencev%20in%20dejavnosti%20za%20izbolj%C5%A1anje%20pismenosti%20u%C4%8Dencev_program%20in%20povzetki.pdf.
- Frantsi, H., Kolu, K., Salminen, S. (2002). *A good school library*. [Helsinki]: The Finnish National Board of Education; The school library association in Finland. [online]. Pridobljeno 5. 2. 2013 s spletne strani http://www.opf.fi/download/47629_good_school_library.pdf.
- Gatrell Stephens, C., Franklin, P. (2006). *Collection Development, Part II. School Library Media Activities Monthly*, 22, 45–47. Pridobljeno 6. 2. 2013 s spletne strani <http://www.schoollibrarymonthly.com/articles>.
- Greenan, E. (2002). *Walking the Talk: A Collaborative Collection Development Project. School Libraries in Canada*, 21, 12–15. Pridobljeno 22. 3. 2013 s spletne strani <http://connection.ebscohost.com/c/articles/7277047/walking-talk-collaborative-collection-development-project>.
- IFLA/UNESCO *school library guidelines* (2002). Pridobljeno 4. 2. 2013 s spletne strani <http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/school-guidelines.htm>.
- IFLA/UNESCO *Manifest o šolskih knjižnicah*. (2001). *Šolska knjižnica*, 3, 138–139.
- Kodrič - Dačić, E. (2007). *Uvod v izgradnjo knjižničnih zbirk. Knjižnica*, 51 (1), 89–112.
- Leščić, J., Majstorović, Z. (2009). *Conspectus model IFLA-e : prikaz načela i njihove primjene u praksi* [online]. Pridobljeno 10. 5. 2012 s spletne strani <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/575>.
- Podgoršek, M. (2009). *Motivacija in uporaba storitev šolske knjižnice*. Ljubljana: Morfem.
- Pravilnik o upravljanju učbeniških skladov* (2002). Uradni list RS, št. 43/2002. Pridobljeno 27. 4. 2013 s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/index?edition=200243#!/Uradni-list-RS-st-43-2002-z-dne-17-5-2002>.
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003). Uradni list RS, št. 73/2003. Pridobljeno 30. 3. 2012 s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200373&stevilka=3540>.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole* (2007). Uradni list RS, št. 57/2007. Pridobljeno 5. 11. 2012 s spletne strani http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/zakonodaja/pdf/OS/Pravilnik_normativi_OS_7_5_07.pdf.
- Rampih, S. (2010). *Nabavna politika v splošnih knjižnicah*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo* (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja : nekaj praktičnih predlogov*. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 28. 3. 2012 s spletne strani <http://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-54-sl.pdf>.

- Steinbuch, M., Bratuša, A. (2009). Dokument o nabavni politiki – smernice za osnovnošolske knjižnice. *Šolska knjižnica*, 19 (4), 271–274.
- Sušec, Z. (1999). *Komunikacija med šolskim knjižničarjem in vodstvom šole s poudarkom na nabavi knjižničnega gradiva*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Zakon o knjižničarstvu (2001). *Uradni list RS*, 87/2001. Pridobljeno 14. 2. 2013 s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200187&stevilka=4446>.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2007). *Uradni list RS*, 16/2007 Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200716&stevilka=718>.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000). *Uradni list RS* 54/2000. Pridobljeno 13. 2. 2013 s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2496>.

-
- > **Danijela Kajzer**, prof. šolskega knjižničarstva in prof. lik. umet., zaposlena na OŠ Leona Štuklja Maribor, Klinetova 18, 2000 Maribor
Naslov elektronske pošte: danijela.kajzer@guest.arnes.si
- >> **Dr. Primož Južnič**, red. prof., zaposlen na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Ljubljana, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: juznic.primoz@uni-lj.si

Elektronska knjiga na poti v šolsko knjižnico

Electronic book on its way to the school library

> Irena Brilej

Izvleček

Prispevek predstavlja elektronsko knjigo (tudi e-knjiga) in poudarja pomembnost njene vpeljave v šolsko knjižnico. Predstavljeni so rezultati kratke ankete Poznavanje spletnega portala Biblos in uporaba bralnih naprav e-knjig, izvedene med dijaki Gimnazije Poljane ob koncu šolskega leta 2013/2014, za potrebe oblikovanja nabavne politike šolske knjižnice. Z raziskavo je bilo ugotovljeno, da večina dijakov ne pozna in ne uporablja portala Biblos, da večinoma berejo e-knjige v angleškem jeziku in da večina bralnika e-knjig ne uporablja.

Ključne besede

šolske knjižnice, srednje šole, dijaki, e-knjiga, e-branje, e-založništvo, Biblos

UDK 028:027.8

Abstract

This paper presents electronic books (also e-books) and points out the importance of electronic book being accessible in a school library. Presented are research results of a short survey made among pupils about knowing web page Biblos and using devices for reading e-books. The survey was made among students of Poljane High School at the end of school year 2013/14 for the purpose of planning acquisitions policy in a school library. The results show that most students do not use the Biblos portal, that they mostly read English language e-books and that the majority does not use e-readers.

Keywords

school libraries, secondary schools, students, electronic books, e-books, e-reading, e-publishing, Biblos

1 Uvod

Ko govorimo o elektronski knjigi (tudi e-knjiga), se pogosto pretvarjamo, da gre za jasen, enoznačen fenomen, ki smo ga v zadnjih letih lahko že dodobra spoznali in si o njem vsak po svoje, ustvarili stališče z neomejenim rokom trajanja, meni Matic Kocijančič (2014) in poudarja, da mesto e-knjige v sodobnem svetu v resnici še zdaleč ni načrtano, saj se industrija elektronskega knjigotrštva nahaja na prelomni točki v svojem razvoju. Prav zato je težko predvideti, kateri trendi bodo prevladali.

Čeprav e-knjiga že dolgo ni več novost na svetovnem tržišču, pa si zaradi številnih tehničnih in zakonskih ovir počasi utira pot tudi na slovensko tržišče. Za to je v veliki meri zaslužna Študentska založba, ki s projektom Biblos slovenskim bralcem nudi nove bralne dimenzije in ustvarja nove knjigotrške prodajne mreže. Aktivni del te mreže bodo kmalu lahko postale tudi srednješolske knjižnice, zato se v prispevku posvečam pomenu e-knjige in delovanju portala Biblos. V ta namen je bila med dijaki Gimnazije Poljane izpeljana raziskava, ki je ponudila vpogled v njihovo poznavanje in uporabo portala Biblos ter hkrati prikazala zanimanje dijakov za izposojanje e-knjige v šolski knjižnici.

2 Elektronska knjiga in branje

Elektronska različica tiskane knjige, e-knjiga, je v elektronski obliki shranjena knjiga, lahko tudi članek ali kateri koli drug dokument. Lahko jo beremo na zaslonu namiznega ali prenosnega računalnika ali pa jo prenesemo z računalnika ali neposredno s spleta v napravo, ki omogoča branje (bralnik e-knjige, dlančnik, mobilni telefon) (Fidler, 2009).

Na vprašanje, kakšne so pravzaprav osnovne razlike med branjem z računalniškega ekrana in tradicionalnim branjem s papirnatega nosilca, Anne Mangen (2011) odgovori, da zanjo bistvena razlika izhaja iz dejstva, da imajo besedila, ki so natisnjena na papir, svojo fizičnost in notranjo povezanost s kosom papirja, pri digitaliziranih besedilih pa se prostorsko-časovna enotnost med zaslonom in besedilom razbije. Pomembno je tudi, da se na digitalnih nosilcih zgodi medsebojna povezava statičnih (besedilo, grafika) in dinamičnih (gibljive podobe, zvoki, animacija) modalnosti na isti površini, na istem ekranu, česar pri branju s papirja ni. Pri digitalnem branju smo priča kompleksnosti, s katero človeški um prej, ko je bral le s papirja, ni imel opraviti (ibid.).

Tiskana knjiga in računalnik sta dve različni informacijski tehnologiji, katerih raba za sabo potegne dve različni stanji duha, ugotavlja Miha Kovač (2014). Če sta za branje tiskane knjige značilni višja stopnja osredotočenosti in intenzivna uporaba domišljije, je pri rabi računalnika prisotna predvsem večopravilnost, ki nam omogoča, da hkrati počnemo različne reči. S tega zornega kota lahko branje knjig razumemo kot svojevrsten kontrapunkt rabi računalnikov: če so nas slednji naučili razpršiti pozornost, a ob tem še vedno ostati učinkoviti, nam branje knjig nudi svojevrstno mentalno vajo iz osredotočanja in rabe domišljije, kot je raba računalnika praviloma niti ne spodbuja (ibid.).

Vendar pa Jure Forstnerič (2010) – ne glede na vse primerjave bralnih izkušenj s tiskano in z elektronsko knjigo – meni, da tiste, ki veliko berejo, načeloma ne zanima, na čem točno berejo.

3 Biblos

Biblos, prvi slovenski portal, namenjen trženju zlasti slovenskih elektronskih knjig, je zaživel meseca junija leta 2013 pod okriljem Študentske založbe. Razdeljen je na dva dela: spletno knjigarno z e-knjigami Biblos in spletno knjižnico e-knjig Biblos-lib.¹ V slednjega je danes vključenih večina slovenskih splošnih knjižnic (46). Študentska založba, ki orje ledino na področju vseslovenskega elektronskega založništva (tudi e-založništvo), je pripravila nadgradnjo sistema, in sicer naj bi se v Biblos-lib začele vključevati tudi srednješolske knjižnice. Za sodelovanje v sistemu Biblos-lib so za šolske knjižnice izdelali posebno paketno ponudbo, ki vključuje plačevanje redne letne članarine glede na število dijakov. S tem knjižnica pridobi možnost uporabe sistema Biblos in dostop do brezplačnih e-knjig, ki so trenutno na voljo v sistemu (približno 200 naslovov), če pa želi knjižnica omogočiti članom dostop do preostalih naslovov (približno 550 naslovov), mora dokupiti licenco za vsak posamezni naslov.

Kljub temu da je Biblos sicer še na začetku svojega delovanja, zaloga (junij 2014) znaša 750 naslovov,² do konca tega leta naj bi se povečala na 1000 naslovov (vklju-

¹ Prevzeto 24. 7. 2014 s spletne strani <http://www.studentskazalozba.si/novice/11113/s-testnim-delovanjem-je-zacel-portal-biblos>.

² Za primerjavo navajam število naslovov, ki je bilo predvideno ob zagonu portala Biblos leta 2013: »[...] ob lansiranju sistema v polni funkcionalnosti bo v e-knjigarni kot e-knjižnici junija letos na voljo že okoli 1.000 e-naslovov.« Prevzeto 24. 7. 2014 s spletne strani <http://www.studentskazalozba.si/novice/11113/s-testnim-delovanjem-je-zacel-portal-biblos>.

čujoč domača branja in izbor maturitetnih branj)), pa je nabor gradiva še preskromen, da bi lahko govorili o primerni ponudbi e-knjig na slovenskem tržišču, še posebej velja to za šolske knjižnice, ki bi izbor nakupa morale prilagajati svoji srednješolski populaciji, s tem pa se seznam nakupne izbire zmanjša. Kakor tudi poudarja Miha Kovač (Trtnik, 2012), je temeljni pogoj za razvoj e-založništva dovolj velika ponudba. Ali bomo pravočasno sprejeli nove izzive, ki jih slovenskim založnikom in knjižnicam prinaša e-založništvo, in tako omogočili našim uporabnikom dostop do čim večjega števila e-knjig v slovenskem jeziku, sta se že leta 2009 spraševala Tomaž Fidler in Mateja Ločniškar Fidler (Fidler, Ločniškar, 2009).

Nedvomno je zagon spletne platforme Biblos velik in težko pričakovan korak naprej na področju slovenskega elektronskega založništva, kajti, kot je že povzela Mojca Trtnik (2012) s Strokovnega posveta na temo Elektronska knjiga,³ delujejo tako založniki kot knjižničarji v Sloveniji posamezno, in ugotavlja, da je nastopil čas za povezovanje in združevanje, kar je naša naložba za prihodnost. Ta cilj danes tako razvija in uresničuje Študentska založba ravno s poslovnim modelom Biblos.

Ker smo uporabnike naše šolske knjižnice o začetku delovanja platforme Biblos seznanili prek objave na spletni strani šole in ker e-knjiga vztrajno in naglo trka na različne ekrane, sem pri dijakih želela preveriti poznavanje in uporabo portala Biblos ter spoznati njihove izkušnje z branjem e-knjig. V naslednjem poglavju sledi predstavitev namena in rezultatov raziskave.

4 Raziskava

Povoda za raziskavo sta bila dva: ponudba Študentske založbe za sodelovanje v Biblosu in lastno opažanje v neposredni komunikaciji z dijaki, da portala Biblos ne poznajo dobro in da tudi sicer rajši uporabljajo tiskane knjige. Z raziskavo sem želela preveriti predvsem sledeče: ali dijaki berejo elektronske knjige, če jih, katere elektronske naprave pri tem uporabljajo in ali bi jih zanimala tudi izposoja e-knjig v šolski knjižnici. Pridobljeni rezultati so bili uporabljeni pri oblikovanju nabavne politike šolske knjižnice.

Za potrebe raziskave sem si zastavila naslednje predpostavke:

- večina dijakov ne pozna in ne uporablja portala Biblos,
- dijaki berejo e-knjige večinoma v angleškem jeziku,
- dijaki za branje e-knjig večinoma ne uporabljajo bralnika,
- večina dijakov bi si želela izposojati elektronske knjige v šolski knjižnici.

4.1 Vzorec

Raziskava je bila izvedena na koncu šolskega leta 2013/2014 v obliki krajšega anketnega vprašalnika Poznavanje portala Biblos in uporaba bralnih naprav elektronskih knjig, ki zajel dijake prvega, drugega in tretjega letnika. Dijaki četrtega letnika so bili zaradi zaključevanja srednješolskega izobraževanja iz raziskave izvezeti. Vprašanja so bila zaprtega in odprtega tipa. Na anketo je skupaj odgovarjalo 182 dijakov (prvi letnik 50 dijakov, drugi letnik 71 dijakov in tretji letnik 61 dijakov).

5 Rezultati in interpretacija

Anketa je obsegala 9 vprašanj, ki so bila razdeljena v tri vsebinske sklope: prvi sklop se je nanašal na poznavanje in uporabo portala Biblos, drugi sklop na izkušnje z

³ Strokovni posvet o e-knjigi je potekal 20. junija 2012 v okviru Regionalnega knjižnega sejma Maribor v Univerzitetni knjižnici Maribor.

branjem e-knjig, tretji sklop pa je bil namenjen povratni informaciji o vpeljavi e-knjig v šolsko knjižnico in pridobitvi dijakovega mnenja o prihodnosti e-knjige. Rezultati ankete so predstavljeni po vsebinskih sklopih:

Sklop 1: Poznavanje in uporaba portala Biblos

Razpredelnica 1: Prikaz poznavanja in pogostosti uporabe portala Biblos

Letnik	Ne pozna	Pozna	Nikoli
1. letnik	72 %	28 %	58 %
2. letnik	84 %	16 %	64 %
3. letnik	85 %	15 %	62 %

Velika večina dijakov v vseh treh letnikih spletnega portala Biblos ne pozna. Manjši je odstotek dijakov, ki portal Biblos poznajo, pa ga v večini nikoli ne uporabljajo.

Sklop 2: Izkušnje z branjem e-knjig

Razpredelnica 2: Prikaz branja e-knjig

Letnik	Da	Ne
1. letnik	18 %	82 %
2. letnik	25 %	75 %
3. letnik	21 %	79 %

Velika večina dijakov v vseh treh letnikih e-knjig ne bere. Dijaki, ki jih ne berejo, so za razlog v veliki večini izbrali odgovor, da raje berejo tiskane knjige. Drugi najpogostejši odgovor je bil, da e-knjig ne berejo zato, ker nimajo bralnika, tretji razlog pa, ker jih to ne zanima. Pod možnostjo drugo sta 2 dijaka zapisala, da se izogibata ekranom zaradi težav z očmi. Velika večina dijakov, ki e-knjige bere, je na prvem mestu navedla, da jih bere v angleškem jeziku, 2 dijaka drugega letnika sta poleg angleškega navedla še francoski jezik, 1 dijak tretjega letnika pa nemški jezik. 4 dijaki prvega letnika berejo e-knjige v angleškem in slovenskem jeziku. Velika večina dijakov vseh letnikov bere e-knjige samo za svoje veselje, 3 dijaki drugega letnika in 2 dijaka tretjega letnika so navedli, da poleg gradiva za svoje veselje berejo tudi gradivo za domače branje. Za branje e-knjig dijaki uporabljajo različne elektronske naprave: računalnik, tablični računalnik, mobilni telefon in bralnik elektronskih knjig. Izkazalo se je, da dijaki v prvem letniku za branje e-knjig na prvem mestu uporabljajo mobilni telefon (7) in tablični računalnik (6); računalnik (2) in bralnik e-knjig (2) pa uporabljajo v manjšem deležu. Dijaki drugih letnikov v enaki meri uporabljajo računalnik (5), mobilni telefon (5) in bralnik e-knjig (5), manj pa računalnik (3). Dijaki tretjih letnikov za branje e-knjig večinoma uporabljajo tablični računalnik (10) in računalnik (8), medtem ko bralnika ne uporabljajo.

Sklop 3: Izposoja e-knjig v šolski knjižnici

Razpredelnica 3: Prikaz želja po izposoji e-knjig v šolski knjižnici

Letnik	Da	Ne
1. letnik	44 %	56 %
2. letnik	43 %	57 %
3. letnik	39 %	61 %

Če bi šolska knjižnica ponujala izposajo e-knjig, si jih večina dijakov vseh treh letnikov ne bi želela izposojati. Po razlogih, zakaj ne, v anketi nisem posebej spraševala, ker sem predvidevala, da si bo večina dijakov želela izposojati e-knjige in da ima

večina dijakov vsaj eno od zgoraj naštetih naprav za branje e-knjig, če ne, pa vsaj možnost za branje e-knjig v šolski knjižnici na računalniku, zato odsotnost bralnega pripomočka ne bi mogel biti tehten razlog, da dijaki ne berejo e-knjig. Dijak drugega letnika je na primer pripisal, da bi si jih izposojal, vendar le v primeru, ko iskane knjige ne bi bilo mogoče dobiti v tiskani obliki.

In kakšna prihodnost čaka e-knjigo po mnenju dijakov? Večina dijakov vseh treh letnikov meni, da bo e-knjiga v prihodnosti ostala enakovredna tiskani knjigi. Da se ne bo obdržala, v prvem letniku meni 15, v drugem 16 in v tretjem letniku 13 dijakov. Da bo e-knjiga izpodrinila tiskano, pa v prvem letniku meni 7, v drugem 14 in v tretjem letniku 9 dijakov. Dijakinja drugega letnika je pripisala, da močno upa, da se e-knjiga ne bo obdržala, druga dijakinja, prav tako iz drugega letnika, pa je pripisala, da upa, da e-knjiga ne bodo izpodrinila tiskane knjige.

6 Ugotovitve raziskave

Tri od štirih predpostavk so se z raziskavo potrdile, in sicer: večina dijakov ne pozna in ne uporablja portala Biblos, dijaki večinoma berejo e-knjige v angleškem jeziku in za branje e-knjig večinoma ne uporabljajo bralnika e-knjig. Predpostavka, da bi si večina dijakov želela izposojati e-knjige v šolski knjižnici, je bila ovržena. Več kot polovica vprašanih v vseh letnikih si e-knjig v šolski knjižnici ne bi želela izposojati, pri čemer v vprašanju nista bila izrecno poudarjena vsebina in jezik knjižnega nabora. Čeprav gre za minimalno odstopanje, pa je iz vendarle rezultatov razvidno, da je večje zanimanje za izposojanje e-knjig pri dijakih nižjih letnikov, pri čemer lahko sklepamo, da bodo v srednjo šolo prihajale generacije dijakov, ki bodo vedno bolj informacijsko-komunikacijsko opismenjene in bodo pričakovale temu primerno ponudbo v šolski knjižnici.

7 Sklep

Svoje razmišljanje o elektronski knjigi zaokroži Miran Hladnik (2009, str. 129) takole: »E-knjiga je tako neizbežno in tako pozitivno dejstvo, da bi ji bilo nespametno nasprotovati, kljub temu pa se ob vseh komplimentih in priznanjih na njen račun še vedno pojavlja nezaupljivi humanistični *toda ...*«

Toda pomislekom navkljub mora šolska knjižnica delovati v skladu z razvojem družbe in izvajati svoje temeljno poslanstvo, kot je zapisano v IFLA/Unesco Manifestu o šolskih knjižnicah (2006), nuditi mora storitve za učenje, knjige in druge vire, ki omogočajo vsem članom šolske skupnosti, da postanejo kritični misleci in učinkoviti uporabniki informacij različnih oblik, formatov in na različnih nosilcih. Šolske knjižnice so z vidika poslanstva v zgodbi vpeljave e-knjige v šole zelo pomemben člen, njihov cilj pa je slediti napredku tehnologije in tako mladim omogočati kakovostno in raznovrstno izobraževalno gradivo. Vendar pa bo, ne glede na sprotno povečevanje naslovov e-knjig, v času finančne recesije za marsikatero srednješolsko knjižnico paketna ponudba Študentske založbe za vključitev v Biblos kljub vsemu morda predraga za takojšnje sodelovanje. Ne smemo pa tudi zanemariti dejstva, da je nadaljnji razvoj e-knjige po mnenju Bojana Šviglja (2013) na eni strani odvisen predvsem od dostopnosti bralnih naprav, torej njihove pocenitve, na drugi strani pa od odnosa bralcev do branja na papirju oziroma na zaslonu. Vsekakor pa bosta obe obliki knjige obstajali skupaj, je še prepričan Švigelj (ibid.), ki napoveduje, da bo tiskana knjiga v Sloveniji še nekaj časa močno prevladujoča. Na celovito digitalizacijo slovenskega knjižnega trga pa bo treba počakati še vsaj nekaj let (Kocijančič, 2014).

Da se e-listanje v celotnem slovenskem prostoru in s tem tudi v šolski knjižnici sploh lahko začne, moramo e-knjigo najprej razumeti, sprejeti in jo na široko ponuditi bralcem kot nepogrešljivo komplementarno dobrino tiskani knjigi, kakor je prepričan tudi Alberto Manguel (2011), ki pravi, da vendar obe knjižnici – papirnata in elektronska – moreta in morata sobivati.

Viri

- Fidler, T., Ločniškar - Fidler, M. (2009). Digitalni mediji in elektronska knjiga. Šolska knjižnica, let. 19, št. 2/3, str. 134–142.
- Forstnerič, J. (2010). »Kindle ali ne Kindle?« Pridobljeno 23. 07. 2014 s spletne strani: <http://www.monitor.si/clanek/kindle-ali-ne-kindle/124287/>.
- Hladnik, M. (2009). Za elektronsko knjigo. Šolska knjižnica, let. 19, št. 2/3, str. 126–133.
- Ifla/Unesco Manifest o šolskih knjižnicah. 2000. Pridobljeno 24. 07. 2014 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/mani-sl.pdf>.
- Kocijančič, M. (2014). E-volucija knjige in založništva. Kakšna bo e-knjiga prihodnosti? *Pogledi*, 9. julij 2014, let. 5, št. 13/14, str. 14–16.
- Kovač, M. (2014). *Ali ima branje knjig še smisel?* Pridobljeno 22. 07. 2014 s spletne strani: <http://www.pogledi.si/druzba/branje-z-ekrana-je-plitkejse-kot-branje-s-papirja>.
- Mangen, A. (2011). *Branje z ekrana je plitkejše kot branje s papirja!* Pridobljeno 23. 07. 2014 s spletne strani: <http://www.pogledi.si/druzba/branje-z-ekrana-je-plitkejse-kot-branje-papirja>.
- Manguel, A. (2011). *Knjižnica ponoči*. Ljubljana : Cankarjeva založba.
- Švigelj, B. (2013). Nesprejetje zakona ne bo zvišalo cene knjig. *Pogledi*, 13. nov. 2013, let. 4, št. 21, str. 6–7.
- Trtnik, M. (2012). *Strokovni posvet na temo Elektronska knjiga. Izkušnje Švedske, Anglije, Nemčije – in kje je Slovenija?* Pridobljeno 27. 07. 2014 s spletne strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/podrobnostClanek.aspx?id=640>.

> **Irena Brilej**, univ. dipl. bibl., je zaposlena kot bibliotekarka na Gimnaziji Poljane.
Naslov: Strossmayerjeva 1. 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: irena.brilej@gimnazija-poljanje.com

Pravljíčna joga v oddelku jutranjega varstva *Fairy-tale yoga in morning care class*

> Urška Hlupič Voda

Izvleček

Življenjski slog odraslih in posledično otrok je hitrejši in prinaša v življenje družine precej stresa. Eden od načinov za umirjanje je izvajanje joge. V članku je na kratko opisana pravljíčna joga, ki jo poklicno izvaja Urška Božič, in ura joge s pravljico, ki jo izvaja mladinski oddlek knjižnice na Ptuj. Nadalje so predstavljena izhodišča za pripravo na pravljíčno jogo v šolski knjižnici Osnovne šole Mladika. Podrobneje sta predstavljena potek in izvedba pravljíčne joge. V sklepu pa so podana opažanja izvajalke in odzivi učencev, ki so pravljíčno jogo obiskali. Ugotovljeno je bilo, da so bili učenci nad pravljíčno jogo navdušeni in da jim je koristila.

Ključne besede

dihalne vaje, joga, pravljíčna joga, pravljica, sprostitvev

UDK 027.625:796.41-053.5

Abstract

Adult life-style which also influences children's life is faster and brings a lot of stress to the family life. One of the ways for calming down is performing yoga. The paper presents, in short, fairy-tale yoga being professionally performed by Urška Božič, and a yoga class with fairy-tale which is performed by youth department of Ptuj public library. This is followed by the presentation of fairy-tale yoga in the school library of Primary School Mladika. The paper presents in detail the execution and timeline of the fairy-tale yoga. It concludes with the impression and evaluation of the performer, as well as responses of pupils who visited the activity. It was found that the pupils were enthusiastic over the fairy-tale yoga and that they benefited from it.

Keywords

breathing exercises, yoga, fairy-tale yoga, fairy-tales, relaxation

1 Uvod

Ko sem se pred letom in pol udeležila pravljíčne urice z jogo v naši splošni knjižnici na Ptuj, sem bila navdušena. Šele pozneje sem izvedela, da ta projekt v mladinskem oddelku ptujske knjižnice poteka 14 let. Takoj se mi je porodila zamisel, da bi nekaj podobnega lahko pripravila v šolski knjižnici za naše učence. Povezala sem se z učiteljem jutranjega varstva, saj se mi je zdelo, da je jutro pravi čas za izvajanje joge. Moj namen je bil, da bi združila branje knjig s sprostitevno dejavnostjo ter tako učence pripravila na energičen in sproščen začetek dneva in jih hkrati navdušila nad branjem in obiskovanjem knjižnice.

2 Joga in joga za otroke

O tem, kaj je joga, govorijo številne knjige. Če na kratko povzamemo, gre za stanje duha. To pomeni, da človek umiri svoje misli in doseže notranji mir. Domovina joge je Indija, kjer so jogo razvili kot znanost in umetnost o tem, kako živeti polno življenje. Tistim, ki se s tem ukvarjajo, je postala način življenja. Predvsem pa je zanjo značilno, da se izvaja v sedečem položaju, na tleh, stopala so bosa. Vadba joge je sestavljena iz osmih delov, predvsem pa je pri njej pomembno dihanje.

Sprva je bila joga namenjena odraslim, danes pa se pojavlja še joga za otroke. V Sloveniji se poklicno s tem ukvarja Urška Božič, ki je avtorica knjige Pravljíčna joga.

Vodi pa tudi tečaje joge. Božičeva se je v svoji knjigi osredotočila predvsem na predšolske otroke. Navaja številne prednosti in koristi, ki jih nudijo učinki pravljíčne joge, kot so izboljšanje gibalne sposobnosti, boljše obvladovanje čustev, večje zavedanje telesa, večja samozavest, boljši koncentracija, spanec in prebava, večja ustvarjalnost in sposobnost sproščanja. Božičeva izvaja pravljíčno jogo tako, da hkrati ob pripovedovanju pravljíce, ki si jo izmisli sama, otroci izvajajo jogijske elemente oz. asane. Navdih za pravljíce pa so ji kar otroci. Po pravljíci sledi umirjanje: mirna igríca ali masaža, nato pa zaspanec (sproščanje). Od otrok se po navadi poslovi s petjem ali s pogovorom o počutju.

Pravljíčna ura z jogo, ki poteka v ptujski knjižnici, ima drugačno strukturo. V prvem delu pravljíčne urice z jogo pravljíčarka Liljana otrokom pripoveduje pravljíco. Izbira pravljíce je po navadi prilagojena letnemu ali prazničnemu času. Pripovedovalka Liljana zmeraj sedi na rahlo dvignjenem pripovedovalskem odru. Otroci pa sedijo na mobilnih oblazinjenih stolčkah. Pripovedovalka ob pravljíci lista slikanico in otrokom kaže ilustracije. Po pravljíci otroci pospravijo stolčke ob rob sobe ter vzamejo vsak svojo blazino in sedejo nanjo. Po navodilih vaditeljice joge Sonje ob nežnih zvokih glasbe izvajajo različne asane. Med samo vadbo jih inštruktorica opozarja na pravilno dihanje. Ob koncu namenijo nekaj minut sprostitvi in umirjanju. Vsak leže na blazino in si izbere najbolj udoben položaj. Inštruktorica skuša preusmeriti njihovo pozornost na poslušanje svojega telesa in čutenje bitja srca.

3 Pravljíčna joga v šolski knjižnici

Otroci so danes živahnejši, zato niso zmožni mirno prisluhniti preprosti, mirni pripovedi. Vadba joge za otroke ni namenjena le razvoju motoričnih sposobnosti, gibljivosti in prožnosti posameznih mišičnih sklopov. Namenjena je tudi občutenju in zavedanju lastnega telesa ter sposobnosti osredotočenja in sprostitve.

Ker otroci po pouku odhitijo na različne dejavnosti, nato jih pa čaka domača naloga, verjetno ne ostane veliko časa, da bi se umirili in sprostili. Zato sem se odločila, da skušam to možnost nuditi našim učencem. Za začetek sem se odločila, da dejavnost, ki sem jo poimenovala pravljíčna joga, ponudim učencem v jutranjem varstvu. In sicer učencem 2. in 3. razreda. Povezala sem dihalne vaje, pravljíco, izvajanje jogijskih elementov in sproščanje. Pravljíce namreč vzpodbujajo izvajanje joge, gibalne aktivnosti otrok, joga pa vzpodbuja in uri pozornost, ki jo otroci potrebujejo ob poslušanju pravljíc.

3.1 Priprava

Pred prihodom učencev v knjižnico je treba prostor prilagoditi izvedbi joge. Vse mize in stole sem potisnila na stran, da sem dobila več prostora v sredini knjižnice. Tako je bil prostor tudi varen. Poskrbela sem tudi za zračnost prostora. Na tla pa sem položila talno podlogo, in sicer sestavljanke črke. Vsaka črka je bila na primerni razdalji.

Idealen čas za izvajanje joge naj bi bil zjutraj, zato sem izbrala uro pred poukom. Učenci so prišli v knjižnico še pred zajtrkom. Pomembno je namreč, da ne vadijo s polnim želodcem.

3.2 Izvedba pravljíčne joge

V uvodnem delu sem se odločila, da izvedemo dihalne vaje. Dihanje je bistvo joge in ga je treba zavestiti. Učenci so sedeli na tleh s prekrížanimi rokami, zravnanim

hrbtom, dlani pa so položili na kolena. Dihhalno vajo sem najprej pokazala sama, nato so jo nekajkrat ponovili sami.

Slika 1: Začetni položaj pred začetkom pravljíčne joge (foto: S. Arnečič)

Slika 2: Dihhalna vaja (foto: S. Arnečič)

Slika 3: Petje glasu om (foto: S. Arnečič)

Sledilo je branje oz. pripovedovanje pravljíce. Ob branju sem listala slikanico, da so lahko ves čas spremljali ilustracije v njej. Predvsem sem se osredotočila na pravljíco, v kateri nastopajo živali. Živali so mi namreč pozneje služile za izvedbo jogijskih položajev. Izbrala sem slovensko ljudsko pravljíco Boter petelin. Po prebrani pravljíci sem jih vprašala, kakšna se jim je zdela pravljíca. Vsi so glasno komentirali smešne in zabavne dele.

Učence sem pozvala, da vstanejo, saj bomo začeli z jogijskimi položaji. Prvi položaj je bilo drevo – ravnotežni položaj, v katerem je ena noga pokrčena in prslonjena na drugo, roke so iztegnjene nad glavo. S tem položajem pridobivajo občutek za ravno-

težje in krepijo mišice nog. V zgodbi smo imeli tudi živahnega psa. Pokazala sem jim položaj psa, ki je bil kar zahteven, saj so morale biti dlani in stopala na tleh, boki pa dvignjeni. Položaj krepí mišice nog in ramenskega obroča. Glava je spuščena, da pride kri v glavo in deluje poživljajoče. Da je bilo bolj zabavno, smo pomahali z repkom. Naslednja žival iz zgodbe je bila mačka. Položaj mačke je na vseh štirih. Z vzdihom smo postali jezna mačka in usločili hrbet, nato smo izpihali zrak in usločili hrbet ter glavo vzdignili proti stropu. Tako smo raztegnili hrbtenico. Potem ko smo nekajkrat ponovili mačko, smo še veselo zamijavkali.

Slika 4: Položaj mačka (foto: S. Arnečič)

3.3 Sproščanje

Tehnika sproščanja je bila moja lastna »kreacija«. Učenci so legli na tla, medtem sem vključila glasbo, ki sem jo dobila od učitelja športne vzgoje in se uporablja pri taj čiju. Ugasnila sem luči in začela z mirnim govorom. S tem sem poskušala učence pripeljati do točke, da odmislijo telo in pozabijo na zunanji svet. Po preteku določenega časa so odprli oči in se usedli. Sledilo je pretegovanje in pospravljanje podlog za sedenje.

Slika 5: Sprostitev (foto: S. Arnečič)

Sklep

Ob televiziji, računalniških igrich in pametnih telefonih današnji otroci niso navajeni počasnega in mirnega komuniciranja. Joga spodbuja razvoj motorike, uči otroke prisluhniti svojemu telesu in nanje deluje sproščujoče.

Pri izvajanju pravičnice joge v jutranjem varstvu sem opazila, da so nekateri učenci prišli z veseljem preizkusiti nekaj novega, drugi so raje ostali v razredu pri svojem

ustaljenem početu. Pri izvajanju dihalnih vaj ni bilo zaznati nobenih posebnosti, vsi učenci so brez težav sledili navodilom. Med branjem pravljice so se sprostili in se nekateri glasno smejali. Po koncu pravljice so glasno komentirali najbolj smešen del pravljice. Tudi izvedba jogijskih položajev je potekala gladko. Pri sprostitveni dejavnosti pa so imeli težave učenci drugega razreda, saj jim je koncentracija padla in so se ves čas smejali, nekateri tudi niso mogli zapreti oči. Opazila sem, da čim mlajši je otrok, tem težje je to zanj. Vendar se otrok sčasoma nauči tudi tega in verjamem, da mu bo v poznejših letih prišlo prav, da bo znal umiriti svoje telo v stresni situaciji.

Po kratki evalvaciji z učiteljem jutranjega varstva in razredničarkami smo ugotovili, da je sprememba pozitivno vplivala na učence. V razredu so učiteljici povedali, da sem jim je zdelo pri pravljичni jogi zelo dobro, sproščeno in zabavno. Predvsem so si zapomnili vsebino pravljice. Glede na njihovo zadovoljstvo se nam zdi vredno takšno dejavnost še ponoviti.

Viri

- Baptiste, B. (2007). *Moj očka je presta: joga za starše in otroke*. Kranj: Damodar.
Brown, C. (2008) *Joga*. Ljubljana: Prešernova družba.
Božič, U. (2012) *Pravljичna joga*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.

> **Urška Hlupič Voda**, profesorica slovenščine in bibliotekarka, učiteljica in knjižničarka OŠ Mladika,
Naslov: Žnidaričevo nabrežje 1, 2250 Ptuj
Naslov elektronske pošte: urska.hlupic@mladika.si

Pletemo niti mreže z Miškom in Belamiško

Knitting the threads with Miško and Belamiška

> Breda Veber

Izvleček

Na šoli je drugo leto zapored potekal projekt Branje za znanje in kot knjižničarka sem dobila nalogo organizirati celostni kulturni dan. Kulturni dan smo združili z zaključkom bralne značke in mednarodnim dnevom Unesco. Izbrana knjiga Mišek Miško in Belamiška avtorja Ferija Lainščka nam je pokazala veliko poti ustvarjanja na vseh področjih. Na temelju rezultatov evalvacijskih vprašalnikov vseh navzočih učencev naše in drugih šol smo dobro izbrali knjigo in izpeljali kulturni dan.

Ključne besede

branje, pismenost, ustvarjalnost, srečanje z ustvarjalcem, bralna značka, kulturni dan

UDK 028.5:027.8
398.332:027.8

Abstract

In the second year of the ongoing project called Reading for knowledge, as a school librarian I got the task to organize a comprehensive cultural day with the book. The planned activities were joined with the conclusion of the reading badge competition and the celebration of international UNESCO day. The chosen book named Miško the Mouse and the Whitemousey by Feri Lainšček taught us a lot of ways to creativity in all work areas. Based on the results of evaluation questionnaires fulfilled by all pupils present, the cultural day was a success in both, theme and realization.

Keywords

reading, literacy, creativity, meeting with the Author, reading badge, cultural day

1 Uvod

V vsaki šolski knjižnici imata motivacija za branje in branje prav posebno mesto. Zaključek Bralne značke pa je za knjižničarja vedno velika odgovornost, velik izziv, da bo zaključek ostal v lepem spominu bralcem in seveda tudi gostu prireditve.

Naša šola je zelo aktivna Unesco šola, ki je deset let pripravljala večdnevne naravoslovne tabore za Unesco šole Slovenije in šole Spodnje Savinjske doline. Pred štirimi leti pa smo začeli z mednarodnim Unesco projektom Pletemo niti mreže. Tudi v tem projektu gostimo na določen dan učence in mentorje prijavljenih Unescovih šol Slovenije in druge.

Prvo leto smo se predstavili s slovensko-afriškim večerom. V goste je prišla Herina-valona Valerie Ratovondriaka z Madagaskarja. Delavci šole že peto leto mesečno prispevamo denar za njeno šolanje. Naslednje leto smo pletli niti z mediacijo, letos z ljudsko glasbo v povezavi s projektom Comenius. K nam so prišli učenci in mentorji iz Španije, Italije, Grčije, Turčije in Romunije. Lansko šolsko leto pa smo izvedli večji projekt, celostni kulturni dan, ob zaključku bralne značke z naslovom Pletemo niti mreže z Miškom in Belamiško in z osrednjim gostom zaključka tega dne, Ferijem Lainščkom.

Kako pripraviti pester, zanimiv kulturni dan s knjigo, ki bo hkrati zaključek Bralne značke in Unesco dan? S to mislijo sem začela poletne počitnice. Utrnila se mi je misel, da bi ta dan potekal »dvosmerno«, ena pot bi bila za učence naše šole, druga pa za Unesco šole. Tako smo za vse učence naše šole in podružnične šole Liboje izvedli kulturni dan, sočasno pa je na šoli potekal 3. Unescov mednarodni projekt,

ki ga je vodila koordinatorica Unesca na šoli. Ob izbiri knjige sem imela srečno roko, knjiga Mišek Miško in Belamiška je začarala vse, tudi tiste, ki na začetku niso bili najbolj navdušeni. To je zgodba o ljubezni, prijateljstvu, domišljavosti, marljivosti, drugačnosti, izločenosti, begu, srčnem trpljenju, nesreči, sreči ... Meni, učiteljem in učencem je dala vrsto idej za ustvarjanje. Avtor Feri Lainšček pa je za Pesmi o Mišku in Belamiški prejel leta 2012 desetnico, nagrado za izvirno slovensko mladinsko delo.

Dogodek se je odvijal 2. aprila, ob mednarodnem dnevu knjig za otroke. Priprave na ta dan so se za učitelje začele že septembra, intenzivne pa so potekale zadnja dva meseca.

2 Priprava in izvedba kulturnega dne

Osrednja tema kulturnega dne je bila izbrana knjiga Mišek Miško in Belamiška in njen avtor Feri Lainšček. Knjigo so prebrali vsi učenci na šoli, na kulturnem dnevu pa so jo obnovili in pobliže spoznali njenega avtorja, ki je bil ta dan naš osrednji gost. Učitelji so vodili delavnice, ki so si jih sami izbrali glede na starost učencev in njihovo zanimanje. Izbrana knjiga pa je ponudila več možnosti dela:

- izdelavo izbranega izdelka, povezanega s prebrano knjigo,
- glasbeno, plesno, dramsko, literarno, pesniško, likovno ustvarjanje,
- spoznavanje filmskega opusa, posnetega po besedilih Ferija Lainščka,
- spoznavanje Prekmurja (pokrajina, narečje, jedi, mlini, štoklje),
- spoznavanje skupin družbe, ki so drugačne.

Že pred kulturnim dnem so po razredih ustvarili plakate po temah, in sicer:

- 1. in 2. razred: likovni izdelki po prebrani knjigi,
- 3. in 4. razred: značilne prekmurske jedi,
- 5. razred: naslovni plakat projekta,
- 6. razrede: o knjigi Mišek Miško in Belamiška,
- 7. razred: predstavitev avtorja izbrane knjige, Ferija Lainščka,
- 8. razred: predstavitev ljudske glasbe Prekmurja in značilnih glasbil,
- 9. razred: filmske uprizoritve književnih del Ferija Lainščka.

Po štiriurnih delavnicah smo si v telovadnici šole ogledali gledališko-plesno predstavo Mišek Miško in Belamiška, ki jo je pripravila šolska dramska skupina Tampatu.

Slika 1: Mišek Miško in Belamiška

Slika 2: Mišek Miško in družina belih miši

Sledila sta pogovor s Ferijem Lainščkom in podelitev bralnih značk. Učenci so dan sklenili z evalvacijo kulturnega dne v razredu. Splošen vtis učencev je bil zelo dober, uživali so v ustvarjanju – seveda bi zanj radi imeli še več časa, a takšen dan vse prehitro mine. Tudi gost je bil zanimiv, uživali so v njegovem pripovedovanju in prekmurščini. Zapomnili so si njegove misli, naj ohranijo otroka v sebi in sledijo svojemu srcu. Pridobili so nove izkušnje, spoznali, kako znajo biti izvirni in kako dobiti priložnost, da to pokažejo in dokažejo. Seveda si želijo še več takšnih kulturnih dni.

3 Unescov mednarodni projekt Pletemo niti mreže z Miškom in Belamiško

Kar nekaj mesecev pred izvedbo smo za Unescove šole Slovenije razpisali projekt Pletemo niti mreže z Miškom in Belamiško. Na projekt se je prijavilo 23 šol (15 osnovnih šol, 4 srednje in 4 vrtci) ter gostujoča Osnovna šola Prosenjakovci s sedmimi sodelujočimi učenci in mentorico. Učenci slednje so bili naši gostje tri dni. Naslednji dan so si z učenci gostitelji naše šole ogledali Celje in Pokrajinski muzej.

Tako je na isti dan, sočasno, 105 gostujočih učencev ustvarjalo v 10 delavnicah:

- Ustvarjajmo z glino (izdelali so reliefne oblike z značilnimi motivi Prekmurja, preizkusili pa so se tudi na lončarskem vretenu);
- Naša iža – prekmurska domačija (izdelali so makete prekmurske iže, spoznali zvrst ljudske stavbarske umetnine, materiale, način gradnje in povezanost arhitekture z načinom življenja ljudi);
- Pesniška ustvarjalnica (spoznali in brali so Lainščkove pesmi, vživeli so se v vlogo pesnic in pesnikov ter kovali rime, zlagali verze in iskali besede, s katerimi izražamo svoja čustva, razmišljanja, nazore, vrednote ter kritičen pogled na svet);

Slika 3: Pesniška ustvarjalnica

- Po kruhu zadiši (spoznali so različne vrste moke za peko kruha, dodatke za različne okuse, različne pripomočke za vzhajanje, pripravili so različne vrste kruha, ga spekli in degustirali);
- Mišek Miško in Belamiška postaneta lutki (izdelali so ročne lutke belih in sivih miši, oblačila zanje in lutke preizkusili z igranjem prizora iz knjige po lastni zamisli);
- Zplešimo skupaj (spoznali so prekmursko ljudsko glasbo, njihove značilne plesne ter se jih nekaj tudi naučili);

Slika 4: Zplešimo skupaj

- Spoznajmo miši (spoznali so različne glodalce in s pomočjo izkustvenega učenja začutili stik z njimi, oblikovali pozitiven odnos do njih in premagali morebitne predsodke ter strah; svoje izkušnje so posredovali tudi drugim udeležencem tabora);

- Narišimo strip (pravljico so spremenili v strip in pri tem še natančneje opredelili glavna junaka);
- Izdelava plavajočega mlina (z veliko željo po ustvarjanju je vsak naredil svoj plavajoči mlin);

Slika 5: Izdelava plavajočega mlina

Spoznajmo Prekmurje (s pomočjo literature, zemljevidov, spleta so spoznali družbene in geografske značilnosti pokrajine, ugotovitve strnili na plakat in izdelali maketo reliefa, ki je značilen za panonski svet).

Delavnice so vodili naši učitelji ter mentorji iz drugih šol ali kulturnih društev naše občine. Za spremljajoče mentorje učencev Unescovih šol je bil organiziran ogled kraja in njegovih naravnih in kulturnih zanimivosti (Gozdna učna pot Hrastje, Rudarski muzej). Seveda pa so si ogledali tudi ustvarjanje v delavnicah.

Po jutranji registraciji udeležencev smo imeli uvodno prireditev s predstavitvijo dela in kulturnim programom. Nastopila sta pevski zbor in folklorna skupina. Sledilo je delo v delavnicah. Po kosilu so bile organizirane sprostitevne delavnice (športne aktivnosti, izdelava tatujev in poslikava telesa – miške, obisk delavnice Spoznajmo miši mag. Rudija Ocepka in izdelovanje kazalke za knjigo). Sledila sta nadaljevanje dela v delavnicah in zaključna prireditev. Tudi tokrat je bil osrednji gost Feri Lainšček, še enkrat pa je nastopila šolska dramska skupina z gledališko-plesno predstavo Mišek Miško in Belamiška. Po končani prireditvi je sledilo večerno druženje ob »prekmurski« hrani, ki so jo pripravili kuharji naše šole.

Slika 6: Pogovor s pisateljem

Slika 7: Del razstave v avli šole

Na večmesečno druženje z Miškom in Belamiško pa nas je v avli šole še dolgo spominjala razstava plakatov in izdelkov, ki so nastali ob projektu.

4 Vloga knjižnice pri projektnem delu

Knjižničarka kot idejna vodja projekta sem uspela bolj ali manj »zastrupiti« učiteljje in učence, da so posegali po knjigah Ferija Lainščka. Za Bralno značko je bila tokrat obvezna ena njegova knjiga. Vsi so bili seznanjeni z vsebino naslovne knjige, zaradi manjšega števila izvodov pa smo knjigo brali tudi v razredih v okviru KIZ. Vsebinsko so z veseljem poslušali tudi devetošolci, ki so v njej prepoznali Romea in Julijo s srečnim koncem. Všeč jim je bilo, ko so se kot nekoč usedli okrog učiteljice in jim je brala. Knjiga, čeprav je slikanica, ima močno sporočilno vrednost.

V knjižnici smo skupaj iskali podatke, ki so jim bili zanimivi, bila pa sem tudi vez med šolsko in Medobčinsko splošno knjižnico Žalec.

Slika 8: Udeleženci Unescovega projekta

5 Sklep

Projekt je bil obširen, na njem je v delavnicah sodelovalo več kot 400 otrok. Pri sami organizaciji mi je pomagala koordinatorica Unesca na šoli, Martina Petelinek. Z dobro voljo pa so sodelovali **vsi** delavci šole.

Podelitev bralnih značk smo zaključili z Lainščkovo pesmijo Mavrica. To je bila zahvala njemu, saj smo ob branju njegovih knjig v svoja srca pripeljali kar nekaj mavric.

Viri

- Lainšček, F. (2009). Mišek Miško in Belamiška. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Velike slikanice).
- Lainšček, F. (2010). Pesmi o Mišku in Belamiški. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Velike slikanice/ Mladinska knjiga).
- Fotografije iz šolskega arhiva, avtorica Anamarija Jeler.

> **Breda Veber**, učiteljica glasbene vzgoje in knjižničarka, zaposlena kot knjižničarka, zborovodkinja in učiteljica glasbene umetnosti na OŠ Griže.
Naslov: Griže 1a, 3302 Griže
E-naslov: breda.veber@guest.arnes.si

Poročilo o konferenci Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi 2014

> Gregor Škrlič

V sklopu multikonference Informacijska družba se je 10. oktobra 2014, v prostorih Instituta Jožef Stefan v Ljubljani, odvijala že 17. konferenca Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi. Konferenco organizirajo Fakulteta za organizacijske vede Kranj in Institut Jožef Stefan ter soorganizatorji Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Fakulteta za računalništvo in informatiko, ARNES, Slovensko društvo Informatika, Center za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, Center za poklicno izobraževanje, Sekcija učiteljev računalništva in informatike pri ACM Slovenija.

Udeležba na konferenci je brezplačna, namenjena je vsem pedagoškim delavcem (osnovnih, srednjih in visokih šol) ter drugim interesentom. Tudi v tem letu je bila konferenca namenjena preučevanju novih načinov dela v vzgojno-izobraževalnem procesu, ki se spreminjajo z novo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Teme konference so bile času primerne, sodobne in zanimive. Nekaj bi jih izpostavil: informatizacija procesov v sodobni šoli; informacijsko opismenjevanje na vseh nivojih, od vrtca do univerze za tretje življenjsko obdobje; upravljanje z znanjem in izobraževanje; multimedija in izobraževanje; izobraževalna računalniška omrežja; priprava in uporaba e-gradiv idr.

Program je bil letos zastavljen nekoliko drugače. Predavanja so se začela hkrati v dveh sekcijah, s predstavitvami iz prakse. V prvi sekciji je sodelovala Urša Bajda, šolska knjižničarka (OŠ Radeče in OŠ Tončke Čech Trbovlje) s prispevkom Raba informacijske komunikacijske tehnologije pri debatnem klubu v šolski knjižnici. V drugi sekciji pa je svoj prispevek z naslovom Formativno spremljanje učenčevega napredka s pomočjo e-listovnika predstavila šolska knjižničarka Mateja Drnovšek (OŠ Polje).

Predstavitvam po sekcijah sta sledili uradna otvoritev in podelitev nagrad multikonference. Po odmoru pa so sledila vabljenaa predavanja:

- Vpliv razvoja informacijske tehnologije na rast dijaških startupov (Jaka Blažon);
- Preseganje vrzeli za nove digitalne zaposlitve (Simona Kralj Zatler, Andrej Brodnik, Borut Čampelj);
- Kaj naj razvija vzgojno-izobraževalni proces za potrebe gospodarstva (Matjaž Čadež)
- Computer science for all in England (Miles Berry).

Po vabljenih predavanjih in pred nadaljevanjem predstavitev po sekcijah je sledila okrogla miza z naslovom Programiranje kot veščina za življenje, kjer so sodelujoči prišli so zanimivih ugotovitev. Program se je sklenil s tematskimi predstavitvami, ki so potekale hkrati, v treh sekcijah.

Predavatelji so s svojimi predstavitvami prakse prikazali svoja močna interesna področja, izpopolnjevanje ter nadgradnjo svojega dela in poučevanja. Izkušnje, ki so jih delili z udeleženci, bo vsak lahko prenesel in uporabil pri svojem delu. Če povzamem, z vidika izobraževanja ter druženja je obisk konference pomemben, saj se medsebojno, tako predavatelji kot udeleženci, spodbujamo in delimo znanje.

Pogledi na prihodnost knjižnic – mednarodna strokovna konferenca

> Irena Brilej

Ali knjižnice v času hitrega razvoja komunikacij in digitalne kulture izgubljajo svojo osnovno vlogo, ki so jo tako uspešno izpolnjevale zadnjih sto in več let? Se bodo znale prilagoditi in najti svoje mesto v svetu digitalne besede? Bodo živele od nostalgije ostarelih bralcev, ki raje berejo besedila na papirju? Odgovore na takšna in podobna vprašanja so iskali na mednarodni strokovni konferenci z naslovom Pogledi na prihodnost knjižnic, ki je potekala v okviru razstave Frankfurt po Frankfurtu, 13. novembra 2014, v Mladinski knjigi.

Namen srečanja je bil poskušati zarisati smeri razvoja knjižnic v prihodnje. Področje šolskega knjižničarstva je zastopal Gregor Škrli in izpostavil, da marsikateremu mlademu bralcu v Sloveniji predstavlja prvi stik s knjižnično dejavnostjo prav šolska knjižnica. S svojo knjižnično zbirko, dejavnostmi, prostorom in časom šolska knjižnica opravlja naloge, povezane z uresničevanjem vzgojno-izobraževalnih ciljev šole. Čeprav je v trenutnih razmerah težko napovedati, kaj čaka šolske knjižnice, Škrli meni, da je treba izhajati iz preteklosti in na podlagi ovrednotenja njihovega dela in pomembnosti načrtovati prihodnost. Vsekakor bosta pomembna celovit pristop ter prepletanje področja vzgoje in izobraževanja ter knjižničarstva, saj bo le tako šolska knjižnica lahko učinkovita podpora svoji šoli in uporabnikom.

Svoje videnje prihodnosti knjižnic so z naslednjimi prispevki razkrili še:

Tuula Haavisto: Perspektive javnih knjižnic na Finskem

Viljem Leban: Spomini na prihodnost splošnih knjižnic

Igor Zemljič: Pogledi na prihodnost specialnih knjižnic v digitalni dobi

Ivan Kanič: Visokošolske knjižnice – že globoko v digitalni eri?

Miro Pušnik: Poslanstvo in vloga visokošolskih knjižnic v spremenjenih razmerah: celovita in učinkovita podpora raziskovalnemu in pedagoškemu procesu

Čeprav se tipi knjižnic med seboj razlikujejo tako po namenu kot po delovanju, pa je vsem knjižnicam skupno zadovoljevanje potreb uporabnikov. Prav uporabniki narekujejo prihodnost knjižnic, zato jim je treba prisluhiti in ponuditi čim večjo izbirnost, raznolikost in dostopnost gradiva. Poseben poudarek knjižnic v prihodnosti naj bi bil v prepletanju knjižničnih dejavnosti s kulturnimi in družabnimi vsebinami.

Vir

Strokovna konferenca: pogledi na prihodnost knjižnic. Pridobljeno 17. 11. 2014 s spletne strani http://www.mladinska.com/knjigarna_konzorcij/frankfurt_po_frankfurtu/strokovna_konferenca.

ECIL 2014 – Evropska konferenca o informacijski pismenosti

> Romana Fekonja

V dneh med 20. in 23. oktobrom 2014 je v Dubrovniku potekala Evropska konferenca o informacijski pismenosti (European Conference on Information Literacy – ECIL 2014). Organizatorja že druge konference po vrsti sta bila Oddelek za informacijske in komunikacijske znanosti Univerze v Zagrebu in Oddelek za upravljanje z informacijami (Department of Information Management) Univerze Hacettepe. Konferenca je potekala pod pokroviteljstvom Unesca in Ifle, na njej se je zvrstilo veliko predstavitev tako s področja teorije kot prakse. Program je bil zelo bogat in sodelovali so strokovnjaki z vsega sveta, ki se ukvarjajo z informacijsko pismenostjo, informacijskim opismenjevanjem in sorodnimi koncepti.

Nekaj statističnih podatkov: 283 predlogov je bilo oddanih za predstavitev na konferenci, vsi so bili recenzirani in sprejetih je bilo 165 prispevkov – 93 predstavitev, 7 doktorskih nalog, 29 primerov dobre prakse, 14 predstavitev v okviru PechaKucha – kratke predstavitve, 16 plakatov, 4 delavnice in 2 okrogli mizi. Avtorji prispevkov so iz več kot 50 držav in v svojih predstavitvah so obravnavali različne teme.

Organizatorji so odlično pripravili in izpeljali vse dogodke bogatega programa. Ključna govornica sta bila David Bawden, profesor informacijskih znanosti na City University v Londonu, in Michael B. Eisenberg, profesor na Information School na Univerzi Washington.

Dawid Bawden raziskuje in poučuje zgodovino in filozofijo informacijske znanosti, koncepte in teorijo informacij ter vidike ravnanja z informacijami. Zanimajo ga tako teorija kot praksa informacijske in digitalne pismenosti in načini, kako se le-ti razvijata v novih informacijskih okoljih. Na konferenci je izpostavil številne pismenosti in povezave med njimi.

Michael B. Eisenberg je učitelj in mentor. Trenutno se podrobneje ukvarja z informacijskimi in tehnološkimi pismenostmi, virtualnimi svetovi in knjižnično-informacijskimi programi. Je soavtor teorije oz. modela velikih 6 (Big6) – najbolj razširjen program informacijskega opismenjevanja. V predavanju je predstavil svoj pogled na razvoj informacijske pismenosti.

Vabljeni predavatelji so bili: Bill Johnston, Louise Limberg, Tefko Saracevic, Ross J. Todd, Maria-Carme Torras in Sheila Webber.

Veliko dogodkov bogatega programa je potekalo vzporedno in je bilo kar težko slediti celotnemu dogajanju. Udeleženci smo si morali narediti načrt, kdaj se bomo udeležili katerega predavanja oziroma predstavitve in tako kar najbolje izkoristili čas in vse priložnosti za spremljanje novosti na področju informacijske pismenosti. Vsebinsko pa smo lahko spremljali tako teoretična dognanja kot konkretne raziskave informacijske pismenosti med študenti različnih področij, primere poučevanja informacijske pismenosti v osnovni šoli, na fakultetah in tudi v splošnih knjižnicah.

Organizatorji pa so v programu ponudili tudi pester družabni del konference: gala sprejem, svečano večerjo, vodene ogleda mesta in okolice ter zaključek konference.

Na teh dogodkih smo udeleženci lahko izmenjali mnenja, vtise, izkušnje, navezali nove stike, se spoznali ...

Res je po imenu konferenca evropska in večina udeležencev je bila iz evropskih držav, vendar so se letošnje konference udeležili tudi iz zelo oddaljenih dežel, kot so: Peru, Južnoafriška republika, Tajvan, Združeni arabski emirati, Brazilija, Hongkong, Izrael, Japonska, Mehika, Pakistan, Katar, Oman, Singapur ... Iz Slovenije nas je bilo na konferenci 8 udeleženk, od tega smo 4 aktivno sodelovale s svojimi prispevki.

Že ob samem začetku konference ECIL 2014 so nas s prejetim gradivom ob registraciji že povabili na konferenco ECIL 2015, ki bo v Talinu v Estoniji. Informacije in gradiva preteklih konferenc ter tudi povabilo na konferenco prihodnje leto so na skupni spletni strani: <http://ecil2015.ilconf.org/>.

Na zemljevidu smo udeleženci označili države, iz katerih smo prišli.

Slovenski knjižni sejem 2014

> Romana Fekonja

Letošnji knjižni sejem je bil že 30. po vrsti, torej je bil jubilejni, odvijal pa se je od srede, 26., do nedelje, 30. novembra 2014. Predstavilo se je 100 razstavljalcev, pripravili pa so tudi več kot 220 spremljevalnih dogodkov.

Spremljevalne prireditve so bile: Debatna kavarna, Založniška in knjigotrška akademija, Forum za obiskovalce, Pisateljski oder in Šolski knjigosled. Poleg naštetih pa sta bila letos prvič na sejmu organizirana »kulinARTfest« s pogovori o hrani in pijači in kuhanju v živo in ARSov oder, kot vedno pa so podelili celo vrsto nagrad.

Schwentnerjevo nagrado za pomemben prispevek k slovenskemu založništvu in knjigotrštvu je prejel Zdravko Duša, nagrado za najboljši prvenec knjižnega sejma pa Zoran Knežević za zbirko kratkih zgodb Dvoživke umirajo dvakrat.

V sklopu knjižnega sejma so 102 knjigama podelili priznanja zlata hruška. Priznanje v kategoriji izvirna slovenska mladinska knjiga je prejela Gugalnica za vse Anje Štefan z ilustracijami Marjance Jemec Božič, v kategoriji prevedena mladinska leposlovna knjiga pa Sedem minut čez polnoč Patricka Nessa z ilustracijami Jima Kaya.

Eden od spremljevalnih dogodkov je nosil naslov BRANJE NAS POVEZUJE. Na njem so že petič zapored podelili priznanja Slovenske sekcije IBBY (Mednarodna zveza za mladinsko književnost) za izjemne dosežke na področju promocije mladinske književnosti in branja.

Med skupaj tremi prejemniki priznanj je tudi Mirjam Klavž Dolinar, šolska knjižničarka in učiteljica slovenskega jezika na Osnovni šoli bratov Polančičev Maribor, ki s svojimi številnimi dejavnostmi aktivno deluje med mladimi bralci in na področju promocije mladinske književnosti, predstavlja in posreduje svoje izkušnje ter promovira branje v medijih.

Prejemnica priznanja Mirjam Klavž Dolinar

Sejem je bil tudi letos zelo živ in predvsem poln obiskovalcev. V dopoldanskem času so prevladoval skupine učencev, ki so si sejem ogledale organizirano in se udeležile spremljevalnih dogodkov. Kar težko je bilo organizirati ogled sejma tako, da se je bilo moč udeležiti čim več zanimivih dogodkov.

Navodila sodelavcem in dopisnikom revije Šolska knjižnica

šolska knjižnica

Splošna načela

Revija Šolska knjižnica objavlja le izvirna, še neobjavljena dela, napisana v slovenščini, za kar odgovarja avtor. Strokovni članki v rubrikah Stroka ter Stroka in praksa morajo imeti naslov, izvleček, ključne besede v slovenščini in angleščini in vrstilec univerzalne decimalne klasifikacije. Prispevki morajo biti napisani strokovno, jezikovno in slogovno neoporečno. Logično naj bodo razdeljeni na poglavja in podpoglavja.

Naslov prispevka naj bo kratek, jasen, enostaven in informativen. Vsebuje naj ključne pojme in obsega največ 10 do 12 besed. Odražati mora temo prispevka, po potrebi pa je lahko dodan tudi podnaslov.

Izvleček (abstract) naj vsebuje največ 200 besed in je na prvi strani članka, takoj za naslovom prispevka, ki mu sledijo še ključne besede in vrstilec UDK. Razumljiv mora biti sam po sebi, brez branja celotnega besedila prispevka. Napisan naj bo v 3. osebi, povzema naj bistvo članka, pojasni njegov namen in cilje, opiše uporabljene metode in tehnike morebitnega raziskovalnega oziroma znanstvenega pristopa, rezultate ter glavne ugotovitve. Praviloma naj bo izvleček oblikovan v enem odstavku.

Drugi sestavki (sporočili, predstavitev knjig in drugih medijev, pisem) ni treba opremiti z izvlečkom, ključnimi besedami in vrstilec UDK. Seminarskih nalog v obliki, kot so izdelane pri študiju ali na različnih tečajih oz. seminarjih, ne sprejemamo, če niso ustrezno prirejene za objavo v naši reviji.

Na koncu prispevka naj bo navedena predstavitev avtorja/-ev, ki vsebuje znanstveni naziv, ime in priimek avtorja, strokovni naziv, delovno mesto in ustanovo zaposlitve. Sledita naslov ustanove in elektronski poštni naslov avtorja.

Za trditve v sestavku odgovarja avtor/-ica, zato mora biti podpisan/-a s celotnim imenom in priimkom. **Avtor mora priložiti lastnoročno podpisano prijavnico za objavo prispevka v reviji**, s katero med drugim jamči, da je prispevek izvirno avtorsko delo (obrazec za prijavo prispevka je skupaj z uredniško politiko in navodili sodelavcem in dopisnikom revije Šolska knjižnica dostopen na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo – Založba – predstavitev previj – Šolska knjižnica: <http://www.zrss.si/default.asp?rub=5175>

Tipkopis

Prispevki lahko obsegajo do 15 tipkanih strani s preglednicami, slikami in viri vred (do 30.000 znakov s presledki). Besedilo mora biti napisano v wordu, s pisavo Times New Roman, velikost črk 12, razmik med vrsticami 1,5. Strokovni prispevek obvezno vsebuje naslov članka v slovenščini in angleščini, ime in priimek avtorja/-ice, sledijo izvleček in ključne besede v slovenščini in angleščini, vrstilec UDK, besedilo sestavka in nazadnje seznam citiranih in uporabljenih virov ter predstavitev avtorja/-ev.

Avtorji morajo svoje prispevke poslati v elektronski obliki po e-pošti odgovorni urednici na naslov **revija.solskasknjiznica@zrss.si**, na naslov uredništva pa morajo poslati podpisano in izpolnjeno prijavnico prispevka za objavo v reviji. Nepopolnih prispevkov uredništvo ne bo upoštevalo.

Preglednice, slike in druge priloge naj bodo vključene v besedilo, vsaka preglednica ali slika naj ima naslov in zaporedno številko. Slikovno gradivo morajo avtorji priložiti v elektronski obliki (JPG- ali TIF-format).

Viri

Za navajanje virov uporabljajte samo avtorski način (avtor in letnica v oklepaju). Navajanje virov je prilagojeno reviji Knjižnica in Navodilom za prijavo, pripravo in zagovor diplomskega dela Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/biblio/studenti/diploma/dokumenti/dipl_navodila.rtf).

Primeri avtorskega navajanja

En avtor:

Ko UDK-vrstilce uporabljamo za signaturo, izberemo en sam vrstilec, ta pa sme biti poljubno kratek in ga imenujemo postavitveni UDK ali postavitveni vrstilec (Šauperl, 2000).

Do treh avtorjev navedemo vse:

Z informacijsko pismenostjo v informacijski družbi so se ukvarjali tudi mnogi tuji avtorji (npr. Eisenberg, Lowe in Spitzer, 2004).

Več kot trije avtorji:

Predstavljena je postavitve in oprema v mladinskih oddelkih splošnih knjižnic (Ločniškar Fidler et al., 2006).

Brez avtorja:

Šolska knjižnica je vir informacij in znanja za vse udeležence vzgojno-izobraževalnega procesa in podpira vse predmete, ki se poučujejo na šoli, in tudi interesne dejavnosti (Manifest, 2001).

V poglavju Viri navedbe razvrstite po abecednem redu avtorjev/-ic (oziroma prvem elementu navedbe – npr. po naslovu), temu sledi letnica izida. Na koncu vsake bibliografske enote je pika.

Primeri bibliografskih navedb

Knjiga

Priimek, I. (leto izida). *Naslov dela*. (izd.). Kraj izida: založba.

Šauperl, A. (2000). *Klasifikacija knjižničnega gradiva: učbenik za študentke in študente bibliotekarstva*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelka za bibliotekarstvo. (BiblioThecaria; 9).

Eisenberg, M. B., Lowe, C. A. in Spitzer, K. L. (2004). *Information literacy: essential skills for the information age*. 2nd ed. Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited.

Del knjige oziroma prispevek v monografski publikaciji

Priimek, I. (leto izida). Naslov prispevka. V I. Priimek, *Naslov publikacije* (str. od–do). Kraj izida: založba.

Ambrožič, M. (2004). Informacijski viri pri projektne in raziskovalnem delu. V M. Steinbuch (Ur.), *Informacijsko opismenjevanje: priročnik za delo z informacijskimi viri* (str. 13–68). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Članek

Priimek, I. (Leto izida). Naslov članka. *Naslov revije*, let. (št.), str.

Ločniškar - Fidler, M., Tomšič, N., Lavrenčič - Vrabec, D. in Zadravec, V. (2006). Postavitve in oprema monografskih publikacij v mladinskih oddelkih splošnih knjižnic. *Knjižnica*, 50 (3), 105–125.

Spletna stran

Priimek, I. (Leto objave). *Naslov dokumenta ali spletne strani*. Kraj izida: založba. Pridobljeno dan. mesec. leto s spletne strani: <http://...>

Dimec, J. (2000). Avtomatsko opisovanje vsebine dokumentov na internetu. *COBISS Obvestila* 4. Pridobljeno 17. 3. 2004 s spletne strani: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/2000_4/index.html.

Kurikul. *Knjižnično informacijsko znanje: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 16. 1. 2010 s spletne strani:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/K_KNJIZN_INF_ZNANJE_gimn.pdf.

Naslov uredništva:

Uredništvo revije Šolska knjižnica, Zavod RS za šolstvo, OE Maribor, Trg revolucije 7, 2000 Maribor
Rokopisov in drugega gradiva ne vračamo.

ISSN 0353-8958

9 770353 895004

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo